

פיקוח נפש [א']

בסוגיה שלנו שבע הצעות מדוע פיקוח נפש דוחה שבת. לימדו היטב את ההצעות השונות, ובחנו כל הצעה ואת ההבדלים שבין ההצעות. בהמשך המקורות תוכלו לראות דיונים נוספים והשלכות משמעותיות לטעמים השונים שבגמרא.

- א. **משנה יומא פג.**; **גמרא שם פה.** "וכבר היה רבי ישמעאל..." עד פה: "ממלא צנא דקרי".
- ב. **ויקרא י"ח, ה.**; **אונקלוס שם;** **רש"י שם;** **רמב"ן שם (בפסוק ד').**
- ג. **שבת ל:** "שלח שלמה... מפני נרו של הקב"ה"; **רש"י שם.**
- ד. **תוס' פה.** ד"ה ולפקח את הגל.
- ה. **ספר החינוך ל"ב:** "ומה שלמדו זכרונם לברכה מן הכתוב כי דוחין הכל להצלת נפשות...".
- ו. **אור החיים, שמות ל"א, טז,** בעיקר מ"עוד ירצה לפי מה שהקדמנו"; **מנחת חינוך ל"ב,** מוסף השבת ל"ט "והראה לי למדן...".
- ז. **ביאור הלכה (שכ"ט ד"ה אלא לפי שעה)**
- ח. **ש"ת שבט הלוי ח"ג ל"ז;** **ח"ד ל"ד**
- ט. **[נצי"ב העמק שאלה, בראשית שאילתא א' ס"ק ח;** **וזאת הברכה שאילתא קס"ז ס"ק יז].**
- י. **רמב"ם שבת פ"ב ה"ג;** **הלכות ממרים פ"ב ה"ד.**

תרגום אונקלוס ויקרא פרשת אחרי מות פרק יח פסוק ה

(ה) ותטרוני ית קימי וית דיני דאם יעביד יתהון אנשא ייחי בהון בחיי עלמא אנא יי:

ועל דרך הפשט, "משפטי" כמשמען, הדינין האמורים בפרשת ואלה המשפטים ובכל התורה, ולכן יאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם - כי הדינים נתנו לחיי האדם בישוב המדינות ושלום האדם, ושלא יזיק איש את רעהו ולא ימיתנו. וכן יחזקאל (כ) הזכיר פעמים רבות במשפטים "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", ובשבתות אומר (שם פסוק יב) להיות לאות ביני וביניהם, וכן בנחמיה (ט כט) ובמשפטיך חטאו בם אשר יעשה אדם וחי בהם:

ורבותינו אמרו (יומא פה ב), וחי בהם, ולא שימות בהם, ללמד על פקוח נפש שדוחה את השבת והמצות. ומדרשו (ת"כ פרשה ט י) וחי בהם, לעולם הבא, אם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת. ואם כן, יחזור "אשר יעשה אותם האדם" גם על חוקותי:

רש"י ויקרא פרשת אחרי מות פרק יח פסוק ה:
(ה) ושמתם את חקתי וגו' - לרבות שאר דקדוקי הפרשה, שלא פרט הכתוב בהם. דבר אחר ליתן שמירה ועשייה לחוקים ושמירה ועשייה למשפטים, לפי שלא נתן אלא עשייה למשפטים ושמירה לחוקים:
וחי בהם - לעולם הבא, שאם תאמר בעולם הזה, והלא סופו הוא מת:
אני ה' - נאמן לשלם שכר:

רמב"ן ויקרא פרק יח פסוק ד

(ד) את משפטי תעשו - אלו דברים האמורים בתורה שאילו לא נאמרו בדין היה לאומרו, לשון רש"י. ובתורת כהנים (פרק יג ט) אלו דברים הכתובים בתורה שאלולי לא נכתבו בדין היה לכתבן, כגון הגזלות והעריות ועבודת כוכבים ושפיכות דמים וקללת השם:

שבת ל:

ולענין שאילה דשאינא קדמיכון: נר קרויה נר, ונשמתו של אדם קרויה נר, מוטב תכבה נר של בשר ודם מפני נרו של הקדוש ברוך הוא.

רש"י שם:

מוטב תכבה נרו כו' - לאו מהכא יליף חלול שבת, דפיקוח נפש נפקא לן מוחי בהם ולא שימות בהם, אלא להטעימן הדבר באגדה המושכת את הלב, לפי שהיו באים לשמוע הדרשה נשים ועמי הארץ, והיו צריכין הדרשנין למשוך את לבבם.

ספר החינוך מצוה לב

ומה שלמדו זכרונם לברכה [יומא דף פ"ה ע"א] מן הכתוב כי דוחין הכל להצלת נפשות, וכי הזריז לחלל את השבת בשביל הצלת נפשות משובח, והטעם לפי שסבת עשיית המצוה הוא האדם, וקיום הסיבה הוא קיום הכל. ומפני כן אמרו זכרונם לברכה [שם דף פ"ג ע"א] שנאמן כל חולה לומר צריך אני שתחללו שבת עלי, וכל חולה בקדחת שוכב על ערש דוי בכלל סכנה הוא לחלל שבת עליו, ויתר רובי פרטיה מבוארים במסכת שבת ויום טוב.

אור החיים שמות פרק לא פסוק טז

(טז) ושמרו בני ישראל וגו'. צריך לדעת למה הוסיף עוד שמירה אחרת, עוד צריך לדעת כוונת אומרו לעשות את השבת...

עוד ירצה לפי מה שהקדמנו בפסוק אך את שבתותי כי צוה ה' לחלל שבת בשביל פיקוח נפש כאן ביאר הכתוב כי לא נתמעט שבת בשמירה אלא בערך בני ישראל אבל בערך זולתם להחיות עכו"ם הגם שיהיה גר תושב ששומר שבע מצות ונסתכן סכנת מות לא יחלל ישראל שבת בשבילו (רמב"ם הל' שבת פ"ב), והוא אומרו ושמרו בני ישראל לכל ימות מהם את השבת פירוש לצד אזהרת שבת אלא

יחללוהו או על זה הדרך שבת ישראל לפניך זה לחלל זה למות תשמור ישראל ויתחלל השבת אבל עממין לא והטעם לעשות את השבת פירוש כלום מה טעם אני מתיר לך לחלל שבת עליו הוא לעשות את השבת לדורותם חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה אבל עכו"ם שאינם בני שבת לא.

או ירצה על זה הדרך אימתי אמרתי לך לשמור איש ישראל אפילו בערך כבוד שבת זוקא לעשות פירוש באדם שישנו בגדר עמוד לעשות אבל מי שזדאי לא יקום ולא יגיע לשבת לשומרו הגם שרפואות אלו יועילו לשעות או לימים לא יחלל עליו שבת:

מנחת חינוך מצוה לב, לט

והראה לי למדן א' בס' אוה"ח על התורה על פסוק ושמרו בפ' כי תשא שכתב שם וז"ל א"י עז"ה אימתי אמרתי לך לשמור איש ישראל אפילו בערך כבוד שבת זוקא לעשות פי' באדם שישנו בגדר עמוד לעשות אבל מי שזדאי לא יקום ולא יגיע לשבת ולשומרו הגם שרפואות אלו יועילו לשעות ולימים לא יחלל עליו שבת עכ"ל. והוא תמוה דמבואר בדבריו דעל חיי שעה אין מחללין עליו את השבת ובש"ס דילן ביומא מבואר להדיא גבי מפקחין וכו' מצאוהו חי מפקחין פשיטא ל"צ אפי' לחיי שעה וכו' בר"מ הי"ח ובטוש"ע.... ונכונים דברי האוה"ח דלענין חילול תורה אסור לחלל לחיי שעה... ולעני"ד אפשר למ"ד דילפינן פ"נ דוחה שבת מושמרו וכו' א"כ מפסוק זה נשמע דוקא כדי שישמור שבתות הרבה אבל למסקנא דק"ל כשמואל דיליף מוחי בהם ולא שימות בהם. וע"ש בתוס' יומא דע"כ סובר שמואל דלא אזלינן בתר רובא דבעינן שלא יהא שום צד מיתה א"כ אפי' לחיי שעה מחללין דעכ"פ איכא צד מיתה ע"ש בתוד"ה ולפקח.

ביאור הלכה סימן שכט, ד ד"ה לפי שעה

* אלא לפי שעה - ואף על גב דלא שייך הכא הטעם חלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה משום דלאו דוקא שבת ה"ה שאר מצות כמו שכתב המאירי ביומא וז"ל ואעפ"י שנתברר שאי אפשר לו לחיות אפילו שעה אחת שבאותה שעה ישוב בלבו ויתודה עכ"ל אמנם באמת נראה דכל זה הוא לטעמא בעלמא אבל לדינא לא תלוי כלל במצות דאין הטעם דדחינן מצוה אחת בשביל הרבה מצות אלא דחינן כל המצות בשביל חיים של ישראל וכדיליף לה שמואל מוחי בהם כדכתב הרמב"ם פ"ב מהלכות שבת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושולם בעולם וכמו כן לכל הני תנאי דילפי לה ממזבח וממילה וממחירת מוכרח דאחיים של אדם קפיד רחמנא (בר מההיא דחלל שבת אחת וכו') וכן מוכרח לשמואל דאמר גבי תינוק מושלך ברוב א"י דמפקחין אף על פי דעל פי דין יהיה א"י גמור ולא יקיים שום מצוה אעפ"כ כיון דבפקוח נפש אין הולכין אחר הרוב חיישין שמא מישראל הוא. ולפ"ז ברור דאפילו קטן מרוצץ נמי מחללין אעפ"י דלא ישמור שבתות גם לא יתודה ולא יבוא לכלל גדול אעפ"כ מחללין וכמו כן ה"ה חרש ושוטה אף על גב דאין בני מצות מ"מ מחללין עליהם דהא דלא מקיימי מצוה הוא משום אונסייהו ולא נפיק מכלל זה אלא ישראל מומר להכעיס דעובר במזיד אבל חרש ושוטה התורה פטרינהו מחמת אונסייהו ומלכד זה גבי חרש ושוטה פשיטא דמחללין עליהם שבת דהא אפילו נהרגין עליהם דגם הם בכלל איש כי יכה כל נפש כל דהוא נפש כמו קטן וגם הם בכלל לא תעמוד על דם רעך כשאר ישראל ובפירוש אמרה תורה לא תקלל חרש ומלקין עליהן (אף על פי דישאל רשע מותר לקלל שאני התם דכתיב ונשיא בעמך בעושה מעשה עמך) ומלקות נמי ממיני מיתה הם כמבואר בסנהדרין דף י'. ולא ידעתי מה היה לו לבעל הלכות קטנות שנסתפק בזה אם מחללין ואם הורגין עליו ודבריו תמוהים מאד ע"ש היטב. ודע עוד דה"ה גוסס נמי מחללין עליו בפקוח הגל או אם רופא אומר שסממנים אלו יועילו לו להאריך רגעי חייו דהא מרוצץ נמי גוסס הוא וגרע מגוסס דליכא בזה אפילו מיעוטי דמיעוט אעפ"כ משום חיי שעה מחללין עליו וכמו כן גוסס וכ"כ האו"ה בשם סמ"ג וסמ"ק וז"ל מצאוהו חי אף על פי שנתרוצץ מוחו ואינו יכול לחיות כ"א מעט מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי שעה כדאמר במס' שמחות המעצים עיניו של מת הרי הוא שופך דמים עכ"ל וכ"כ תוס' בנדה דף מ"ד אלא דהם באו מטעם דמיעוט גוססים לחיים ואין הולכין בפקוח נפש אחר רוב ולכאורה תמוה דהא אפילו בודאי מת מ"מ חיי שעה יש ע"י פיקוח הגל ובשביל חיי

שעה מפקחין ואפשר דהתוס' כללו בזה היכי דהרופא נותן לו סימנים ואומר שיתרפא לגמרי ע"ז דמותר לסמוך עליו ולחלל שבת בבישולם וכדומה דמיעוט גוססין לחיים וסומכין עליו בעניני פק"נ אבל אם היו אמרין דאפילו מיעוט ליכא א"כ בודאי משקר. ודע עוד שראיתי בפמ"ג שכתב דמי שהיה חייב מיתת ב"ד [בימים הקדמונים] ונפל עליו הגל דמפקחין עליו דהלא אין מיתתו אותו בשבת וחיי שעה יש עכ"פ ולענ"ד לא נהירא כלל דהתורה חסה על חיי שעה היינו למי שחסה על חיים שלו לאפוקי בזה דגברא קטילא הוא מחמת רשעתו ולא עדיף מרועי בהמה דקה דקי"ל ביו"ד קנ"ח דאין מעלין אותו מן הבור:

שו"ת שבט הלוי חלק ד סימן לד

קבלתי יקרתו, ואשר שאל בענין אדם (גדול) שעלול לאבד צלילות דעתו ולחיות כשוטה שיפטר מן המצוות, וניתן להצילו אם יחללו עליו שבת האם חייבים להצילו, ויסוד הספק דאע"ג דאמרו מוטב לחלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה מ"מ כ' בח"ס או"ח סי' פ"ג, דבפ"ג אין הטעם כדי שישמור שבתות הרבה רק לקיים נפש אחת אפי' לא ישמור וכן העיר מביאור הלכה סי' שכ"ט, ושוב העיר מלשון אחד בתשובת ח"ס הנ"ל דמשתמע מיני' שכדי להביאו לקיום מצוות מחללין עליו שבת, וכ' שתמצית שאלתו האם קיום מצוות של כל ימיו שעלול אדם לאבד הוא בגדר פקוח נפש ומותר לחלל עליו.

הנה בשאלה זאת עלינו לדון משני פנים מצד שיעשה שוטה, ומצד שיפטר כל ימיו מן המצוות, הנה פשוט לדידי דלהציל אדם שלא יתהפך מפקח שולט על עצמו לשוטה גמור שאינו שולט על עצמו הוא פקוח נפש גמור וכמבואר תענית (כ"ב ע"ב) לענין יחיד הנרדף מפני רוח רעה, וכ' רש"י ור"ן והולך שמא יטבע בנהר או יפול וימות, ונפסק כן להלכה באו"ח סו"ח פ"ח דהוא בגדר סכנת נפשות, ופשיטא דנכנס רוח רעה לאו דוקא אלא כל אבדת הדעת...

וטעם שני דמותר לחלל עליו כדי שלא יהי' פטור מכל מצוות התורה ע"פ הטעם ביומא (פ"ה ע"ב) דמוטב לחלל עליו שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה, וכבר כתבתי בביאור בשבט הלוי ח"ג סי' ל"ז דלהלכה ב' הטעמים אמת הן טעם דוחי בהם ולא שימות בהם, והן הטעם דכדי שישמור שבתות הרבה...

ש"ת שבט הלוי חלק ג סימן לז

בדין פקוח נפש וחלול שבת על עוברין וספק נפלין

א) היות כי שורש הלכה זו דפקוח נפש בעוברין וספק נפלים נעוצה בדברי הר"ן בשם בה"ג ורמב"ן פ"ח דיומא ומג"א סימן ש"ל ס"ק ט"ו אבאר דבריהם מקודם, וז"ל הר"ן בשמעתין דעוברת שהריחה, וכ' בה"ג אשה עוברת דידיעין דאי לא אכלה מתעקר ולדה, אף על גב דאמרין ספק בן קיימא ספק נפל הוא שפיר דמי למתן לה, וכ' הרמב"ן ז"ל דמדקאמר משום סכנת ולד משמע דאפי' ליכא למיחש לדידה מחלל והיינו האי דערכין דף ז' אר"נ א"ש האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת מביאין סכין ומקרעין את כרסה ומוציאין את הולד וכו', ואף על גב דתנן (באהלות ספ"ז) האשה המקשה לילד מביאין ומחתכין אותו אבר אבר יצא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש, דאלמא מעיקרא לית ב' משום הצלת נפשות וכו' ודוקא יום א' אבל עובר לא, וקרא נמי כ' דמשלם דמי ולדות, אפ"ה לענין שמירת המצות מחללין עליו אמרה תורה חלל עליו שבת אחת שמא ישמור שבתות הרבה, הלכך אפי' בהצלת עובר פחות מבן מ' יום שאין בו חיות כלל מחללין כדעת בעל הלכות וכו' עכ"ל, הנה סברת בה"ג דנהי דלענין הריגה ההורג עובר אינו נהרג עליו, ולפני הלידה עדיין דוחין נפש העובר מפני נפש האם מ"מ מטעם חלל עליו שבת אחת וכו' להביא לידי שמירת המצות מותר לחלל עליו.

והנה ביומא פ"ה ע"ב דהגמרא נו"ט דאפי' ספק פקו"נ דוחה ומכ"ש ודאי ר"ש בן מנסיא אומר ושמרו בני"י את השבת אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ושוב יליף לה מדשמואל וחי בהם ולא שימות בהם, וקאמר כולהו אית להו פירכא בר מדשמואל יעשה, ויש לדקדק אם למסקנא דקאמר דכולהו אית להו פירכא נשאר גם דושמרו וכו' כדי שישמור שבתות הרבה או סמכינן בעיקרו על הא דשמואל דוחי בהם וגו' ונפ"מ רבתא לדינא כאשר נבאר א"ה, וראיתי במנ"ח בסוף מוסד השבת (מ' ל"ט) הקשה על מש"כ באוה"ח הק' פ' כי תשא דמפסוק דושמרו בני"י את השבת לעשות וגו'

נשמע דלא מחללין שבת בפקו"נ רק אם יגיע עכ"פ לשבת אחרת אבל אם לא יגיע לשבת אחר הגם שיועיל לימים ולשעות לא מחללין, והקשה חכם א' מהמבואר ביומא דאפילו על חיי שעה מחללין וכ' המנ"ח שם דדברי האוה"ח יש להם מקום לדרשא דושמרו בני"י אבל למסקנא דילפינן מוחי בהם וכו' מיני' מוכח דגם לחיי שעה אפילו לא יגיע לשבת אחר מחללין יע"ש במנ"ח, איברא אין זה פשוט כ"כ דבאמת לא נדחה שם דרשא דושמרו בני"י וגו' אלא דקאמר דלא נשמע מינה רק ודאי אבל ספק מנ"ל כהאי דנפל עליו גל ע"ש ברש"י.

ב) ואשר יראה בעזה"י בזה דהנה במג"א סימן ש"ל ס"ק ד' מבואר לענין לידת בן הקראים ומותר לסייע לידתו בדבר שאין בו חלול שבת ואסור לסייע בדבר שיש בו חלול שבת דאורייתא עיין שם במחצה"ש ובפוסקים, וראיתי בבית מאיר באו"ח שם דנתוכחו בזה תרי אריוותא הגאון ר' עקיבא איגר עם הגאון בית מאיר דהגרעק"א הקשה שם כיון דקראים לדינא דש"ע נקראו ישראל מומר, וא"כ התינוק הנולד הוא תינוק שנשבה בין העכו"ם והו"ל ישראל מעליא לחלל עליו שבת בפק"נ, וכן בכל מומרת מעוברת לכאורה הדין כן וכו' אתו"ד הגרעק"א, והבית מאיר השיב ע"ז דמה בכך שילד הנ"ל אינו כגוי גמור מ"מ כיון דכל עיקר היתר חילול שבת הוא כדי שישמור שבתות הרבה ותינוק שנשבה בחזקת שלא ישמור שבת כיון שנשבה בקטנותו וסובר בעצמו שגוי הוא, ואף ששמואל למד היתר מוחי בהם מ"מ מסתמא לא פליג לדינא על התנא שלמדו מן ושמרו, ומודה שעל מי שהוא בחזקת ודאי שלא ישמור שאין לחלל עליו, וכן מומרת מעוברת מה"ת לחלל על העובר אם הוא בחזקת שיטומע ביניהם.

והגרעק"א שוב השיב בכתב להבי"מ דכיון דהרבה טעמים נאמרו בגמ' ולחד מ"ד ילפינן פקו"נ דוחה ממילה שהיא בא' מאבריו וכו' ולפי טעם זה לכאורה גם בתינוק שנשבה והגויים מניחו למול ע"י ישראל מסתמא מילתו דוחה שבת הה"ד דעל גופו מחללין שבת, וגם הא גופא קשה כיון דרשינן וחי בהם ולא שימות בהם מנ"ל דהוא דוקא דישמור שבתות הרבה, ואי דאמרין

דהתורה הקפידה דוקא על חיות אדם שישמור מצות א"כ גם בעיקר צווי להחיות נימא דנפש כזה מותר להרגו דאין מצווין להחיות אלא מי שיקיים מצות אלא ודאי דהתורה חסה על נפש מזרע ישראל ה"נ נימא דהותר חילול שבת כדי להחיות נפש מזרע ישראל.

ושוב השיב הבית מאיר על מש"כ הגרעק"א דמותר לחלל שבת על תינוק שנשבה בין הגוים ק"ו ממילה שלו שדוחה שבת וז"ל וחלילה תינוק כזה שידעינן שישאר מטומע בין הגוים לחלל עליו שבת כמש"כ הט"ז י"ד סי' רס"ו ס"ק ט' ובש"ך ס"ק ט"ז דאם אמו ג"כ מומרת ועי"ז יצא לתרבות רעה איה"נ שאין מחללין שבת.

הנה מש"כ הגרעק"א לענין חלול שבת ואם נפש כזה מותר להרגו עיין ס' הלק"ט ח"ב סי' ל"ח ובמנ"ח שם, ובמש"כ הגאון בית מאיר לענין מילה לבן המומר בשבת עיין בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קנ"ו דנ"נ בדברי הש"ך י"ד סי' רס"ו הנ"ל ואסיק למעשה דמותר למולו בשבת ועוד נדבר מזה א"ה.

ואני תמה על רבותינו הגאונים שבכל מ"מ שלהם לא העירו מהמפורש בשו"ע אה"ע סי' ד' סו"ד דעל תינוק הנמצא בעיר שרובו גוים מחללין עליו שבת בפק"נ ואף על פי שלדינא גוי גמור הוא לכל דיניו ואוכל נבלות ועושה מלאכה בשבת מן הדין וה"ה גוי גמור, ואעפ"כ מחללין עליו כיון דכן הדין דלא אזלינן בפק"נ בתר רוב, ודעת המחבר שם דאין מחללין עליו, ולדינא פסק המג"א סי' שכ"ט כהשו"ע דאין מחללין עליו, ודעת התו"ש ומחצית השקל שם דמחללים עליו כדעת הרמ"א, וא"כ להרמ"א עכ"פ מבואר דאע"פ שאין לו שום זיקה של מצוות וגם לא יהי' בודאי שום זיקה כיון דע"פ דין רוב הוא גוי אעפ"כ מחללין עליו הרי דפק"נ לדינא אינו תולה ביסוד של כדי שישמור שבתות הרבה כהגרעק"א, ואפי' נפסוק באה"ע שם כמג"א דאין מחללין עליו שבת אכתי אינו דומה לדין דשאני התם דעשינו אותו גוי גמור ואיך נחלל עליו שבת, משא"כ בדין דעדיין ישראל הוא דאינו תולה בדין שישמור שבתות הרבה. +ע"ע ח"ה סי' מח+

ג) אלא דעומד נגד זה דברי בה"ג הנ"ל שכ' דמחללין שבת בעובר אפי' קודם מ' יום מיסוד דכדי שישמור שבתות הרבה הרי דילפותא זאת היא אמת לדינא גם למסקנא דילפינן מוחי בהם, ואדרבה בעוברים הגם שלא שייך כלל גדר וחי בהם ולא שימות בהם דאינו עדיין בגדר חי כלל מכ"מ כדי להביאו אפי' לספק של שמירת שבתות הרבה מצוה לחלל עליו, ועוד מצינו פסק מפורש בשו"ע אר"ח סו"ס ש"ו שנבנה על יסוד זה והוא בדין מי ששלחו לו שהוציאו בתו מכלל ישראל דמצוה לשום לדרך פעמיו, והיינו אפי' בחלול שבת דאורייתא וכ' רבינו הב"י ומג"א שם דגבי שלא תמר ותעבור כל ימיה על חלול שבת ה"ז איסורא זוטא דמוטב לחלל שבת א' כדי שתשמור שבתות הרבה, הרי למדנו ג"כ חי' מזה דאע"פ שאין בזה גדר פק"נ וסכנה רק להציל שמירת מצוותיה שלא תרד לטמיון דמותר לחלל שבת א' כדי שתשמור שבתות הרבה, והוא כעין יסוד הבה"ג דאיכא כלל זה דכדי שתשמור גם במקום דליכא פק"נ וסכנה [כמו עיבור דמצד וחי בהם לא היינו מתירים כנ"ל], ועכ"פ שמענו דכלל דכדי שישמור שבתות הרבה הוא כלל אמת לדינא וכדי שלא לסתור כל מה שהוכחנו לעיל דאין זה תנאי בהיתר חלול שבת. א"כ עלינו להתבונן ביסוד זה.

ונראה דשתי היסודות אמת הן היסוד דשמור בני" את השבת לעשות את השבת דמותר לחלל שבת כדי להביא נפש ישראל לשמירת מצות כל ימי' אף על פי שאין בו גדר פק"נ דוחי בהם, והן היסוד דוחי בהם ולא שימות בהם דמצות התורה הם סיבת החיים ולא עכוב החיים ומזה היסוד מותר לחלל שבת מטעם פק"נ הגם שאין בו כלל דכדי שישמור שבתות הרבה, והיינו דדרשינן ב' הדרשות להקל דכל טעם בפ"ע כדאי לחלל עליו שבת ממילא מותר לחלל על העוברים בלי טעם דוחי בהם, וכן לחלל שבת עבור בתו אם הוציאוה מהדת מה"ט, ולאידך נימא גם היתר חי בהם לחוד מהני, וזה א"ש לשיטת רבינו עקיבא איגר הנ"ל, אבל לשיטת הגאון בית מאיר יוצא דטעם וחי בהם אינו תנאי לדין דישמור שבתות הרבה דהא טעם דישמור לחוד מהני כנ"ל,

משא"כ טעם דכי שישמור הוא תנאי לדין דוחי בהם דחי בהם לחוד לא מהני.
ד) מ"מ סוגיא דעלמא אזלי כהגרעק"א דמדפשיט לנו דמחללים שבת אחרש ושוטה דיהי' פטור מן המצוות כל ימי חייו ומדמחללים שבת אתיננוק הנמצא ברוב העיר גוים כנ"ל.
ודע דגם דעת החולקים על בה"ג וס"ל דאין מחללין על העוברים דמדאין נהרגין עליהם ואינם עדיין בגדר נפש הרי דלא ס"ל דיהני טעמא דישמור שבתות הרבה לחוד להתיר חילול שבת מ"מ אינו מוכרח דיחלקו גם על הא דסר"ס ש"ו הנ"ל דמותר לחלל שבת אהאי טעמא גם בלי דין פקו"נ, דאיכא לחלק דשאני עוברים ומכ"ש קודם מ' יום דעדיין אינם בגדר עשיית מצוה כלל, ורק דנחדש דגם להביאם לגדר מצוות לעשותם נפש בישראל שיהיו אח"כ מחויב במצוות זהו חידושו של בה"ג וע"ז חולקים עליו, משא"כ האי דסר"ס

ש"ו הנ"ל דאנו עוסקים במחויב כבר להציל שמירת מצותיו לעולם.
ועיין מג"א סר"ס ש"ו דמפקפק אם מותר לחלל שבת אם הבת שנחטפה עדיין קטנה דהא אין מצוון להפרישה או דילמא מידי דהוי אפקו"נ דמחללין על הקטן דאמרינן חלל שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה, ולכאורה מאי ראי' מפקו"נ דהתם איכא עיקר הטעם דוחי בהם שאינו קשור בשמירת מצוות כנ"ל, משא"כ אם אנו דנין על שמירת מצוות לחוד וזה אינו בקטן, אבל בלא"ה י"ל דמחללים על הקטן ק"ו מחלול על העובר אפי' קודם מ' יום דאיכא רק טעמא דשמירת המצוות ואין להאריך עוד.
ולענין הלכה כ' הריטב"א נדה מ"ד והובא ג"כ בביאור הלכה סי' ש"ל דקי"ל דמחללים על העוברים.

פיקוח נפש [ב'] – הותרה או דחוייה?

הנושא שלנו הוא נושא מאוד משמעותי בענייני פיקוח נפש. ראשית, נלמד את מחלוקת הראשונים האם שבת הותרה או דחוייה בפני פיקוח נפש. אחר כך נצטרך להבין את המשמעות ההלכתית של מחלוקת זו. בהמשך יהיו מקורות נוספים בע"ה.

- א. מהר"ם מרוטנבורג, הובא ברא"ש יומא פ"ח סימן י"ד; שו"ת הרא"ש, כלל כ"ו, ה.
- ב. שו"ת הרשב"א ח"א תרפ"ט, ח"ז שמ"ג.
- ג. דעת הרמב"ם: הלכות שבת פ"ב ה"א-ב; כסף משנה שם; שו"ת הרמ"א סימן ע"ו.
- ד. דעת השו"ע: שו"ע שכ"ח, יד; שכ"ח, ד; פמ"ג, אשל אברהם שכ"ח ט; גר"א שכ"ח, יד; שו"ע הרב שכ"ח, ד, יג; שו"ע ורמ"א שכ"ח, יב; משנה ברורה שכ"ח ס"ק לט.
- ה. שו"ת יחווה דעת ח"ד סימן ל'.

רא"ש (יומא פ"ח סימן י"ד):

ורבינו מאיר השיב בתשובה על זה והביא דמיון מאוכל נפש ביום טוב דשוחטין ביום טוב דאיכא עשה ולא תעשה באיסור מלאכה ומאכל נבילה דאין בה אלא לאו או לומר לנכרי לנחור עופות דליכא אלא איסור דרבנן דאין שחיטה לעוף מן התורה אלא כיון דהתורה התירה לנו אוכל נפש ביום טוב הוה לדידן כל אוכל נפש ביום טוב כמו בחול. והכי נמי כיון שהתירה תורה פיקוח נפש הוי כל מלאכה שעושה בשבת בשביל חולה שיש בו סכנה כאילו עשה בחול. והיכא דאיכא תרי איסורי מאכילין אותו הקל. ושחוטה המאכל מותר אבל הנבילה המאכל עצמו אסור ואריה רביע עלה עד כאן. ואני שמעתי משום דחיישי' שמא יהא החולה קץ באכילת איסור ויפרוש ויסתכן:

תשובת הרא"ש (כלל כ"ו, סימן ה')::

ששאלת: חולה שיש בו סכנה וצריך לשחוט לו ויש כאן נבלה, אי זה מהם יכשר: לשחוט, או להאכילו הנבלה? דבר זה שאלו לרבינו מאיר והשיב לשואל: לדברך, שאתה אומר שמוטב להאכילו נבלה, שהיא בלאו, ממה שישחוט לו בשבת, שהוא איסור סקילה, אם כן, למה שוחטין ואוכלין ביום טוב, והוא עשה ולא תעשה, מוטב שיאכלו נבלה, שאינה אלא בלאו! ועוד, יאמר לא"י לנחור עופות, דליכא אלא איסורא דרבנן, למ"ד: אין שחיטה לעוף מן התורה! אלא ודאי, כיון שהתורה התירה לנו אוכל נפש ביום טוב, הוי כמו בחול שמותר בו כל מלאכה. וכן בחולה נמי; כיון דפקוח נפש ילפינן ביומא (פה) דשרי כל מלאכה לחולה שיש בו סכנה, שריא בשבת כמו בחול; הילכך, כיון שהשחיטה מותרת היא, לא ספינן ליה איסור לחולה. ועוד שמעתי טעם אחר, שאם ידע החולה שיאכילוהו דבר איסור, נפשו קצה בו, וימנע מלאכול ויסתכן בעצמו; לכן כל הזריז הרי זה משובח. אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל.

שו"ת הרשב"א (ח"א תרפ"ט, ח"ז שמ"ג):

שאלת עוד שאודיע לך דעתי במה שנשאל הראב"ד ז"ל ונסתפק בו הרמב"ן ז"ל. בחולה שיש בו סכנה שמותר לשחוט לו בשבת. אם יש שם נבלה מי נאמר כיון שיש שם נבלה לא נשחוט לו. או מתירין לשחוט ולא נאכילנו לו נבלה. ואני כבר נשאלתי על זה והשבתי ואמרתי שאכתוב לך.

תשובה שמעתי מאחד מגדולי הרבנים שהעיד משם הרב רבי מאיר מרוטנבורק. שהורה להתיר לשחוט אפילו במקום שיש שם נבלה להאכילו. אלא שהטעם שאמר לי משמו חלוש מאד על כן איני כותבו לך. והוא הרב שהגיע [שהגיד] לי כן דעתו. וטעמו משום דאם אין שוחטין לו יבא לידי סכנה שימנע מלאכול הנבלה וימות.

וליי נראה שהכל תלוי במחלוקת אם נאמר שבת דחוייה או נאמר שבת הותרה אצל חולה. אם נאמר שבת הותרה אצל חולה שוחטין לו שלא אסרה תורה מלאכת שבת אצל חולה. ושוחטין לחולה בשבת כדרך ששוחטין אנו לעצמנו. וכדרך שאמרנו בטומאה למאן דאמר טומאה הותרה בציבור שאם נטמא הכוס אפילו יש שם כוס אחר נותן לטהור אפילו מן

הכוס שנטמא. אבל למ"ד דחוויה היא מאכילין לו הנבילה שהוא צריך לאכול ואין אנו עוברין לשחוט לו. שבמקום שיש לו בשר לאכול לא נעבור אנו ולא נדחה את השבת. וכמדומה שהלכה כמאן דאמר שבת דחוויה היא ולא הותרה.

ועוד אני אומר דשרי וראיה מקרבן תמיד ומוספין של שבת, דלא משתמיט שום תנא דלא היה מעשהו בשבת כמו מעשהו בחול. וכן לענין פסח אמרינן פרק תמיד נשחט: כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, שהיה נשחט ונפשט כמו בחול. והיו הרבה כהנים וישראלים מתעסקין בו ומחללין שבת, אף על פי שהיה אפשר בכהן אחד. ואין לחלק בין מילה לעבודה, דהא פרק ר' אליעזר דמילה בעי למילף דמילה תדחה שבת מעבודה דדחיא שבת בק"ו מצרעת, שנדחה מפני מילה ודוחה עבודה שמע מינה דמילה חמירא. ואף על גב דלא קאי האי קל וחומר התם היינו משום פרכא אחרינא, אבל הא לא פריך דעבודה מותרת בשבת בשנים מה שאין כן במילה. ואף על גב דיש לדחות ולומר דס"ל לבעל ב"י דאין אסור אלא מדרבנן, ואם כן לא שייך למפרך ממנו לענין קל וחומר דאורייתא, מכל מקום נראה דאין לחלק בין מילה לעבודה דתרווייהו דוחין שבת. ואף על גב דיש לחלק בין עבודה למילה, דגבי עבודה לא רצו לשנות הסדר שבחול מה שאין כן גבי מילה דאחד הוא מל על הרוב וכמו שיתבאר לקמן, מכל מקום האוסר עלינו צריך להביא ראיה כדי לחלק בכך

ועוד ראיה מענין פיקוח נפש, דכתבו הרמב"ם פרק ב' מהלכו' שבת והטור, דשבת הוא אצלו כחול גמור. ולכן כתב הטור דשוחטין לחולה ולא מאכילין אותו נבילה, משום שהוא אצלו כחול גמור לכל הצורך לו, וכן כתב הרא"ש סוף יומא בשם מוה"ר"ם. אם כן אנו רואין דאין מדקדקים באיסור פיקוח נפש לעשות האיסור הקל מאחר שהוא כחול, והוא הדין דבב' יכולין לעשות מלאכה אחת כמו בחול. ואם כן במילה נמי, דהא ילפינן דפיקוח נפש דוחה שבת ממילה, כדאמרינן פרק ר' אליעזר דמילה: ומה מילה שהיא אבר אחד דוחה שבת כל שכן פיקוח נפש. וא"כ במקום דאסור במילה אסור ג"כ בפיקוח נפש דמהיכא תיתי אם לא ממילה, אלא ש"מ דאין לחלק.

שו"ת תשב"ץ חלק ג סימן ז'ז
הרמב"ן ז"ל בס' תורת האדם כתב כי הראב"ד ז"ל נשאל בחולה שיש בו סכנה ויש לפנינו נבילה להאכילו אם נדחה שבת להאכילו שחוויה או נאכילנו נבילה ולא הביא תשובתו והניח בספרו המקום חלק וכמדומה שהניח הרב ז"ל מקום לעיון ולא היו לו הדבר ברור והרשב"א ז"ל נשאל בזה והשיב דרך גמגום כי נרא' לו שענין זה תלוי במחלוקת שנויה בשבת אם דחוויה היא אצל הדברים שהותרו בה או הותרה וכן לענין טומאה אצל רבים אם דחוויה היא או הותרה שא"ת דחוויה היא מאכילין אותו הנבילה המצויה ואין שוחטין שלא הותר' שבת אצל החולה המסוכן כדי שיאמר חזרה שבת להיות מותרת כחול להציל את המסוכן אלא שדוחין את השבת במקום סכנת נפשות וכיון שיש נבלה להצילו בה לא הותר לנו לשחוט זה כתב הרב ז"ל וכתב עוד כי ברוב המקומות יראה כמ"ד דחוויה היא ולא הותרה ולפ"ז מאכילין אותו הנבילה' ולא דחינן שבת להאכילו שחוויה ואפילו לפי (דברינו) [דבריו] נראה דדוקא אם מצינו נבילה ולא נצטרך לומר לעכו"ם לנחור [אבל אם לא מצינו נבילה ונצטרך לומר לעכו"ם לנחור] נראה שלא יאמר הרב כן שהרי שנינו בבב"א בפ' בתרא דיומא (פ"ד ע"ב) אין אומרינן לעשות דברים הללו ע"י עכו"ם ולא ע"י נשים אלא ע"י גדולי ישראל כלו' גדולים ולא קטנים ישראל ולא עכו"ם ולפ"ז קשה כי כמו שחללנו שבת ולא נאכילנו נבילה שניבלה

רמב"ם הלכות שבת פרק ב

הלכה א

דחוויה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצות, לפיכך חולה שיש בו סכנה עושיין לו כל צרכיו בשבת על פי רופא אומן של אותו מקום, ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך, וכן אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחר אומר אינו צריך מחללין עליו את השבת שספק נפשות דוחה את השבת.

הלכה ב

אמדהו ביום השבת שהוא צריך לכך וכך שמונה ימים אין אומרים נמתין עד הערב כדי שלא לחלל עליו שתי שבתות אלא מתחילין מהיום שהוא שבת ומחללין עליו אפילו מאה שבתות כל זמן שהוא צריך ויש בו סכנה או ספק סכנה מחללין, ומדליקין לו את הנר ומכבין מלפניו את הנר ושוחטין לו ואופין ומבשלין ומחמין לו חמין בין להשקותו בין לרחיצת גופו, כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן.

כסף משנה שם:

[א] דחוויה היא שבת וכו'. בפרק כיצד צולין (פסחים ע"ז) איפליגו תנאי טומאה אם דחוויה היא בציבור או הותרה ופירש"י דחוויה אף על גב דאכשר רחמנא למיתי בטומאה לאו היתר גמור הוא אלא היכא דלא משתכחי טהורים וכיון דלאו היתר גמור הוא בעיא ציץ לרצויה. ומשמע בגמרא דהלכה כמ"ד דחוויה היא וכן פסק רבינו בפ"ד מהל' ביאת המקדש ומשמע דכי היכי דאיפליגו בטומאה ה"נ איפליגו בשבת לגבי חולה אם היא דחוויה או הותרה וק"ל כמ"ד דחוויה וכ"כ הרשב"א והר"ן שהשבת דחוויה היא אצל חולה ולא הותרה:

שו"ת הרמ"א סימן עו

על מה שבדקני מכתו"ר אם מותרים ב' מוהלים למול תינוק אחד בשבת, כגון א' יעשה החיתוך והשני הפריעה. הנה בבואי לביתי נתתי לבי לחקור בזה ומצאתי און לי בספר בית יוסף בטור י"ד סוף סי' רס"ו. ובאולי שאין הספר הוא ביד מכתו"ר אעתיק לשונו הנה וממנו נבין להורות. כתב שם וז"ל: גרסינן בפרק ר' אליעזר דמילה מהלקטין את המילה ואם לא הלקיט ענוש כרת, מני אמר רב כהנא אומן. מתקיף לה רב פפא לימא להו אנא עבדי פלגא דמצוה אתון עבדו פלגא דמצוה, ואסיק רב אשי הכא במאי עסקינן כגון דאתא בין השמשות דשבת וא"ל לא מספקת ואמר להו מספיקנא ועבר ולא אספיק, ואשתכח דחבורה הוא דעבד וענוש כרת. ופירש"י, מהלקטין בציצין המעכבין. ונימא אנא עבדי פלגא, כלומר הואיל וכשהתחיל ברשות התחיל וחבורה שעשה ברשות עשה אמאי חייב, נימא להו לכו אתם וסיימו המלאכה עכ"ל. ויש לדקדק מדבריו דנהי דחייבא דכרת ליכא איסורא מיהא איכא, הואיל ולא גמר המצוה. ולפי זה יש לזהר שלא ימולו ב' מוהלים מילה אחת לכתחילה בשבת, כגון שיתנו ביניהם שזה ימול וזה יפרע, אלא המל הוא יפרע עכ"ל ב"י והנה אף שמצוה לשמוע אל הרב אף אם היה מיקל ואני מחמיר כ"ש במקום שהוא מחמיר ואני מיקל, מ"מ לא אמנע לכתוב מה שדעתי נוטה, דאדרבא משמעתיא זו יש להוכיח דשרי...

יוסף צבי רימון - פיקוח נפש - מקורות שיעור מכוון לב

עכ"ם למה לא נחלל שבת כדי שלא נאכיל אותו הנבילה המצוייה אצלנו ואף ממה שחשב הרב ז"ל ראייה לאסור לחלל שבת במקום נבילה משום דשבת דחוויה היא ולא הותר'. איברא דלענין טומאה נראה דסוגיא דתלמודא דדחוויה היא ולא הותרה בפרק תמיד נשחט (ס"ב ע"ש) ובפ' כל הפסולין בזבחים (ל"ב ע"ב) וכן בסוגיא קמייתא דיומא (ו' ע"ב) ופליגי בה אמוראי רב נחמן ורב ששת ואוקמוה (שם ז' ע"ב ח' ע"א) כתנאי דר"ש ור"מ ורבי יוסי כולהו ס"ל דחוויה היא ולא הותרה והכי מסיק תלמודא בפרק כיצד צולין (ע"ח ע"א) דר' יוסי אית ליה דחוויה היא וליכא תנא דשמעת ליה הותרה בצבור אלא ר"הו וק"ל כותייהו. דר"הו דס"ל הותרה הוי יחידאה לגבייהו ולית הלכת' כותיה. וכן בפ"ק דסנהדרין (י"ב ע"ב) קאמר ר"הו טומאה הותרה בצבור וכן בפ' כ"צ (ע"ט ע"א) ס"ל לרב חסדא ורבה דחוויה היא ואם באנו לדמות שבת לטומאה דדחוויה ולא הותרה היה כדברי הרב ז"ל שזהו מה שיש בין דחוויה להותרה שאם היא דחוויה לא מחללינן אלא אם א"א בדבר אחר ואי אמרינן הותרה לא מהדרין אהיתירא ודחינן לה להדיא. והכי מוכח התם בפ"ק דסנהדרין (שם /י"ב ע"ב/) וכן פרש"י ז"ל אבל לענין שבת אשכחן בפרק טרף בקלפי (מ"ו ע"ב) ואמר' בהדיא /דשבת/ דשבה הותרה לצבור וטומאה דחוויה היא בציבור לענין קרבנות צבור בפרק י"ה (פ"א ע"א) אמר' מה למלאכה שכן הותרה מכללה פירש לענין עבודה בשבת וכן פרש"י ז"ל וזה הלשון מוכיח דהותרה ולא דחוויה כי מזה הלשון הוכיחו בפ"ט דיומא (ז' ע"ב) ובפ' כיצד צולין (ע"ז ע"א) דרבי (יוסי) [יהודה] ס"ל טומאה הותרה בציבור ולא דחוויה ואף על גב דבפ"ק דפסחים (ט"ז ע"ב) ובפ' תמיד נשחט (ס"ב ע"ב) אמרו בטומאה דהותרה מכללה בציבור לא איתמר האי לישנא בדוקא דהא אסיקנא בכל דוכתא דדחוויה היא ולא מצאתי בשום מקום בתלמוד שאמרו בשבת דדחוויה היא אלא שבפ' הוציאו לו את הכף (נ' ע"א) דכל שזמנו קבוע דוחה שבת וטומאה והא לא מוכח וכיון דלענין עבודה אסיק תלמודא דהותרה שבת ה"ה לענין פקוח נפש דהא (תלמוד) [בתלמוד פ'] יה"כ (פ"ה ע"א) יליף ר"ע דפקוח נפש דוחה שבת ממה שאמר' התורה מעם מזבחי תקחנו למות ואמר רבא בר רב הונא לא שנו אלא להמית אבל להחיות אפילו מעם מזבחי ומה זה ספק שיש ממש בדבריו ספק שאין ממש בדבריו ועבודה דוחה את השבת ק"ו לפקוח נפש שדוחה את השבת. ואפי' למאי דפרכינן התם (שם /פ"ה/ ע"ב) דילמא כדאביי דאמר אביי מסרינן ליה זוגא דרבנן אם יש ממש בדבריו אין ואי לא לא ואשכחן ודאי ספק מנ"ל מ"מ היכא דאיכא ודאי פקוח נפש מבטלין עבודה שהיא דוחה שבת א"כ פקוח נפש חמיר טפי מעבודה ואי לענין עבודה אמרינן דהותרה כ"ש לענין פקוח נפש וזהו אפילו לפום האי פירכא וכ"ש דלמאי דאסיקנא דטפי חמיר פקוח נפש מעבודה דאפילו בספק מחללינן שבת משא"כ בעבודה הדבר פשוט מק"ו שכמו ששבת הותרה לענין עבודה כ"ש שהותרה לענין פקוח נפש. וכן נמי יש להוכיח כן מדברי ר"א בן עזריה (שם /יומא פ"ה ע"ב/) שלמד פק"ו ממילה ונרא' ודאי דשבת הותר למילה דלאו דחוויה בלבד היא ואף על גב דלישנא דתלמודא הוא בכל דוכת' מילה נתנה שבת לידחות אצלה ה"ה שהותרה שאין בין עבודה למילה לענין שבת כלום דשניהם היתרתם התור' בהדיא בשבת והרי כאן אמרו עבודה דוחה שבת וכן בפ"ק דיבמו' (ז' רע"א) ובפ' א' דיני ממונות (ל"ה ע"ב) ולא דוקא דה"ה שהותר' כדאמ' בפ' טרף בקלפי (מ"ו ע"ב) וה"ה למיל' ובמנחו' (ע"א ע"א) אמר' בענין עומר דאיכא צורך גבוה וניתנה שבת לידחות ולא דוקא. וכן בפסחים בפ' אלו דברים (ס"ה ע"ב) ולפ"ז אם ענין

נבל' וחילול שבת תלוי במחלוקת זו של שבת אם הותרה או אם דחוויה הדבר פשוט שמחללין שבת ואין מאכילין אותו נבלה וגם הראב"ד ז"ל היתיר כן בהד' וז"ל תשובתו שזה החולה איזה איסור עומד לפניו ומעכבו ודאי איסור שבת ולא איסור נבלה תדע שאלו לא היתה שבת מי היינו מבקשין נבלה להאכילו לא כי אם שחוטה וכיון שכן האיסור העומד לפניו ומעכבו ודאי איסור שבת ולא איסור נבלה הוא ששב היתר גמור לא איסור אחר ולפי' מתירין לו איסור שבת לא איסור נבלה עכ"ל תשובתו. ואף על פי שהשאלה היתה אם נאמר לעכ"ם לנחור לו. והדבר פשוט מהתלמוד שאין לו לעכ"ם לעשות דברי' הללו רצה הרב ז"ל ללמד היתר אפי' אם הנבילה היא (מצוה) [מצויה]. והר"ן ז"ל הקשה עליו ואמר שאין איסור שבת עומד לפניו יותר מאיסור נבל' שאם מצא תרנגול' נחור' נאכילנה אותו ולא נשחוט שכשם שהרב ז"ל או' שאיסור שבת מעכבו מלשחוט כך איסור נבלה מלאכול נבל' שאם לא הי' איסור נבל' מעכבו הי' אוכל אותה ולמה עומד לפניו איסור שבת יותר מאיסור נבלה. ועוד שאפי' הי' כן למה לא נאכיל אותו האיסור שהוא קל ביותר אלו הן דבריו ז"ל. ומ"ש ז"ל שכל כך עומד לפניו איסור נבלה כמו איסור שבת אינו כן שזה החולה לכל צרכיו מחללין שבת שאפילו מצינו נבלה צריכין אנו לחלל שבת לבשלה וכן כשהתירה התורה פקוח נפש בשבת לא לענין להאכילו בלבד היתירה אלא לכל צרכיו כגון להברותו כדאיתא בפ' יה"כ (פ"ד ע"ב) ולהדליק לו את הנר אפילו בסומא כדאיתא בפ' מפנין (קכ"ח ע"ב) וא"כ שבת היא שהותרה לו והיא עומדת לפניו וכיון שבמקצת צרכיו אנו צריכין לחלל שבת א"כ חזרה שבת כחול ואין אנו צריכין לחזור אחר איסורין אחרים כדי שלא תתחלל שבת שהרי לכל פקוח נפש סלקה תורה קדושת שבת והחזיר' חול גמור ומגו דהותר' שבת לשאר צרכיו הותרה לענין שחיטה דומה למ"ש במס' סוכה בפ"ק (ז' ע"א) בענין סוכה העשוי' כמבוי דמגו דהויא דופן לענין סוכה הויא דופן לענין שבת ויהא מותר להוציא מרה"י לסוכה בשבת שבתוך הסוכה אף על גב דשבת אחרת אית בה איסור סקילה משום מגו ה"נ מגו דהותרה שבת לשאר צרכי החולה הותרה לענין שחיטה וא"כ יפה אמר הראב"ד ז"ל שאיסור שבת הוא מעכבו ואותו איסור הותר ועוד דאיסור נבלה אינו עומד בפניו שהרי כמה דברים הם עומדים לרפואתו ולא דמי (לכבשים) [לכרשין] למי שנשכו נחש דגוזזין אותן בשבת כדאיתא בפ' יום הכפורים (פ"ט ע"ב) דרבנן קים להו שהם רפואתה אבל תרנגולת יש לה חליפין חלמוני ביצה והרבה דברים עומדין במקומה והשבת עכ"פ צריכין אנו לחללה והיא העומדת לפניו. ומה שהקשה הרב ז"ל למה לא נאכיל אותו האיסור הקל ודימה זה הרב לנביל' ושביעי' שמאכילין אותו האיסור הקל קושי' זו אינה קושיא ואדרבא אי להאי טעמא בלחוד הוה צריכין מאכילין אותו (נבלה) מעשה שבת ואין מאכילין אותו נבלה דמעשה שבת קי"ל דמותרין הם דהוא קדש ואין מעשי' קדש והשוחט לחולה מותר לברי' באומצא ואפילו המבשל לחולה הי' מותר לברי' אלא משום גזירה שמא ירבה בשבילו כדאי' בפרק כירה (ל"ח ע"א) ובפ"ק דחולין (ט"ו ע"א) ובפ' מרובה (ע"א ע"א) וכ"כ הוא ז"ל וכיון דהאי מצוה דפקוח נפש על כל ישראל רמיא משום וחי בהם ולא שימות בהם ומשום לא תעמוד על דם רעך והזריז ה"ז משובח והנשאל ה"ז מגונה והשואל ה"ז שופך דמים כדאיתא התם (יומא פ"ד ע"ב) ובירוש' (שם ה"ה) א"כ מוטב שנחלל שבת להאכילו היתר ולא שנאכיל אותו איסור שאם חללנו שבת קיימנו מצוה ואם האכלנוהו איסור והי' אפשר בהיתר עברנו על ולפני עור לא תתן מכשול. ולפי שטתו כתב

הרב ז"ל דלגבי חולה אין איסור נבלה יותר קל מאיסור שבת דנהי' דנבל' איסור לאו ושבת איסור סקילה איכא חומרא אחרינא בנביל' לפי שהאוכלה עובר בלאו על כל זית וזית שבה כדאמרין (מכות כ"א ע"א) לענין נזיר שהי' שותכ /שותה/ יין ואמרו לו אל תשתה אל תשתה והוא שותה חייב על כל א' ואחת אבל לענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה וחד לאו הוא דאיכא דמעשה שבת מותרין ומש"ה לאוין הרבה דנבלה לא מיקרי איסור קל לגבי חד לאו דשבת ואף על גב דהוי איסור סקילה אלו הן דבריו ז"ל. ודבריו אינן מוכרע' שיש לאומר שיאמר דמ"מ סקילה חמורה ממלקות וכדאמר' בפ' ב"מ (כ"ה ע"ב) ובפ' הערל (ע"ג ע"ב) לענין כרת ומיתה בידי שמים דחשבינן כרת חמור' אף על גב דהנך נפישן סמכי' אהאי טעמא דכרת חמיר ממיתה וה"ה לסקילה ומלקות. אבל יש לנו עליו ב' קושי' גדולות א' שהרב ז"ל נתן דבריו לשיעורין שאם החולה הזה א"צ אלא לכזית או למשקין ברביעית דלא עבר אלא חד לאו היינו מתירין לו איסור נביל' ולא מחללין עליה שבת ורוב חולי' מסוכנים כך הוא עניינם שהרופא' מצוי' להשקותו מרק תרנגולת מעט מעט אפילו פחות מרביעי' ושיהי' שיעור רב בין שתייה לשתייה יותר מכדי אכילת פרס כדי שיוכל כח המסוכן לסבלו והרב ז"ל מגדולי הרופא' הי' וידע זה ובכ"ה"ג ליכא ריבוי לאוין א"כ צריכין אנו להכניס טורטני אימתי נחלל שבת ואימתי נאכילנו נבל' שאין אלו מדרכי התור'. והקושי' השנית שאם הי' איסור שבת ואיסור נביל' נעשה הכל באיש א' הי' אפשר לו' דמוטב לדחוי' איסור סקיל' מהרבה איסורין במלק' אבל בנדון הזה אינו כן שאיסור נביל' הוא דוחה אותו החולה עצמו ואיסור שבת אנו דוחין אותו בשבילו ומוטב הי' שידחה הוא איסור נבלה בעצמו לפקוח נפשו ולא נדחה אנחנו איסור שבת בשבילו דמאי דאמר' בערובין (ל"ב ע"ב) ניהא לי' לחבר דלעביד איסורא זוטא ולא ליעביד עם הארץ איסורא רבא דוקא כי האי גוונא אבל דלעביד חבר איסורא רבא בחללו שבת כי היכי דלא ליעביד חולה איסורא זוטא באכילת נבל' ליכא מאן דאמר ואפילו לדברי הרב ז"ל שאומר שהרבה זיתים בלאוין הרבה חמיר טפי מאיסור סקיל' בלאו א' אפ"ה ליכא מאן דאמר דלעביד ראובן איסורא אפילו זוטא כי היכי דליזכי שמעון וכדאמר' בפ"ק דשבת (ד' ע"א) גבי דביקת פת בתנור וכי אומר' לו לאדם חטוא כדי שלא ימות חבירך וכן כל כיוצא בזה הקשו בפ' התכלת (מ"ח ע"א) ובפ' האיש מקדש (נ"ה ע"ב) וההיא דחבר כבר תירצו בתוס' שלא נאמר אלא בדבר שבא האיסור לע"ה ע"י החבר אבל בענין אחר אין אומרין לו לאדם חטוא כדי שיזכה חבירך או כדי שלא ימות חבירך וא"כ מפני רבוי לאוין החולה באיסור נבלה לא הי' ראוי לנו להתיר לאחרים אפילו לאו א'. ועוד הרי דבריו הם נשברים מהגמרא (יומא פ"ג ע"ב) דתניא התם מי שנשכו נחש קורין לו רופא ממקום למקום ואפי' בשבת וקורעין לו תרנגולת פירש לתת על המכה שזו היא רפואתה וגוזזין לו כרישין פי' מן המחובר ומאכילין אותו וא"צ לעשר דברי ר' וזה יקשה לרב ז"ל שהרי (התרנלו) [התרנו לו] כמה זיתים לאכול בלא מעוש' ולא התרנו חד איסור לעשר ולפי דבריו ז"ל שחושב איסור חמור בוי /רבו/ זתים אפילו לגבי איסור סקיל' לא הי' לרבי להקל בזה וכ"ש כשהאיסורין הם שוין שהרי תקון מעשר הוא שבות מדרבנן ואכילת טבל של כרישין הוא איסור דרבנן דמעשר ירק אינו אלא מדרבנן ונוסף בזה רבוי זתים אלא ודאי משמע שאין רבוי זתים נותן חומרא כלל:

ט שוחטין. עיין מ"א. עיין ב"י [עמוד תצג ד"ה היה], הרא"ש ביומא פ"ג כתב בשם הר"מ [שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס קרימונה סימן ר] רבו ז"ל, דשבת הותרה, לא דחוייה, ואפילו איסור דרבנן אין לדחות מקמייה איסור שבת (במה שכתב הדמיון יום טוב לנחור עופות, אין שחיטה לעוף מן התורה, הוא הדין בחולה, ולדמיון נקטיה, דקימא לן רמב"ם שחיטה א, א כמאן דאמר יש שחיטה לעוף מן התורה). אבל הרמב"ם [שבת ב, א] ור"ן [ביצה ט, ב ד"ה ומיהא] ורשב"א [שו"ת ח"א סימן תרפט] כתבו שבת דחוייה, לא הותרה, על כרחך הטעם דבנבילה יש כמה לאוין אף בחד זית, בכל משהו בפיו שאוכל, חצי שיעור אסור מן התורה [עיין עולת שבת ס"ק יד] כו'. גם יש טעם שחולה קץ באכילת איסור. ולפי זה באיסור דרבנן י"ל שאין החולה קץ, דוגמא למה שכתוב ביר"ד [סימן] קי"ט [סעיף יג] ובש"ך [ס"ק] כ"ז במוכר דבר איסור מדברי סופרים מה שאכל ישלם, יע"ש. וביר"ד [סימן] קכ"ה סעיף י', דאפשר שיקח העכ"ם הכלי ולא יהיה ניסוך, אם כן וודאי טוב לעשות המילוי על ידי ישראל, שלא יאסור העכ"ם יין שבחביות, והעכ"ם יחמם. ובסימן שי"ח סעיף י"ג, לחמם בכלי שני שרי הישראל, אם לא שאי אפשר [רק] בכלי ראשון. וכל זה למה שכתב הר"ב בהג"ה [כאן] סעיף י"ב דאם אפשר על ידי עכ"ם בלי שיהוי טוב על ידי עכ"ם, אבל בשהיה כולי עלמא מודים דמאכילין אותו נבילה מבלי שיהוי. ולטעם הר"ן, וכפי הנראה שהב"י [עמוד תצג ד"ה והרמב"ם] פוסק כר"מ ורשב"א ור"ן דשבת דחוייה, אם יש בן פקועה הטעון שחיטה מדבריהם, טוב על ידי עכ"ם איסור דרבנן ממה שיעבור ישראל איסור שבת מן התורה. ואפשר באיסור דרבנן נמי קץ ביה, ודווקא סתם יינם קיל בעיני העולם, ואינו יודע החולה, דלא יהיה קץ, נותנין לו איסור דרבנן. עיין בפרשת דרכים דרך חיים [דרוש יט] פלפול על דברי הר"ן ז"ל מהא דטבל ותרומה [יומא פג, א] משמע דאף דיש כמה זיתים כו'. ושם נאמר אמאי אין מבטלין האיסור ברוב וכדומה, וכתב, כל שאין לחולה צורך בביטולו אסור לנו לעשות. ולפי זה החולה גופא יכול לערבו ולבטלו, וטוב יותר ממה שיאכל איסור תורה בכמה לאוין. מיהו אם הותר איסור לבריא, כמו המבשל בסימן שי"ח [סעיף ב], דכאן טפי איכא למיחש שמא ירבה, ליקח איסור ולבטל בהיתר בשביל הבריא גם כן, וכדכתבנא. ועיין מה שאכתוב א"ה באות י"ד מזה ובט"ז [אות ו] אבאר עוד:

שו"ת יחווה דעת חלק ד סימן ל

שאלה: חולה שיש בו סכנה שמחללים עליו את השבת, האם צריכים להזהר שלא לעשות שום מלאכה שאין בה משום פקוח נפש של החולה, או מכיון שניתנה השבת להדחות בגלל פקוח נפש, מותר לעשות לו מלאכה להקל ממכאוביו ויסוריו של החולה, אף על פי שאין בה תועלת כלל בנוגע למצבו המסוכן?

תשובה: המגיד משנה (בפרק ב' מהלכות שבת הלכה י"ד) כתב, שחולה שיש בו סכנה מחללים עליו את השבת לכל צרכיו, ואף על פי שאין סכנה במניעת הדבר שעושים לו. ע"כ. והוא הלכה בבית יוסף /אר"ח/ (סימן שכ"ח), אלא שהוכיח מפירוש רש"י (שבת קכ"ט ע"א). שאין לחלל שבת אלא על דבר שאם לא יעשנו יסתכן החולה. ובשלחן ערוך /אר"ח/ (סימן שכ"ח סעיף ד') פסק כדברי הרב המגיד, שאפילו אם אין שם מומחים עושים לחולה שיש בו סכנה כל מה שרגילים לעשות לו בחול. וכן כתב המגן אברהם שם בדעת מרן הש"ע. וכ"כ בשו"ת חתן סופר (סימן ל"ד). ולכאורה היה נראה שדין זה תלוי במחלוקת הפוסקים אם השבת דחוייה אצל פקוח נפש, או

הותרה לגמרי לגבי פקוח נפש. כי בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס קרימונה סימן ר', ובמהדורת בלון, מקיצי נרדמים, חלק ב' עמוד ק"ט, סימן מ"א) כתב, ומה שהקשה מורי היאך מותר לשחוט לחולה בשבת שיש בו איסור סקילה. ואין מאכילים אותו נבלה שהיא בלאו בלבד, לדבריך תקשה, למה שוחטים ביום טוב שהוא עשה ולא תעשה, ואין אוכלים נבלה שהיא בלאו בלבד, או שיאמר לגוי לנחור עוף, למי שאומר שאין שחיטה לעוף מן התורה, אלא ודאי כיון שהתורה התירה אוכל נפש ביום טוב, הרי הוא כמו חול שמותר בו כל מלאכה לצורך אוכל נפש, וכן בשבת שלמדנו ביומא (פ"ה ע"ב) שפקוח נפש מותר בשבת, כל מלאכה שהיא לחולה שיש בו סכנה מותרת כמו בחול. ע"כ. והובא להלכה בהרא"ש יומא (פרק ח' סימן י"ד), ובתשובה (כלל כ"ו סימן ה'). ע"ש. וכן בהגהות מרדכי שבת (סוף סימן תס"ו). ע"ש. ומבואר שמשווה פקוח נפש בשבת לאוכל נפש ביום טוב, ששניהם דרך היתר גמור, ולא דיחוי בעלמא. אולם בתשובת הרשב"א (סימן תרפ"ט) נשאל בזה, וכתב, שמעתי בשם הרב רבי מאיר מרוטנבורג שהורה להתיר לשחוט בשבת אפילו במקום שיש שם נבלה, והטעם שאמרו לי בשמו חלוש וכו'. ולי נראה שהכל תלוי במחלוקת אם נאמר שבת דחוייה אצל פקוח נפש או הותרה, שאם נאמר הותרה אצל חולה שוחטים לו בשבת כדרך שאנו שוחטים לעצמנו בחול, וכמו שאמרו ביומא (ו' ע"ב) לסברת מי שאומר טומאה הותרה בצבור שאם נטמא הכוס אפילו יש שם כוס אחר נותן מן הכוס שנטמא, אבל למאן דאמר דחוייה היא מאכילים לחולה נבלה שהוא צריך לאכול ואין אנו שוחטים לו, שבמקום שיש לו בשר לאכול לא נחלל שבת בשבילו. וכמדומה שהלכה כמי שאומר שבת דחוייה היא ולא הותרה. ומכל מקום אם אין שם נבלה אין אומרים לגוי לשחוט לו כיון שהיא דחוייה אצלו. ושנינו (יומא פ"ד ע"ב) אין עושים דברים הללו על ידי גוים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל. ע"כ. (ותשובת הרשב"א הובאה בבית יוסף /או"ח/ סימן שכ"ח). (וראה עוד בשו"ת הרשב"א ח"ז סי' שמ"ג). וכן כתב הר"ן ביצה פרק ב' (י"ז ע"א), שהשבת דחוייה היא אצל חולה שיש בו סכנה, ולא הותרה, לפיכך כל שעיקר מלאכה אסור אף תוספתו כמוהו. ונאסר מן התורה, אבל יום טוב שאוכל נפש הותר בו לגמרי, שאפילו אפשר מערב יום טוב מותר, כל שהוא מרבה על העיקר מותר ובלבד שיהיה בטורח אחד, ולכן אמרו ממלאה אשה קדרה בשר אף על פי שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת וכו'. ע"ש. הא קמן שמחלק בין פקוח נפש בשבת שהוא דיחוי בלבד, לאוכל נפש ביום טוב שהותר לגמרי. ולפי זה יש לומר שהרב המגיד סובר שבת הותרה אצל פקוח נפש, לכן כיון שניתנה להדחות כל שיש צורך כל שהוא לחולה, אפילו אין במניעת הדבר ההוא כדי לסכן החולה, מותר לעשותו בשבת כדרך שרגילים לעשותו בחול. אבל לרש"י שבת דחוייה אצל פקוח נפש ולא הותרה, ולכן אין להתיר אלא דבר שבמניעתו יסתכן החולה, ותו לא מידי. [וע' למהר"ם בן חביב בתוספת יום הכפורים (יומא פ"ד ע"ב) בד"ה מחמין חמין, שכתב להוכיח כהרב המגיד להקל. ע"ש]. (ב) ולכאורה היה נראה להביא סמוכים לדעת האומרים שבת הותרה אצל פקוח נפש, ממה שאמרו (ביומא פ"ה ע"ב) שרבי אליעזר בן עזריה למד דין פקוח נפש שדוחה שבת מדין מילה, ומה מילה שהיא אחד מרמ"ח איברים של אדם דוחה שבת, קל וחומר לסכנת כל גופו שדוחה שבת. ומילה הותרה בשבת, כדילפינן (שבת קל"ב ע"א) וביום השמיני אפילו בשבת. וכן כתב בחידושי הר"ן (שבת קל"ב ע"א) וזו לשונו: רבי אליעזר אומר אם לא הביא כלי מערב

שבת מביאו בשבת, פירוש מביאו בידו, ואינו משנה להביאו במנעלו ובפונדתו, ואף על גב דלעיל (קכ"ח ע"ב) אמרינן לגבי פקוח נפש דכל היכא דאיכא לשנויי משנינו, שאני התם שלא הותרה שבת לידחות אצלו כל שאפשר בלא חילול, אבל גבי מילה שניתנה השבת לידחות אצלה, אפילו אפשר בלי חילול, לא מהדרינן בה לעשותה בשמאלו או לשנות בה דבר, משום דלא חשבינן למילה שדחוייה היא אצל שבת, אלא היתר גמור היא אצלו, שהתורה התירה בפירוש למול בשבת. והוא הדין לגבי מכשירי מילה אליבא דרבי אליעזר, שלדעתו מכשירי מילה כמילה, ששבת כמו חול גמור היא ואין לשנות בה כלל. ע"כ. נמצא שאפילו למאן דאמר שבת דחוייה היא אצל פקוח נפש, מילה הותרה לגמרי בשבת. וראה עוד בחידושי הרמב"ן שבת שם. ולדברי האומרים אף פקוח נפש הותרה אצל שבת, רווחא שמעתתא טפי, דהא ילפינן פקוח נפש מדין מילה מקל וחומר, ואם כן דון מינה ומינה, מה מילה הותרה לגמרי אצל שבת, אף פקוח נפש הותרה. [ומיהו יד הדוחה נטויה, משום דמסקינן עלה ביומא (פ"ה ע"ב) לכולהו אית להו פירכא, בר מדשמואל דלית ליה פירכא, דיליף מדכתיב וחי בהם ולא שימות בהם. ואם כן אין הכרח גמור שפקוח נפש הותרה לגמרי אצל שבת]. ובאמת שבפסקי רבי ישעיה מטרנאני (שבת ק"ל ע"ב) כתב, בהא דאמרינן שהביאוהו דרך חצרות וקרפופות שלא ברצון רבי אליעזר שמתיר להביאו דרך רשות הרבים, והקשה, שכיון שאפשר להביאו בהיתר דרך חצרות למה יביאו דרך רשות הרבים, (וכן הקשו התוספות שם), ותיריך בזו הלשון: ויש לומר דקסבר רבי אליעזר שכיון שניתנה שבת לידחות בכך לא מהדרינן בתר היתרא, דכחול גמור משוי לשבת לגבי מילה, ואינו זקוק לחזר אחר היתר. ולכן גם בפקוח נפש שהותרה בשבת על ידי ישראל, אין צריך לחזר אחר גוי, שכיון שניתנה שבת לידחות הרי הוא כחול גמור ואין צריך לחזר אחר היתר כיון שהכל שוים בו. וכיוצא בזה אמרו בפסחים (ע"ט ע"א) לדעת מי שאומר טומאה הותרה בצבור, שאם נטמא כלי שרת, אפילו יכולים לעשות בטהורים עושים גם בטמאים, שכיון שהותרה הטומאה בצבור כטהרה שוויה רבנן ואין צריך לחזר אחר טהרה. ע"ש. ומבואר מסיום דבריו שפקוח נפש ומילה דינם כהיתר גמור לגבי שבת, כמו לדעת מי שאומר טומאה הותרה בצבור. וכן כתב בשו"ת התשב"ץ חלק ג' (סימן ל"ז), שיש ללמוד ששבת הותרה לגבי פקוח נפש, ממה שאמרו ביומא (פ"ה ע"ב) ללמוד דין פקוח נפש ממילה שדוחה שבת, ונראה ודאי ששבת הותרה לגמרי לגבי מילה, ולא דחוייה בלבד היא, ומה שאמרו בש"ס בכמה דוכתי שמילה דוחה שבת לאו דוקא דחוייה, אלא הוא הדין שהותרה, שאין בין עבודה במקדש למילה לענין שבת, ולא כלום, ששניהם התירה אותם התורה בפירוש, ואף על פי כן אמרו (יומא פ"ה ע"א) עבודה דוחה שבת, וכן בסנהדרין (ל"ה ע"ב), ועל כרחך דלאו דוקא, אלא הותרה, וכמו שאמרו ביומא (מ"ו ע"א), והוא הדין למילה. ולכן אם ענין זה של נבלה כנגד חילול שבת תלוי במחלוקת אם שבת הותרה או דחוייה הדבר פשוט שמחללים שבת על ידי שחיטה ואין מאכילים אותו נבלה. ע"כ. גם בשו"ת הרמ"א (סימן ע"ו) כתב, שלפי מה שכתב הרמב"ם (פרק ב' מהלכות שבת הלכה ב') ששבת לגבי פקוח נפש הרי הוא כחול גמור, וכן כתב הרא"ש (בסוף יומא) בשם מהר"ם מרוטנבורג, שלכן שוחטים לחולה בשבת ואין מאכילים אותו נבלה מאחר שהוא כחול, אם כן הוא הדין לגבי מילה בשבת, שהותרה לגמרי בשבת, ולא דחוייה בלבד היא, שהרי ביומא (פ"ה ע"ב) למדנו מקל וחומר, ומה מילה שהיא אבר אחד דוחה שבת כל שכן פקוח

נפש. ושמע מינה שאין לחלק בין מילה לפקוח נפש וכו'. ע"ש. (ועיין להפרי מגדים בספר תיבת גומא ריש פרשת תזריע שהקשה למאן דאמר (עבודה זרה כ"ז ע"א) אשה כשרה למול, ולפי דעת התוספות (קידושין ל"ד ע"א) אין האשה מצווה בעשה דשבת אלא רק בלא תעשה, אם כן תמול האשה בשבת, ולא איש, דלגבי האיש יש עשה ולא תעשה, ואילו לגבי האשה עשה דמילה דוחה לא תעשה דשבת. ויש לומר מילה בשבת הותרה לגמרי, ולכן אפילו יש לפנינו איש ואשה רשאי האיש למול. ועיין עוד בשו"ת קרן לדוד (סימן ק"א). ודו"ק).

ברם גם במילה אין הדבר מוסכם שהותרה לגמרי בשבת, כי הנה מרן השלחן ערוך יורה דעה (סימן רס"ו סעיף י"ד) כתב: יש לזהר שלא ימולו שני מוהלים מילה אחת בשבת שזה ימול וזה יפרע, אלא המל הוא עצמו יפרע. וכתב על זה הרמ"א בהגה; ולא מצאתי ראייה לדבריו, ואדרבה נראה לי שיש להתיר, שהרי מילה דוחה שבת כמו העבודה במקדש, ושם כמה כהנים היו עובדים בקרבן ומחללים עליו את השבת, שמאחר שניתן השבת לידחות הרי הוא כחול לגמרי. וכן כתב להתיר בספר התרומה. אך בקובץ מצאתי שכתב לאסור, ולכן טוב להחמיר לכתחלה, אף על פי שמן הדין נראה לי כמו שכתבתי. ע"כ. ונראה שדעת מרן השלחן ערוך שמילה לא הותרה לגמרי בשבת, אלא השבת דחוויה היא אצלה, ולכן המל ולא פרע איסורא קעביד שלא גמר המצוה, וסבירא ליה למרן שאין זה דומה לדין עבודה שבמקדש ששם הותרה לגמרי, כמבואר ביומא (מ"ו ע"ב). אבל הרמ"א לשיטתיה בתשובה (סימן ע"ו) הנ"ל להתיר מטעם שמילה הותרה לגמרי בשבת, ולא דחוויה בלבד היא. ע"ש. ובאמת שהשואל ומשיב קמא (חלק ג' סוף סימן קנ"ג) כתב לתמוה על הרמ"א, שמנין לו לדמות מילה לעבודה, הרי יש לומר שעבודה הותרה בשבת (כמו שאמרו ביומא מ"ו ע"ב), מה שאין כן מילה, שהשבת דחוויה אצלה ולא הותרה. ושכן כתב בחיבורו יד שאול (סימן רס"ו) לחלק בזה בין מילה לעבודה שזו דחוויה וזו הותרה. וע"ש. (אולם הרמ"א פירש שיחתו בתשובתו הנ"ל). והשער המלך (בפרק י"ב מהלכות עבודה זרה הלכה א') בד"ה עוד כתב, שמילה דחוויה ולא הותרה, שהרי ביבמות (ה' ע"ב) בעי למילף עשה דחי לא תעשה ממילה. ע"ש. אבל התם הא בעי למילף נמי מתמיד, ועבודה הותרה בשבת, ובעל כרחך דלאו דוקא דחוויה. (ויש לומר לפי מה שכתב הגאון רבי יצחק אלחנן בשו"ת עין יצחק חלק אורח חיים סימן טו ענף ב', דעבודה בשבת נמי אינה אלא מתורת דחיה. ע"ש. ועיין עוד בספר נחל איתן פרק ב' מהלכות שבת הלכה א'. ודו"ק). ובשו"ת נחפה בכסף (חלק אורח חיים סימן ה') פשיטא ליה דמילה דחוויה ולא הותרה. ע"ש. ולא זכר שר מכל הנ"ל. אולם לכאורה כן משמע מהתוספות שבת (ק"ל ע"ב) שהקשו, הא אמרינן לקמן (ק"ג ע"א) שאם יכול לקיים שניהם מוטב, ואם כן מאי קאמר שלא ברצון רבי אליעזר, כיון שיכול להביאו דרך חצירות למה יביאנו דרך רשות הרבים. ע"ש. וכן כתב בשו"ת שאגת אריה (סימן נ"ט), ודחה דברי הרמ"א הנ"ל. ע"ש. ובביאורי הגר"א בורה דעה (סימן רס"ו ס"ק כ"ה) כתב על דברי הרמ"א, שאין ראייה מדין עבודה שהותרה לגמרי כמו שאמרו ביומא (מ"ו ע"ב), מה שאין כן מילה שהשבת דחוויה אצלה, כדאמרינן ביומא (פ"ה ע"ב) ומה מילה שהיא אבר אחד דוחה שבת, כל שכן פקוח נפש, ושבת ודאי דחוויה היא אצל פקוח נפש, כמו שכתב הרמב"ם (ריש פרק ב' מהלכות שבת). ומיהו אי אפשר לומר כן, שהרי בשבת (ק"ג ע"ב), מאן תנא פירש אינו חוזר על ציצין שאינן מעכבין, רבי ישמעאל היא, דתניא

י"ד ניסן שחל בשבת מפשיטין הפסח עד החזה דברי רבי ישמעאל, וחכמים אומרים מפשיטין את כולו. ואם איתא הרי אפילו לרבנן ניחא כיון ששבת דחוויה היא אצל מילה. ע"כ. נמצא שבמסקנת הגר"א נראה שמחלק בין מילה לפקוח נפש, שהמילה הותרה, ולגבי פקוח נפש דחוויה היא השבת. וכן העלה הגאון הנצ"ב בספר העמק שאלה (שאלתא י' אות ט'). ע"ש. ועיין עוד בספרו מרומי שדה שבת ק"ל ע"א).

(ג) אלא דמה שכתב הגר"א שבדאי שבת דחוויה היא אצל פקוח נפש, ומוכיח כן מלשון הרמב"ם (ריש פרק ב' מהלכות שבת): השבת דחוויה אצל סכנת נפשות. אף על פי שגם מרן הכסף משנה שם הבין כן בדעת הרמב"ם, והשוה דין זה למה שכתב הרמב"ם בפרק ד' מהלכות ביאת מקדש שטומאה דחוויה היא בצבור, ולא הותרה, והוא הדין לפקוח נפש בשבת, ושכן כתבו הרשב"א והר"ן. ע"ש. וכן כתב עוד מרן בבית יוסף /או"ח/ (סימן שכ"ח) בדעת הרמב"ם. וכן כתב הקרבן נתנאל (בסוף יומא). וראה עוד בספר צרור החיים (ריש פרק ב' מהלכות שבת), ובספר ווי העמודים על היראים (סימן י"ט אות ו'), ובספר פתח הדביר (סימן רע"ח סק"א), אולם הרמ"א בתשובה (סימן ע"ו), סובר בדעת הרמב"ם ששבת הותרה לגבי פקוח נפש, וכמו שכתב (בפרק ב' מהלכות שבת הלכה ב'), כללו של דבר, שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להם. ע"ש. ולדבריו צריך לומר דמה שכתב הרמב"ם (בריש פרק ב' מהלכות שבת) שהשבת דחוויה אצל סכנת נפשות, לאו דוקא, וכל כוונתו לומר שאיסור שבת נדחה לגמרי לגבי סכנת נפשות. וכ"כ הגאון הרגאצ'ובי בספר צפנת פענח (ריש פרק ב' מהלכות שבת), שמה שכתב רבינו דחוויה היא שבת אצל סכנת נפשות, אינו רוצה לומר אם דחוויה אם הותרה, אלא כוונתו שלא תאמר שיש איסור שבת ורק הסכנה דוחה את השבת, אלא גוף השבת נדחה מפני הסכנה, ולכן כתב, כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי היא כחול וכו', ונמצא שלגבי חולה שיש בו סכנת נפשות אין כאן שבת, וכל צרכי נעשים בשבת אף על פי שבלא הן לא ימות, שכיון שהוא מסוכן והוא צריך להם מותר, וכמו שכתב הרב המגיד לקמן בהלכה י"ד. ע"כ. וכן כתב בשו"ת חסד לאברהם תאומים מהדורא תנינא (חלק אורח חיים סימן ס"ז) שגם הרמב"ם סובר שהשבת הותרה לגבי פקוח נפש, ומה שכתב דחוויה לאו דוקא. ע"ש. וכן כתב בשו"ת אבני נזר (חלק אורח חיים סימן תנ"ה אות ה') לדייק מדברי הרמב"ם, שכתב, כללו של דבר שבת לגבי חולה מסוכן הרי הוא כחול וכו', ואלו האפיקורסים האומרים שזהו חילול שבת עליהם הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם. שמבואר מזה שבאמת אין כאן חילול שבת כלל, שהשבת הותרה לגבי סכנת נפשות, וזהו כמו שאמרו בירושלמי (פרק ב' דעבודה זרה הלכה ב'), שבת הותרה מכללה להתרפאות. ע"ש. גם בשו"ת דברי מלכאל חלק ד' (סימן ט"ו) כתב, שגם הרמב"ם סובר שהשבת הותרה לגבי פקוח נפש, ומה שכתב (בריש פרק ב' מהלכות שבת) שהשבת דחוויה, לאו דוקא הוא, ומשום שבלשון הש"ס בכמה מקומות נזכר שפקוח נפש דוחה שבת תפס לשון דחוויה. וראיה לזה ממה שכתב הרמב"ם שדחוויה שבת אצל סכנת נפשות כשאר איסורים, ובשאר איסורים כתב (בפרק י"ד מהלכות מאכלות אסורות הלכה ט"ז): מי שאחזו בולמוס מאכילים אותו מיד דברים האסורים עד שיאורו עיניו, ואין מחזרים על דבר המותר אלא ממחרין בנמצא לפנייהם, ומאכילים אותו הקל הקל תחלה, אם האירו עיניו דיו, ואם לאו מאכילים אותו החמור. והיינו

משום דסבירא ליה שהותרו האיסורים לגבי פקוח נפש, ולכן אין מחזירים אחר היתר. וכן מוכח עוד ממה שכתב (ברייתא פרק ב' מהלכות שבת) ובפירוש המשנה (סוף פרק י"ח דשבת), שהטעם שבמקום פקוח נפש עושים על ידי גדולי ישראל ולא על ידי גוים וקטנים, כי אם יעשו על ידי גוים וקטנים יבואו להקל בחילול שבת, כי לא ידעו שזה הותר רק בשביל פקוח נפש. ואם איתא ששבת דחוויה היא אצל פקוח נפש, אם כן מן התורה צריך לחזר לעשות בהיתר (כמבואר ביומא ו' ע"ב), ואיך אפשר שיתקנו חז"ל לעשות דוקא בגדולים בשביל איזה חשש וכו'. ואכן הפוסקים שסוברים דחוויה כתבו הטעם, כדי שלא יקלו בהצלת נפש, ויסברו שאסור לחלל שבת בשביל פקוח נפש. (ועיין עוד בתוספות והרא"ש והר"ן יומא פ"ד ע"ב). ובע"כ שהרמב"ם סובר שהשבת הותרה אצל פקוח נפש. עכת"ד. נמצא שאין הכרח כלל לומר בדעת הרמב"ם שסובר ששבת דחוויה בלבד ולא הותרה לגבי פקוח נפש. ועיין בשו"ת הלכות קטנות חלק ב' (סימן קנ"ד). ע"ש.

(ד) והלום ראיתי להגר"מ אפשטיין בערוך השלחן (יורה דעה סוף סימן רס"ו) שכתב שכיום פשט המנהג כדברי הרמ"א, שזה מל וזה פורע בשבת, ואף מרן הבית יוסף עצמו בספרו בדק הבית הביא בשם הארחות חיים להתיר. ויש שתלו עצמם בדברי הגר"א שכתב על דברי הרמ"א, שאין ראיה מעבודה במקדש, שעבודה הותרה, ואילו מילה דחוויה כמו פקוח נפש וכו'. אך לא הבינו דבריו לנכון, שהרי אין מסקנתו כן, וכוונתו של הגר"א במסקנתו שגם לגבי מילה ופקוח נפש הותרה השבת אצלם, והרמב"ם שכתב שהשבת דחוויה אצל סכנת נפשות, לא נחית להפרש זה בין דחוויה להותרה, ולא נתכוון אלא לומר שהשבת נדחית מפני פקוח נפש, ועל זה הביא הגר"א ראיה משבת קל"ג ע"ב וכו', דמוכח שמילה הותרה, והוא הדין לפקוח נפש שלמדנו מקל וחומר ממילה. עכת"ד. ובמחכ"ת אין דעת הגר"א כן, שאף שלגבי מילה מסקנת הגר"א שהותרה השבת אצלה, אבל לגבי פקוח נפש שכתב שבודאי שהשבת דחוויה אצל פקוח נפש, כמו שכתב הרמב"ם ריש פרק ב' מהלכות שבת, בזה לא חזר בו כלל, ונשארה דעתו בזה גם במסקנא. וכן כתב במפורש בביאורי הגר"א יורה דעה (סימן קנ"ה ס"ק כ"ד) על מה שכתב הרמ"א בהגה שם, שאין מתירים שום דבר איסור לחולה אם יוכלו לעשות הרפואה בהיתר כמו באיסור וכו', וכתב הגר"א, משום דקיימא לן שבת דחוויה היא אצל פקוח נפש ולא הותרה, וכמו שכתב הרמב"ם ריש פרק ב' מהלכות שבת וכו'. ע"ש. ואם נפשך לומר, והרי רבי אלעזר בן עזריה למד פקוח נפש שדוחה שבת קל וחומר ממילה, ואם לגבי מילה הותרה, הכי נמי לגבי פקוח נפש הותרה, יש לומר כמש"כ לעיל, שלאחר שאמרו בש"ס (יומא פ"ה ע"ב) לכולהו אית להו פירכא בר משמואל (שלמד מהפסוק וחי בהם ולא שימות בהם) דלית ליה פירכא. לפיכך יש לומר הא כדאיתא והא כדאיתא, מילה הותרה ופקוח נפש דחוויה. וכן כתב השאגת אריה (סימן נ"ט). ע"ש. ועוד יש לומר שאף על פי שמן התורה דין פקוח נפש כמילה שהשבת הותרה אצלה, מדרבנן החמירו בפקוח נפש שכל שאפשר לעשות בהיתר בלי שיהוי יעשו, ולכן אמרו שמאכילים אותו הקל הקל תחלה. וכן כתב בספר נחל איתן (פרק ב' מהלכות שבת הלכה א'), דמה שכתב הרמב"ם דחוויה היא שבת אצל סכנת נפשות היינו מדרבנן. ע"ש. וכן כתב בשו"ת חיים וחסד מוספייא (סוף סימן י"ז). וכן מבואר בדברי המב"ט בקרית ספר (פרק י"ד מהלכות מאכלות אסורות). ע"ש. ושוב ראיתי בערוך השלחן אורח חיים (סימן שכ"ח סק"ג) שכתב, שלפי מה

שלמדנו ביומא (פ"ה ע"ב) שפקוח נפש דוחה שבת קל וחומר ממילה, מוכח בודאי שהשבת הותרה לגבי פקוח נפש כדין מילה. שבודאי אי אפשר לומר במילה שהיא רק דחוויה, וכמו שביארנו בערוך השלחן יורה דעה (סוף סימן רס"ו). ולפי זה מה שכתב הרמב"ם דחוויה, אין כוונתו לומר שהיא רק דחוויה ולא הותרה וכו', אלא שמכל מקום כיון שהרשב"א והר"ן כתבו להדיא דחוויה ולא הותרה, אין הכרח להוציא דברי הרמב"ם ממשוטים וכו'. ע"כ. (וע"ע בשו"ת מחזה אברהם סימן נ"ה. ודר"ק).

(ה) ועינא דשפיר חזי להתוספות (פסחים מ"ו ע"ב) שכתבו: ואם תאמר אי אמרינן הואיל אם כן בטלת כל מלאכות שבת, הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה, ויש לומר כיון דלא שכיח כלל לא אמרינן הואיל. ע"כ. ולכאורה יש לדקדק דמאי קושיא, הרי מלאכת אוכל נפש ביום טוב הותרה, ומשום הכי שפיר אמרינן הואיל ואי מקלעי אורחים, ואילו מלאכות שבת לחולה שיש בו סכנה אינן אלא בתורת דחיה, ולא היתר גמור, ומשום הכי אין לומר בהן הואיל. ומוכח מדברי התוספות שסוברים שגם שבת הותרה לגבי פקוח נפש, ולכן הקשו לנכון מיום טוב לשבת, והוצרכו לתרץ שמכיון דלא שכיח כלל לא אמרינן הואיל. וכן ראיתי להגאון רבי ברוך פרנקל תאומים בשו"ת עטרת חכמים (חלק אורח חיים סימן ד'), שעמד בזה על קושית התוספות הנ"ל, ותירץ על פי מה שהסביר במקום אחר ששיטת התוספות היא שהשבת הותרה לגבי פקוח נפש, ולכן הקשו שפיר. ע"ש. וכן כתב בשו"ת בשמים ראש (בכסא דהרסנא סימן ל"ט) בדעת התוספות פסחים הנ"ל. וכן כתב הגדול ממינסק בשו"ת אור גדול (סימן א', דף י"ז ע"א), שדעת התוספות (פסחים מ"ו ע"ב) כדברי מהר"ם מרוטנבורג שהשבת הותרה לגבי פקוח נפש, ולכן שפיר כתבו להשוות מלאכות שבת לפקוח נפש למלאכת אוכל נפש ביום טוב. ע"ש. גם השואל ומשיב (במהדורא תנינא, חלק ב' סימן ט"ו), ובמהדורא תליתאה, חלק א' סימן תל"ג), כתב ליישב כן דעת התוספות פסחים הנ"ל. ע"ש. והגאון בעל ישועות יעקב (באורח חיים סימן כ"ב, ובסימן תק"ט סק"ד) כתב גם כן לתרץ קושית התוספות פסחים (מ"ו ע"ב) לפי דעת הסוברים דשבת דחוויה ולא הותרה, ואילו מלאכת אוכל נפש ביום טוב הותרה. ע"ש. וכן כתב בשו"ת הריב"א (חלק אורח חיים סימן נ', ובסוף הספר במפתחות לסימן נ'). ובשו"ת שם אריה (חלק אורח חיים סימן ג'). ובשו"ת מהר"ם שיק (חלק אורח חיים סימן ק"מ, בד"ה ונראה, ובסימן קמ"ז בד"ה אמנם בגוף הדין). ע"ש. וכן כתב מדנפשיה ידידי הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך בספרו מאורי אש (דף י"ב ע"ב). וראה עוד בשו"ת היכל יצחק (חלק אורח חיים סימן ל"ג אות ז'). ועל כל פנים למדנו מכל האמור שדעת התוספות והמהר"ם מרוטנבורג והרא"ש והמרדכי והטור ורבינו ישעיה הראשון והרשב"ץ, שהשבת הותרה לגבי פקוח נפש. ושלא כדברי הרשב"א והר"ן. ולפי זה ניחא מאד מה שכתב הרב המגיד (פרק ב' מהלכות שבת הלכה י"ד) הנ"ל, שאפילו אין במניעת הדבר ההוא משום סכנה לחולה, מותר לעשותו בשבת, שסובר ככל הני אשלי רברבי שהשבת הותרה לגבי פקוח נפש. ואף מרן השלחן ערוך שפסק שעושים לחולה שיש בו סכנה כל מה שרגילים לעשות לו בחול, אלמא שסובר כדברי הרב המגיד, גם הוא יסבור ששבת הותרה לגבי פקוח נפש. ואף על פי שמרן בבית יוסף הביין בדעת הרמב"ם שהשבת רק דחוויה ולא הותרה אצל פקוח נפש, ושכן דעת הרשב"א והר"ן. וידוע שדרכו של מרן השלחן ערוך לפסוק כדעת הרמב"ם, וכמו שכתב מרן החב"ב בכנסת הגדולה אורח חיים (סימן תצ"ה), שחיבור

השלחן ערוך מיוסד על פי דעת הרמב"ם, כי הוא מרא דאתרא של ארץ ישראל וארצות המערב. (וראה עוד בשיורי כנסת הגדולה אורח חיים סימן קכ"ח סק"ה, ובכנסת הגדולה אבן העזר סימן קי"ט ס"ק מ"ח). וכן כתב הגאון רבי משה אמאיריליו בשו"ת דבר משה (חלק א', חלק אורח חיים סימן כ"ד, וחלק ג', חלק אורח חיים סימן י"ד). וכן כתב הגאון רבי חיים פלאגי בשו"ת חקות החיים (סימן נ"א דף ס"ח ע"א), ובנו הגאון רבי אברהם פלאגי בשו"ת שמע אברהם (סימן ח' דף כ"ה ע"ג, וסימן ל"ג דף ק"ז ע"ג). וכן כתב בשו"ת מכתב לחזקיהו (סימן ו' דף ל"ב ע"ג). ועוד אחרונים. אולם נראה בעיני שמרן ז"ל כשחיבר השלחן ערוך, רוח על פניו יחלוף, שאין הכרח כלל שהרמב"ם סובר שהשבת רק דחוויה ולא הותרה לצורך פקוח נפש, בניגוד לדברי המהר"ם והרא"ש ושאר פוסקים הנ"ל. (ומכל שכן שיש לצדד שאין זה אלא מדרבנן, וכמו שכתבו המב"ט והנחל איתן ודעימיה). ובמקום פקוח נפש שומעים להקל ולא להחמיר, לכן פסק כדברי הרב המגיד שמוטר לעשות גם דברים שאין במניעתם משום סכנה לחולה. וכבר מצאנו כיוצא בזה למרן החיד"א במחזיק ברכה יורה דעה (סימן מ"ז סק"ד) שכתב, דזמנין דמרן רוח על פניו יהלוק בחיבור השלחן ערוך, וחזר בו ממה שכתב בבית יוסף בראותו פוסקים רבים שכתבו להיפך. ע"ש. והוא הדין לנידון דידן. וכן העלה בשו"ת שמש צדקה (חלק יורה דעה סימן כ"ט), שהעיקר כדברי הראשונים והשלחן ערוך שהשבת הותרה אצל פקוח נפש. ע"ש. ועיין עוד להגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (חלק אורח חיים סימן רצ"ז), שכתב גם כן, שמרן השלחן ערוך שפסק /או"ח/ (בסימן שכ"ח סעיף י"ב) שמחללים שבת על חולה שיש בו סכנה על ידי ישראל גדולים ולא על ידי גוים וקטנים ונשים, על כרחך שסובר שהשבת הותרה אצל פקוח נפש וכו'. ע"ש. (וזה כמו שכתב הדברי מלכיאל חלק ד' סימן ט"ו הנ"ל). ודון מינה ואוקי באתרין. [וראה בחידושי הרשב"א (קידושין כ"א ע"ב) שאם ההיתר הוא דרך דיחוי ולא הותר לגמרי, כדין עשה דוחה לא תעשה, לא שייך לומר הואיל ואשתרי אשתרי, אבל היכא דהותר לגמרי שפיר אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי. ע"ש. וכן כתב הראב"ד בפירושו לתמיד (ל"ב ע"א) ע"ש. ויש ללמוד מזה ג"כ לנידון דידן. וע' בזבחים (ל"ב ע"ב), ובשו"ת נודע בשערים (חיד"א סי' כ"ג). ודו"ק].

(ז) ואחרי הודיע ה' אותנו את כל זאת, הבא נבוא לדברי המשנה ברורה בביאור הלכה (סימן שכ"ח סעיף ד') על מה שכתב מרן השלחן ערוך, מכה של חלל אינה צריכה אומד (אם יש סכנה לשעתה), שאפילו אם אין שם בקיאים והחולה אינו אומר כלום, עושים לחולה כל מה שרגילים לעשות לו בחול. וזה תוכן דברי הביאור הלכה: זהו לשון הרמב"ן בתורת האדם, וכתב המגיד משנה: שמזה משמע שאף על פי שאין סכנה במניעת הדבר הוא מותר לעשותו. ולפע"ד צריך עיון, שלפי הנראה הרבה פוסקים חולקים על זה, שהרי רש"י פירש שחולה שיש בו סכנה היינו שמסוכן הוא בלעדי התרופה היא. וכבר הביאו בבית יוסף. והר"ן על הר"ף כתב כפירוש רש"י. ועוד שבימא (פ"ב ע"א) שנינו, חולה מאכילים אותו על פי בקיאים. ופירש רש"י: אם יאמרו הרופאים שמסוכן הוא אם אינו אוכל. ובלא אומדנא אין מאכילים אותו, וממילא הוא הדין לענין חילול שבת. וכן מבואר בתוספות שבת (קכ"ח ע"ב) ובמאירי שם. וכן דעת הרשב"א בתשובה (סימן ר"ד) שכתב שמסוכן הוא אצל אכילה וכו' ונאכילו ביום הכפורים. והוא הדין לענין שבת. גם מדברי הרמב"ן אין ראיה כל כך וכו'. אולם מצאתי לאיזה פוסקים שכתבו כדברי המגיד משנה, וזו לשון הרשב"ץ חלק א' (סימן נ"ד): ואפילו הבערה שהיא מלאכה

גמורה עושים אותה בשביל חולה שיש בו סכנה, ואף על פי שאין עיקר רפואתו בהדלקת הנר, אלא שאנו צריכים לה לצרכי רפואתו, וכדתיניא (שבת קכ"ח ע"ב) ואם היתה צריכה לנר מדליקים לה, ואפילו היא סומא, ואף על גב דלא חזיא, אתובי מיתבא דעתה, סברא אי איכא מידי חזיא חברתי ועבדה לי. מכאן נראה שאפילו משום ישוב דעתו של החולה אף על פי שאין צריך לרפואתו אלא ליישוב דעתו בלבד, מחללים עליו שבת. והוא הדין שאר מלאכות שהחולה מתיישבת דעתו בהן עושים אותן בשבת. ומשמע דסבירא ליה כהמגיד משנה. וכן מצאתי להמאירי בסוף יומא. ובאור זרוע הלכות יולדת מצאתי שיש מחלוקת בזה. עכת"ד. ולפע"ד יש לומר שהרשב"א והר"ן לשיטתם שסוברים שבת דחוויה בלבד אצל פקוח נפש, אבל לדעת הראשונים שסוברים שהשבת הותרה לגמרי לגבי חולה שיש בו סכנה, כל שהיא מכה של חלל שחזקתה סכנה אין צריך אומד, ולכן אין צריך לדקדק אם הדבר חיוני כל כך לצורך החולה. וכן הרשב"ץ שהתיר בזה לשיטתיה דסבירא ליה שבת הותרה אצל פקוח נפש וכו"ל. ונמצא שרבים מהראשונים שסוברים ששבת הותרה אצל פקוח נפש עומדים בשיטת המגיד משנה, ולכן יפה פסק מרן השלחן ערוך כדבריהם. וכבר הסביר הגאון הראגז'ובי בצפנת פענח (ריש פרק ב' מהלכות שבת) בדעת הרמב"ם, שכשיש חולה שיש בו סכנה אין לחשוב שיש איסור שבת ורק הסכנה דוחה אותו, אלא גוף השבת עצמו נדחה במקום סכנה, ולכן כל צרכי נעשים בשבת אף על פי שבלא הם לא ימות. ע"ש. ומצאתי להגאון רבי אלחנן וסרמן בקובץ הערות על יבמות (סימן י"ח אות ה'), שהביא דברי המגיד משנה ומרן השלחן ערוך, והערת המשנה ברורה בביאור הלכה הנ"ל. וכתב ליישב, כי הנה קיימא לן בשבת (קל"ג ע"ב) המל בשבת כל זמן שהוא עוסק במילה חוזר אף על ציצין שאינן מעכבין את המילה, פירש אינו חוזר עליהם. והיינו טעמא, משום דציצין שאינן מעכבין, אינן דוחים שבת, שאין חיובם אלא מטעם הידור מצוה, ומכל מקום היכא דלא פירש שייכים הם למילה עצמה, וכיון שניתנה השבת להדחות אצל מילה, צריך לעשות המילה בשבת כדרך שהוא עושה בחול, משום שהשבת הותרה אצל מילה, ושבת וחול שוים בזה. וכעין מה שאמרו בימא (מ"ו ע"ב) שבת הותרה בצבור לגבי עבודה, ורק היכא דפירש לגמרי כבר נגמרה גוף המצוה וההידור בלבד אינו דוחה שבת. והכי נמי סבירא ליה להמגיד משנה וסיעתו המתירים לעשות לחולה כדרך שרגילים לעשות בחול, שהשבת הותרה אצל פקוח נפש, וכמו שכתב הרא"ש סוף יומא בשם מהר"ם מרוטנבורג, ומדמה לה להיתר אוכל נפש ביום טוב, שבדאי אינו מתורת דחיה בלבד. אבל נבלה לחולה לא הותרה אלא דחוויה היא, וכדמוכח בשו"ת התשב"ץ שדוקא שבת הותרה אצל פקוח נפש דילפינן הכי מקל וחומר ומקראי, מה שאין כן בכל האיסורים שאינם אלא מתורת דחיה, ולכן ביום הכפורים שאינו אלא מתורת דחיה צריך אומד על פי בקיאים, דהתם ליכא היתרא דציצין שאין מעכבין וכו'. עכת"ד. (ולפי זה ניחא גם מה שפסק מרן השלחן ערוך /או"ח/ סימן תר"ח סעיף ז', שחולה מסוכן שאוכל ביום הכפורים מאכילים אותו פחות פחות מכשיעור וכו', והרי אין זה כדרך שהוא רגיל לאכול בחול. ובע"כ דשאני יום הכפורים שהוא רק דחוי לגבי חולה שיש בו סכנה). וכיוצא בזה כתב הגאון רבי ישמעאל הכהן בשו"ת זרע אמת חלק א' (בחידושי הש"ס סימן מ"ו דף נג ע"ג), שיש לחלק בין שבת שהותרה לגבי פקוח נפש, משום דילפינן (בימא פ"ה ע"א) שפקוח נפש דוחה שבת קל וחומר מעבודה וקל וחומר ממילה וכו'. מה שאין כן שאר איסורים דילפינן להו מקרא דוחי בהם ולא

שימות בהם, לפיכך אינם אלא דחויים הם אצל חולה שיש בו סכנה, ולא הותרו לגמרי. ע"ש, ועיין עוד בשו"ת חיים וחסד מוספייא (סימן י"ז דף מ"א ע"ג). ע"ש. ובהכי רווחא שמעתתא טפי, ועל כל פנים היסוד בזה הוא ששבת הותרה אצל פקוח נפש. (וידידי הרב הגאון רבי בצלאל ז'ולטי שליט"א בשו"ת משנת יעב"ץ (חלק אורח חיים סימן מ"ט, דף קנ"ו ע"א) כתב, שמרן השלחן ערוך /א"ח/ (סימן שכ"ח סעיף ד') שפוסק שעושים לחולה שיש בו סכנה כל מה שרגילים לעשות לו בחול, והיינו אף על פי שאין במניעת הדבר ההוא משום סכנה, וכמו שכתב המגן אברהם שם, על כרחך דסבירא ליה ששבת הותרה לגבי פקוח נפש. ומשום הכי פסק (בסימן קצ"ו) שאף על פי שהאוכל דבר איסור אינו מברך עליו, מכל מקום במקום סכנה מברך עליו, משום שהאיסורים הותרו לגבי פקוח נפש. ע"ש. ולפי האמור עדיין רב המרחק בין שבת לשאר איסורים. וכן מוכח ממה שכתב הרא"ש בסוף יומא, ששבת הותרה, אבל נבלה אריא רביע עלה וכו'. ע"ש. וכן כתב הגאון מהרש"ם בספר עין הרועים (מערכת דחוויה והותרה אות ד'). ודו"ק.

(ח) אולם ראיתי להרדב"ז בתשובה חלק ד' (סימן ק"ל) שנשאל, האם מותר לעשות לחולה שיש בו סכנה בשבת דברים שאין בהם צורך כל כך לחולה, והשיב, דבר זה שנוי במחלוקת בין הפוסקים, ואני מן המקילים שדחוויה היא שבת אצל סכנת נפשות, ולכן מותר לעשות לו אפילו דברים שאין בהם צורך כל כך, שאפשר שאם לא תעשה לו דברים שיש בהם קצת צורך, יבא להמנע גם מדברים שיש בהם צורך הרבה, והדבר ידוע שאפילו ספק ספקא של פקוח נפש דוחה את השבת, לפיכך שוחטים לחולה בשבת ואין מאכילים אותו נבלה שהיא באיסור לאו בלבד, כי שמא ידע החולה שהיא נבלה ויקוץ בה ויסתכן. ומה שכתב הר"ן בטעמו של דבר זה, לא נתיישב אצלי, וכמש"כ בתשובה אחרת. ע"כ. (ונתכוון למה שכתב בשו"ת הרדב"ז חלק ג' סימן תקצ"א, שתירוץ הר"ן סוף יומא שבאיסור נבלה עובר על כל כזית וכזית. מה שאין כן בשחיטה שהיא פעם אחת, קשה, שאם אין החולה צריך לאכול אלא כזית מאי איכא למימר וכו'. ע"ש.) ומבואר להדיא שאף על פי שדעת הרדב"ז שהשבת דחוויה אצל סכנת נפשות, ולא הותרה לגמרי, מכל מקום סבירא ליה להקל כדברי המגיד משנה, שעושים לחולה דברים שיש בהם צורך קצת, אף על פי שאין במניעתם סכנה לחולה. ודבריו מפורשים יותר בשו"ת הרדב"ז חלק ד' (סימן ס"ו) שכתב, ודע שכלל גדול יש בידי שהשבת דחוויה היא אצל חולה שיש בו סכנה, אבל לא הותרה השבת אצלו, ולא אמרינן שהרי היא כחול אצלו, כמו שאמרו (בביצה ו' ע"א) יום טוב שני לגבי מת כחול שוויה רבנן, ונפקא מינה שמותר לעשות בשבת לחולה שיש בו סכנה הדברים שנוהגים לעשות לאותו חולי בחול, אבל אין עושים לו דברים שאין רגילים לעשות לאותו חולי, אלא אם כן על פי רופא אומן שאמר שצריך. ע"ש. (ועיין בשו"ת אדמת קודש חלק א', חלק אורח חיים סימן ו', דף ו' ע"ד, בפירוש דברי הרדב"ז הנ"ל. ועיין בשו"ת באר המים חלק אורח חיים סימן ט"ז. ו"ל ע"ד. ודו"ק.) ולפי זה גם לסברת האומרים ששבת דחוויה היא אצל פקוח נפש, יש לומר שמודים לסברת המגיד משנה, מטעמו של הרדב"ז הנ"ל. ויש להוסיף עוד מה שכתב בשו"ת אבני נזר (חלק אורח חיים סימן תנ"ג אות ה'), שיש סיוע לדינו של המגיד משנה שאפילו אין במניעת הדבר ההוא סכנה, נחשב כפקוח נפש, מהגמרא ביבמות (ע"א ע"ב) דהיכא דכאיב ליה עינא לינוקא אפילו הוא כאב מועט אין מלין אותו בשמיני. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך יורה דעה (סימן רס"ב סעיף ב'). ומבואר

בפוסקים שהוא הדין לכל כאב או צער קצת, ואף על פי שאין בכאב ההוא ענין סכנה כלל, כיון שהמילה עצמה יש בה סכנה, וכמו שאמרו בגיטין (נ"ז ע"ב) כי עליך הורגנו כל היום, זו מילה שניתנה בשמיני, ופירש רש"י, דזמנין דמיית, משום הכי חיישינן שמא יצטרף הכאב ההוא לכאב המילה ויסתכן. והכי נמי בחולה שיש בו סכנה, הואיל והוא מסוכן, כל מה שיחסר לו יצטרף החסרון ההוא אל הסכנה שיש לו בלאו הכי ויסתכן יותר. עכת"ד. ובשלחן ערוך הגאון רבי זלמן (סימן שכ"ח סעיף ד'). פסק כהמגיד משנה והשלחן ערוך, שעושים בשבת לחולה שיש בו סכנה כל מה שרגילים לעשות לו בחול, אף על פי שאין סכנה כלל במניעת הדבר ההוא, כיון שעל כל פנים החולה יש בו סכנה. ולהלן (שם סעיף י"ג) כתב שהשבת דחוויה היא אצל פקוח נפש ולא הותרה. ובע"כ דסבירא ליה כמו שכתב הרדב"ז הנ"ל, שאפילו למאן דאמר דחוויה יש להקל בדבר. והגאון מליבאוויטש בשו"ת צמח צדק (חלק אורח חיים סימן ל"ח) כתב, והייתי סבור לומר שדינו של המגיד משנה תלוי במחלוקת אם שבת דחוויה היא אצל פקוח נפש או הותרה, והמגיד משנה יש לומר דסבירא ליה שהותרה לגבי פקוח נפש, ומשום הכי עושים לו אפילו דבר שאין בו רק צורך קצת, ואין במניעתו חשש סכנה כלל. אבל הרמב"ם שכתב דחוויה השבת אצל סכנת נפשות, סבירא ליה שלא הותרה, ולא סבירא ליה כלל דינו של המגיד משנה. אלא שמצאתי לרבינו (הגאון רבי זלמן), שגם האומרים שבת דחוויה היא סוברים כדברי המגיד משנה, ולכן בסעיף ד' הביא להלכה דברי המגיד משנה, ושם בסעיף י"ג כתב ששבת דחוויה היא אצל פקוח נפש וכו', ומסיק הגאון הצמח צדק, שלהלכה יש לסמוך על המגיד משנה והשלחן ערוך, ואין להחמיר כלל. ע"כ. גם בספר תהלה לדוד (סימן שכ"ח סק"ד) כתב, שלכאורה מה שכתב המגיד משנה לדעת הרמב"ם שאף על פי שאין במניעת הדבר ההוא סכנה, היינו משום דסבירא ליה ששבת הותרה אצל פקוח נפש, ורש"י שאוסר בזה סבירא ליה שבת דחוויה אצל פקוח נפש, ולא הותרה. אבל אי אפשר לומר כן, שהרי הרמב"ם ריש פרק ב' מהלכות שבת כתב שהשבת דחוויה היא אצל סכנת נפשות. ולכן נראה שאפילו למאן דאמר דחוויה היא כיון שהחולה נהנה מהדבר ההוא הוי בכלל צרכי חולה שיש בו סכנה שדוחים שבת בגללם. עכת"ד. (ומה שהעיר מלשון הרמב"ם שהשבת דחוויה היא אצל סכנת נפשות, יש לדחות, וכמו שנתבאר לעיל). נקוט מיהא שגם הרב תהלה לדוד מסיק שאפילו למאן דאמר דחוויה היא השבת אצל פקוח נפש, יש מקום לדינו של הרב המגיד. והרי זה כמבואר. (ועיין שו"ת הרי בשמים חלק ב' סימן קפ"ט).

(ט) אמנם ראיתי להמחנה אפרים בסוף הספר (בחידושו על הרמב"ם הלכות שבת פרק ב' הלכה י"ד, דף ל"ה ע"א), שכתב להשיג על דברי הרב המגיד, שאין נראה כן מהגמרא שבת (קכ"ח ע"ב) אהא דתניא, ואם היתה צריכה לנר מדליקים לה. ופריך בגמרא פשיטא, כלומר דהא הוי פקוח נפש, ואם איתא לדברי הרב המגיד לימא דקא משמע לן שמדליקים לה אפילו אין במניעת הדבר סכנה. עכ"ד. ובאמת שאין זו קושיא כלל, שיש לומר שזהו עצמו נכלל בתירוץ הגמרא: לא צריכא בסומא, מהו דתימא כיון דלא חזיא אסור, קא משמע לן דאיתובי מיתבא דעתה, סברא אי איכא מידי חזיא חברתי ועבדא לי. וכתב על זה בשו"ת הרשב"ץ חלק א' (סימן נ"ד), שמכאן נראה שאפילו על דבר שאין צריך לרפואת החולה אלא לישוב דעתו בלבד מחללים עליו את השבת. והוא הדין לשאר מלאכות שדעת החולה מתיישבת עליו בהן, שעושים אותם בשבת. ע"כ. (והוכיח מזה המשנה

ברורה בביאור הלכה דסבירא ליה כהמגיד משנה, וכנ"ל). אם כן יש לומר שזהו עצמו נכלל בתירוץ הגמרא. וכן יסבור הרב המגיד. ואף על פי שהתוספות פירשו שתוכל להסתכן על ידי פחד שתתפחד שמא אין עושים יפה, הרב המגיד לא יפרש כן. ואטו גברא אגברא קרמית. ועיין עוד בשו"ת המיוחסות להרמב"ן (סימן רפ"א), ובשו"ת בית יהודה עייאש חלק א' (חלק אורח חיים סימן נ"ט). גם הלום ראיתי בספר תורת שבת (סימן שכ"ח סק"ה), שכתב לתלות דינו של הרב המגיד והשלחן ערוך בדין אם השבת הותרה או דחוייה אצל פקוח נפש, והעלה שמכיון שאנו תופסים כדעת הרמב"ם שהשבת דחוייה אצל סכנת נפשות ולא הותרה, וכן דעת הרשב"א והר"ן, לכן אין להקל בדבר כיון שאין במניעתו משום סכנה. ע"ש. ואין דבריו מוכרחים כלל, הן במה שקבע הלכה שהעיקר כדברי האומרים ששבת דחוייה ולא הותרה, שהרי רבים ועצומים מהפוסקים סוברים שהותרה, ואף בדברי הרמב"ם אין הכרח לומר שסובר שדחוייה היא, ואדרבה רבים מהאחרונים הסכימו בדעת הרמב"ם שסובר שהותרה, והן בעצם הדין של הרב המגיד שתלאו במחלוקת אם הותרה או דחוייה, שהרי הבאנו דעת הרדב"ז שסובר ששבת דחוייה היא ולא הותרה, ובכל זאת סובר להקל כדברי הרב המגיד. וכן כתבו הגאון רבי זלמן והצמח צדק והתהלה לדוד הנ"ל. ולכן נראה שדינו של הרב המגיד אמת ויציב ונכון. ועיין בשו"ת צפנת פענח (הוצאת הגר"מ כשר ירושלים תשכ"ה. סימן כ"ז). ודו"ק.

(י) וראיתי להגאון רבי אריה ליב ברוידא בשו"ת מצפה אריה חלק א' (סימן ד'), שדן בדבר חולה שיש בו סכנה שצו הרופאים לבשל לו רפואה, אלא שאמרו שיש פנאי לעשותה אחר צאת השבת, ולא יסתכן החולה יותר מחמת דחיית עשיית התרופה עד לאחר השבת, ודעתו נוטה שמותר לעשות התרופה בשבת הואיל והוא חולה שיש בו סכנה, וצריך להזדרז להכין רפואתו בהקדם. ושכן נראה מדברי הרב המגיד (פרק ב' מהלכות שבת), והובא בבית יוסף /או"ח/ (סימן שכ"ח), שיש לחלל את השבת בשביל חולה שיש בו סכנה לכל צרכיו אף על פי שאין סכנה במניעת הדבר שעושים לו. והאריך לפלפל בדבר, וסיים שהדבר צריך תלמוד. ע"ש. ולפע"ד נראה שגם לדברי הרב המגיד כיון שהרופאים אומרים בודאות שאין שום חשש סכנה בדחיית עשיית התרופה עד לאחר צאת השבת, הרי לא ניתנה השבת להדחות בשבילו, ולא התיר הרב המגיד אלא כשכבר נדחית השבת בשביל החולה, לכן יש להתיר גם דברים שהם צורך החולה אף על פי שאין במניעתם סכנה. והרי זה דומה למה שאמרו במנחות (ע"ב ע"ב) גבי הקטר חלבים ואיברים של שבת, שאף על פי שכשרים הם להקטירם כל הלילה לא היה ממתין להם עד שתחשך משום שכבר דחתה שחיטה את השבת. ע"ש. (וכן במצפה אריה שם הוכיח מכאן שעל כל פנים אם כבר ניתנה השבת לידחות עליו, אף שבמקצת עשיית התרופה אפשר להמתין, מותר לעשותה בשבת). וכן כתב בחדושי הרש"ש (יומא פ"ד ע"ב) שכל שאנו יודעים בבירור שנוכל להמתין לעשות התרופה במוצאי שבת, אין לחלל השבת בחינם, ורק אם הרופאים אומרים שצריכים לעשות התרופה בשבת דוקא, אלא שאפשר לדחות עשייתה למספר שעות, בזה אנו אומרים כל הזריז הרי זה משובח, וכן מוכח מדתניא (יומא שם /דף פ"ד ע"ב/), מחמתן חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו וכו', ואין אומרים נמתין לו שמא יבריא, אלא מחמתן לו מיד מפני שספק נפשות דוחה את השבת. ונראה שהכוונה שאפילו אם בודאי נוכל להמתין מספר שעות ואז נוכל להבחין ולקבוע אם צריכים לחלל עליו שבת או לא,

אף על פי כן לא ימתינו אלא מיד מחללים עליו את השבת, הואיל ועתה הוא בספק סכנה. ואם נצרך לעשות לו התרופה שתי פעמים, פעם אחת בשבת, והפעם השנית נוכל להמתין עד למוצאי שבת, מכל מקום מותר לעשות גם השנית בשבת, הואיל וכבר ניתנה השבת לידחות עליו, מה לי פעם אחת מה לי שתי פעמים, וכמו שאמרו במנחות (ע"ב ע"א) שאני התם שכבר דחתה שחיטה את השבת. ושם (ס"ד ע"א) הואיל וניתנה שבת לידחות וכו'. ע"ש. עכת"ד. אכן נראה שדינו האחרון יבוא על נכון לפי סברת הפוסקים שפקוח נפש הותרה בשבת לגמרי, ולכן יש לומר הואיל ואשתרי אשתרי. ודמי שפיר להקטר חלבים ואיברים, שעבודה הותרה בשבת, והואיל וניתנה שבת לידחות לגבי שחיטה, הכי נמי לגבי הקטרה. והוא הדין לענין עשיית התרופה השנית, אבל אם השבת דחוייה בלבד אצל פקוח נפש, אין ראייה מההיא דעבודה, ולכן יש לומר שמכיון שברור לנו שאפשר להמתין לעשיית התרופה השנית למוצאי שבת, אין לחלל שבת בשביל עשייתה. ועל כל פנים לדברי הרב המגיד ומרן השלחן ערוך נראה שיש מקום לזה. דלא גרע מצורך החולה כפי שרגילים לעשות לו בימי החול. ועיין בשו"ת הרמ"ץ (חלק אורח חיים סימן כ"א) שנשאל אודות חולה שיש בו סכנה ואמר הרופא שצריך לבשל לו מרקחת לרפואה בשבת, אך אין צורך לעשותה מיד, אלא כעבור חמש שעות, האם צריך להמתין עד לאותה שעה, או שמותר לבשל לו את התרופה מיד כדי שתהיה מוכנה לשעה שיצטרך לה. והעלה שלפי מה שכתב מרן הכסף משנה (בפרק ב' מהלכות שבת), שדעת הרמב"ם שהשבת דחוייה היא אצל פקוח נפש, ולא הותרה. וכן כתב הרשב"א בתשובה שהובאה בבית יוסף /או"ח/ (סימן שכ"ח), לפיכך אין היתר לבשל הרפואה כי אם בזמן שהחולה צריך לה, שמשום פקוח נפש נדחית השבת, אבל לא מקודם לכן. אולם כשיש לחוש שמא יהיה אחר כך איזה עיכוב להכנת התרופה מותר לעשותה מיד, שספק פקוח נפש דוחה שבת, והכל לפי הענין. עכת"ד. וזה שלא כדברי הרש"ש הנ"ל שמתיר לעשות התרופה מיד, כיון שבין כך יצטרך לעשותה בשבת, ואין צורך להמתין לאותה שעה. ומפרש בזה דברי הגמרא ביומא (פ"ד ע"ב). ואפשר שטעמו של הרש"ש מפני שסובר שבת הותרה אצל פקוח נפש, כדמוכח מראיתו מההיא דמנחות (ע"ב ע"ב) גבי עבודה שהותרה בשבת. ומכל מקום יש לומר שאפילו למאן דאמר דחוייה השבת אצל פקוח נפש יש מקום להתיר בזה כדברי הרש"ש, שזהו בכלל מה שאמרו (ביומא פ"ד ע"ב) שהזריז הרי זה משובח. ועיין עוד בשו"ת התשב"ץ חלק א' (סימן נ"ד), ובשו"ת תרומת הדשן (סימן נ"ח). וכעת עמד קנה במקומו. ועוד חזון למועד. מסקנא דדינא, חולה שיש בו סכנה שמחללים עליו את השבת, הואיל וניתנה השבת להדחות בגלל פקוח נפש, מותר לעשות לו מלאכות אף להקל ממכאוביו ומיסוריו, כל שיש בהן קצת צורך לחולה, אף על פי שאין במניעתם שום חשש סכנה. ואין להחמיר בזה כלל. (ופירות הנושרים מכלל דברינו, שאם יש צורך לבשל בשבת תרופה לצורך חולה שיש בו סכנה, אלא שאומרים הרופאים שאפשר להמתין כמה שעות כדי לעשותה, מותר לעשותה מיד, כדי שתהיה מוכנה לאותה שעה, כיון שבכל אופן יצטרכו לחלל שבת לעשיית התרופה. אבל אם אומרים הרופאים שאפשר להמתין עד לאחר צאת השבת, ואין שום חשש סכנה יותר לחולה על ידי שהיית עשיית התרופה, יש להמתין עד למוצאי שבת, ולא יחללו השבת שלא לצורך. ואם יש צורך לבשל התרופה פעמיים, פעם אחת בשבת דוקא, ופעם שנית אפשר להמתין

למוצאי שבת, נכון שיעשו רק פעם אחת בשבת, והשנית למוצאי שבת).

פיקוח נפש [ג']

מהן ההשלכות המעשיות לשאלה אם הותרה או דחוייה?

- רמב"ם, שבת פ"ב ה"ד;** מגיד משנה שם; **שר"ע, שכ"ח, ד;** בה"ל שם ד"ה כל שרגילין, **מ"ב שם.**
- קובץ הערות, י"ח, ה-י.**
- שר"ע שכ"ח, טז** (על פי מנחות סד); **שר"ת אבני נזר** א"ח קנ"ח, ב.
- יומא פג.** סוגיית "הקל הקל תחילה" ("תנו רבנן, מי שאחזו בולמוס..."). **אפיקי ים, ב', לב.**
- משנה שבת כט;** **רמב"ם** בפירושו המשניות שם; **ריטב"א שבת ל.** "ואם תאמר אם בחולה..."; **גרשז"א** בשש"כ, ל"ב הערה יט והערה פו והערה פט.
- [סוגיית טומאה הותרה בציבור ביומא מו.; רמב"ם ביאת מקדש פ"ו הט"ו; כסף משנה שם].

דהיא ברייתא וספקו דוחה את השבת וכבר כתבה רבינו למעלה בראש הפרק בדין חולה שיש בו סכנה וכן יראה מדברי הר"א ז"ל דלחיה כל ל' עושין לה מדורה דכל ל' לענין מדורה [חולה] שיש בה סכנה [היא] ואני הייתי סבור לפרש דחיה דוקא תוך שבעה וכמו שכתבתי למעלה וחולה לדעת רבינו אפי' יש בחולי סכנה אין בצנה סכנה ואפשר בבגדים. ומחממין לו חמין מלתא אחרייתא ואין דומה לעשיית מדורה אבל אני מבטל דעתי מפני דעתו לפי שאם הוא שיש בו סכנה הא משמע דלכל צרכיו מחללין ואף על פי שאין במניעת דבר שעושין לו סכנה:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכח סעיף ד

מכה של חלל אינה צריכה אומד, שאפילו אין שם בקיאים וחולה אינו אומר כלום, עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול; אבל כשיודעים ומכירים באותו חולי שממתין ואין צריך חילול, אסור לחלל עליו אף על פי שהיא מכה של חלל.

ביאור הלכה סימן שכח סעיף ד ד"ה * כל שרגילים

* כל שרגילים וכו' - זהו לשון הרמב"ן בת"ה וכתב המ"מ דמזה משמע דאע"פ שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא עכ"ל ולענ"ד צ"ע דלפי הנראה הרבה פוסקים חולקים על סברא זו דהרי רש"י כתב חולה שאב"ס שאם לא יעשו לו רפואה זו לא ימות עכ"ל משמע דיש בו סכנה פירושו דמסוכן הוא אצל התרופה וכבר הביאו ב"י וכן פירש עוד ביומא פ"ד ע"ב ד"ה לא ספק וכו' ע"ש וכן פירש עוד בד"ה מפקחין ע"ש וכ"כ הר"ן באלפסי בכמה מקומות כפירש"י ועוד ראה ממתניתין חולה מאכילין אותו ע"פ בקיאים ובלא אומדנא אין מאכילין כמבואר בתוס' מפנין קכ"ח ע"ב ד"ה קמ"ל ובמאירי שם ובתוס' ישנים יומא שם ומבואר בכמה ראשונים דמתניתין מיירי בחולה שיש בו סכנה אלמא דצריך אומדנא אם מסוכן לו התענית אף על פי דבחול בודאי היינו נותנים לו לטעום ממאכלות היפים לחולה אעפ"כ ביה"כ בעינן אומדנא וכן פירש"י במתניתין שם ע"פ בקיאים אם יאמרו שאינו מסוכן אם אינו אוכל וממילא ה"ה לענין חילול שבת ועוד שהרי דעת ר"י שאין מאכילין אותו עד שנסתפק שמא ימות ואף לר"ת דפליג ע"ז כתב נמי אף על גב שהוא אינו אומר שימות מ"מ חיישינן שמא יתעלף ויסתכן ולא תלוי כלל באמירתו דהרבה פעמים אינו יודע אם הוא מסוכן אלמא דאפילו לדידיה נמי

רמב"ם הלכות שבת פרק ב הלכה יד

עושין מדורה לחיה ואפילו בימות החמה מפני שהצנה קשה לחיה הרבה במקומות הקור, אבל אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה, הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז, ומרחיצין את הולד בשבת ביום שנוולד אחר שחוטכין את טבורו אפילו בחמין שהוחמו בשבת, ומולחין אותו ומלפפין אותו מפני שסכנה היא לו אם לא יעשו לו כל אלו, וכן מרחיצים אותו לפני המילה ולאחר המילה וביום השלישי למילה בחמין שהוחמו בשבת מפני הסכנה. השגת הראב"ד: אבל אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה. א"א ובפרק יום הכפורים (יומא פד) תניא בהדיא מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו וכו' ואפשר דבחולה שיש בו סכנה היא. /השגת הראב"ד/ וכן מרחיצין אותו לפני המילה ולאחר המילה וביום השלישי (להדיח) בחמין שהוחמו בשבת מפני הסכנה. א"א נראה לי שאין מחממין לו חמין אלא על ידי גוי חוץ מאחר המילה ויום השלישי ובהדיא גרסינן בפסחים (סט) לא שנא בריא ולא שנא חולה אין מחמין לו חמין להברותו ולמולו.

מגיד משנה הלכות שבת פרק ב הלכה יד

[יד] עושין מדורה לחיה וכו'. מימרא שם ופי' ר"ז תוך שלשה או תוך שבעה בשלא אמרה איני צריכה ולמטה בסמוך יתבאר: אבל אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה. בגמרא אר"י אמר שמואל עושין מדורה לחיה בשבת סבור מינה לחיה אין לחולה לא בימות הגשמים אין בימות החמה לא אתמר אמר ר' חייא בר אבין אמר שמואל הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז עכ"ל הגמרא. וסובר רבינו דהא דאייתי שמואל דהקיז דם לא בא אלא לדחות מה שאמרו בימות החמה לא מפני שהחיה הרי היא כהקיז דם דודאי שפעה דם הרבה ומחמת כן הצנה קשה לה הרבה אבל מה שאמרו לחולה לא כדקאי קאי, ודעת הרמב"ן ז"ל שהביא זה לדחות דאפילו לחולה בימות החמה עושין דלא גרע מהקיז דם ונצטנן וכן מבואר בהלכות וכן פירש"י ז"ל. ובהשגות א"א ובפרק יום הכפורים (יומא פ"ד) תניא בהדיא מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו וכו' ואפשר דבחולה שיש בו סכנה היא עכ"ל, ומדבריו נראה שסובר שדברי רבינו הם בחולה שאין בו סכנה ודחק באפשר דהיא דפרק י"ה"כ שיש בו סכנה הוא. ובודאי מוכרח הוא שם וסיפא

דוקא משום ספק סכנה אבל לא משום דטוב ויפה לו וכן הוא דעת התוספות ישנים בד"ה חולה ע"ש וכ"כ התוס' בפרק מפנין וכ"כ המאירי וז"ל יולדת שמחללין לא סוף דבר למה שהיא נעשה לרפואה אלא אפילו במה שנעשה ליישב דעתה אף על פי שבפרק אחרון דיומא החמירו שלא להאכיל אלא ע"פ מומחה מ"מ בכאן מתוך פחדה יכולה להסתכן ע"ש וכן נראה דעת הרשב"א בתשובה סימן ר"ד הנ"ל שהרי כתב דהא המסוכן מסוכן הוא אצל אכילה וכו' ונאכילהו ביה"כ ע"ש אלמא דלא קשה לו אלא מטעם הראיה דהביא מפרק חרש דכל מסוכן מסוכן הוא אצל אכילה ג"כ אבל אי לא משום זה לא קשה ליה דנאכילהו ביה"כ וע"כ דלא מחללינן כ"א להעביר הסכנה גם מדברי הרמב"ן בעצמו אין ראיה כ"כ דהא דכתב עושין לו כל שרגילין לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות מסתברא שאין כוונתו אפילו לדבר שאינו להעביר הסכנה אלא כיון דמירי שאין כאן בקי ואינם יודעין מה לעשות להכי אמר שיעשו כל הדברים שעושין בחול להעביר הסכנה לפי הבנתם אבל אה"נ דגם לפי הבנתם אינם רשאים לעשות לו דברים שאפילו בחול יודעין הם בעצמם שאינה להעביר הסכנה ומש"כ ממאכלים ורפואות היינו מאכלים הקלים שרגילים לתת לדחולה שלא יתחלש שגם מניעת דבר זה יהיה לפעמים סיבה לחזק חליו ויוכל לבוא לידי סכנה ואביא ראיה לדברינו מדברי הרמב"ן בעצמו בתה"א וז"ל לא נצרכא אלא בסומא מהו דתימא כיון דלא חזיא אסור קמ"ל יתובי דעתיה דחולה בעלמא מחללינן שבתא במלתא דמסתכנא בה עכ"ל הרי מוכח דיתובי דעתא דחיה אינה כ"א משום דקים להו לחכמים דמסתכנא בה וכן משמע עוד במאירי פרק ח' שרצים ובר"ן שכתבו ואין אומרים שלא נחמם עד שיאמרו הרופאים בודאי שאם נחמם לו יתרפא אבל אם היה ספק להם אם יתרפא לא נחמם לו קמ"ל ע"ש הרי דלא מיעטה הברייתא כ"א ספק רפואה אבל היכא דאין ספק כלל שיתרפא החולה ע"ז רק שטוב ויפה הוא לו בודאי אין מחללין וכן משמע לכאורה פשוטות הסוגיא בפרק אין מפנין דקאמר שם עושין מדורה לחיה סבר מינה לחיה אין לחולה לא אף על גב דבודאי טוב הוא לחולה אעפ"כ אינו מסוכן לזה עד דאסיק הגמרא דגם לחולה יש חשש סכנה ע"ש ובפרט לפי דעת הרמב"ם דגם למסקנא אין מחללין לחולה ורק דוקא לחיה שהקור מזיק לה הרבה אלא שהמגיד משנה כתב דמשמע לחולה שיש בו סכנה אפילו דבר שאינו נחוץ לפק"נ נמי עבדינן ואוקמה לסוגיא דמירי בחולה שאין בו סכנה אמנם שיטה זו קשה דא"כ לרוב הפוסקים דסברי דמסקנת הגמרא דגם לחולה עושין לו מדורה א"כ יתחדש לנו דחולה שאין בו סכנה עושין לו מדורה ע"י ישראל וזה לא נשמע משום פוסק וכ"כ בחידושי הרמב"ם המובאים בספר שמן רוקח שדעת הרמב"ם שאין עושין מדורה לחולה אפילו יש בו סכנה והוא מספר הבתים ע"ש וכן מבואר בשלטי הגבורים פ' מפנין ע"ש. והנה מלבד דעת המ"מ מצאתי עוד איזה פוסקים דמשמע דס"ל כדבריו וז"ל התשב"ץ ח"א סי' נ"ד ואפילו הדלקה והבערה שהוא מלאכה גמורה עושין אותה בשביל חולה שיש בו סכנה אף על פי שאין עיקר רפואתו בהדלקת הנר אלא שצריכין אנו לצרכי רפואתו והכי תניא בפרק מפנין אם היתה צריכה לנר וכו' מכאן נראה שאפילו משום ישוב דעתו של חולה אפילו אינו צריך לרפואתו אלא ישוב דעתו בלבד וה"ה שאר מלאכות שהחולה מתיישב דעתו בהם שעושין אותן בשבת עכ"ל ומשמע לכאורה דס"ל כהמגיד וכן מצאתי עוד למאירי שלהי יומא בדיבור המתחיל בין להשקותו בין לרפואתו שכתב אף על פי שרחיצה זו של חיזוק אבריו אין בה צורך למהירות וה"ל למימר

שנמתין לה כדי שלא יתחלל שבת שמ"מ מהרת היא בחיזוק אבריו ואין משהין לה שום דבר תועלת לגמור רפואת החולה עכ"ל גם מזה משמע לכאורה דס"ל כהמגיד משנה איברא דצ"ע בדעתו דהרי לעיל הבאנו אותו בשיטת האוסרין וכדמוכח בהדיא בדבריו בפ' אין מפנין ואפשר דחיזוק אבריו נמי פעמים שמוציא אותו מחזקת סכנה. והנה מצאתי באו"ז בהלכות יולדת פלוגתא בענין זה וז"ל ר' גרשום התיר ליולדת שילדה ז' ימים לפני הפסח להחם לה חמין בליל פסח וה"ר אליעזר אסור ואמר דסברת הלכה זו אינה ברחיצה כי לא הותר לחלל שבת אלא בדברים שיש בהם פקוח נפש ע"ש שהאריך ולכאורה משמע מזה דסברת הר"ר גרשום כדעת המגיד אך אין ראיה דאפשר דס"ל דגם ברחיצה איכא נמי פק"נ [וכן הוא דעת כמה ראשונים עיין לקמן בס' של"א]. נחזור לעניננו דמוכח מהני פוסקים שהבאתי למעלה היינו רש"י ור"ת ור"י ותו"י דיומא ותוספות פרק מפנין ומאירי שם ורשב"א בתשובה והא"ז בשם הר"ר אליעזר דכל היכא דאינו מסוכן לדבר זה אין מחללים וכן הוא משמעות הר"ן שהעתיק כפירש"י בכל המקומות וגם ממה שכתב בפ' ח' שרצים בד"ה שמא יבריא וכמו"ש למעלה וגם דעת הרמב"ן לפי מה שצדדנו משמע ג"כ דס"ל הכי ודברי ר' גרשום אינו מבואר בהדיא שחולק ע"ז וכנ"ל ולא נשאר לנו להקל כ"א דעת המגיד ומשמעות התשב"ץ ומשמעות המאירי דיומא [ואף שמוכרחין אנו לחלק לדבריו שלא יסתור א"ע וכנ"ל] א"כ בודאי היה מהנכון להחמיר באיסורי תורה ובפרט שהוא שלא במקום סכנה וגם ברקנט"י סימן ק"ד כתב וז"ל יש אומרים דהא דאמרין במסוכן דוחה שבת היינו דברים שאם לא יעשה אותן יבוא לידי קלקול גדול אבל בדברים שאין להם צורך הרבה אין מחללים את השבת ויש מתירים ונראים דברי האוסרים עכ"ל אכן ברדב"ז ח"ד סי' ק"ל כתב שנשאל ע"ז והשיב בקצרה שיש דעות בזה ודעתו להקל כדעת המתירים ולא הביא ראיה ע"ז ורק בסברא בעלמא ע"ש ולענ"ד העיקר כמו שכתבנו וכמו שהכריע הרקנט"י. ודע עוד דאפילו לפי דעת האוסרים הנ"ל היינו דוקא בדבר שברור לנו שלא יכבד חליו ע"י מניעת דבר זה אבל בדבר שיש חשש שע"י מניעת דבר זה יחלש ויכבד חליו מחללין עליו השבת וכעין שכתב ר"ת לגבי יוה"כ וכנ"ל וכן נפסק לקמן בריש סימן תרי"ח. ולפי דברי המאירי הנ"ל ביומא משמע שאם ע"י פעולת החילול הזה יתחזקו אבריו ג"כ אין למנוע דבר זה מאתו כיון שהוא חולה שיש בו סכנה:

משנה ברורה סימן שכח ס"ק יד

(יד) כל שרגילים וכו' - ממאכלים ורפואות [רמב"ן] ומשמע אף על פי שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא כיון שהחולי יש בו סכנה ויש בהדבר צורך קצת ורגילין לעשות לו בחול עושין גם בשבת [מ"מ] ועיין בביאור הלכה שהבאנו מכמה פוסקים דס"ל שאפילו במקום שצריך חילול אין מחללין ע"י ישראל אלא בדבר שיש לחוש בו שאם לא יעשהו לו יכבד עליו חליו ויוכל להסתכן אבל כל שברור שאין במניעת אותו דבר חשש סכנה אף על פי שמ"מ צריך הוא לו ורגילין לעשות לו אין עושין אותו בשבת אלא ע"י א"י כדין צרכי חולה שאין בו סכנה וע"כ בודאי מהנכון להחמיר באיסור של תורה ועיין בבה"ל מה שכתבנו בסוף דברינו:

קובץ הערות סימן יח

(ה) כתב במ"מ פ"ב מהל' שבת ה"ד, דבחולה שיש בו סכנה מחללין שבת לכל צרכיו, אפילו אין במניעת הדבר ההוא סכנה. וכן הוא

באר"ח סי' שכ"ח ס"ד - עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול. ובמשנה ברורה שם [ס"ק י"ד וביה"ל ד"ה כל שרגילים] הביא מחלוקת הפוסקים בזה, והוכיח שרוב הראשונים חולקין על דעת זו. ועיקר ראייתו מיוהכ"פ, דחולה שיש בו סכנה צריך אומד אם יכול לסבול התענית עיין שם. ובאמת טעם המתירין צ"ע, דמה בכך שהחולה יש בו סכנה, כיון דאין במניעת הדבר שעושים לו סכנה, דהא דפיק"ג דוחה שבת ילפינן [יומא פ"ה ע"ב] מקרא וחי בהם ולא שימות בהם, שצריך לדחות שבת בשביל חיותו, אבל הכא שמלאכת חילול שבת לא מעלה ולא מורידה להחיותו, מנ"ל שמתורת:

ו) והנה לענין מילה בשבת קי"ל [שבת קל"ג ע"ב] דהיכא דלא סילק ידו, חוזר בין על ציצין המעכבין את המילה בין על ציצין שאין מעכבין, והיכא דסילק ידו אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין. וטעם החילוק הזה, דציצין שאין מעכבין, מצד עצמן אינן דוחין שבת, דאין חיובן אלא משום הידור מצוה [שם], אבל היכא דלא פירש עדיין, הן שייכין להמילה עצמה, וכיון דניתנה שבת לידחות אצל מילה, צריך לעשות את המילה בשבת כדרך שהוא עושה בחול. אבל היכא דסילק ידו, מצות מילה כבר נגמרה, וההידור בפני עצמו אינו דוחה שבת:

ז) ואכתי צריך ביאור, דמה בכך שלא סילק ידו, מ"מ הא הידור אינו דוחה שבת. וי"ל לפי המבואר ביומא (מ"ו ע"ב) דשבת הותרה בציבור ולא דחוייה, ה"נ במילה בשבת הותרה, ומש"ה צריך לעשות בשבת כמו שעושים בחול, וכיון שבחול צריך לעשות גם ההידור, ה"נ בשבת, דכיון שהותרה שבת אצל מילה, שבת וחול שוין הן (וצ"ע בתוס' ד"ה רבי אליעזר) וחיודושי רמב"ן ורשב"א ר"פ ר"א דמילה [שבת ק"ל ע"א], במה שהקשו [למה] יביא סכין אצל תינוק עיין שם, שנראה שנחלקו בזה רבותינו), אבל היכא דסילק ידו כבר נגמרה גוף המצוה, וההידור גרידא אינו דוחה שבת:

ח) ובפ' השוחט [חולין כ"ט ע"ב] פריך בגמ', וכי מאחר דאפילו פסולא דרבנן ליכא למה לי למרק, ומבואר מלשון זה דאילו הי' מצוה דרבנן למרק הי' מותר, אף דנראה דמירוק הוה מלאכה דאורייתא, כמו בחובל בטריפה [פסחים ע"ג ע"א]. והיינו, דכיון דשבת הותרה בציבור, הוה כאוכל נפש ביום טוב, דהותר אפילו לצורך מצוה דרבנן, כגון ס"ת לקרות בו [תוס' ביצה י"ב ע"א ד"ה ה"ג רש"י]. ולכאורה קשה, דמצוה דרבנן לא עדיף מציצין שאין מעכבין, דהיכא דסילק ידו אסור לגמור, והכא כהן גדול השוחט סילק את ידו. וצ"ל כיון דעדיין עבודת הקרבן לא נגמרה, עדיין הוה כלא סילק ידו, דדוקא לגבי מילה היכא דסילק ידו כבר נגמרה מצות מילה. וכן בחולה שיש בו סכנה, כל זמן שלא עברה הסכנה הוה כלא סילק ידו:

ט) ובזה נתבאר טעם המתירין, דכל זמן דהחולה מסוכן, עדיין לא נגמרה מצות פיק"ג, והוי כלא סילק ידו, דכיון דעדיין לא נגמרה גוף המצוה, צריך לעשותה כמו שעושים בחול, וס"ל להמתירין דשבת הותרה אצל פיק"ג, כדעת הר"מ מרוטנברג, הובא ברא"ש שילהי מס' יומא [פ"ח סי' י"ד] עיין שם, דמדמי לה להיתר אוכל נפש ביום טוב, דודאי אינו בתורת דחיה.

ומוכח שם מדבריו, דדוקא שבת הותרה אבל נבילה לא הותרה אלא דחוייה. והטעם מבואר בתשב"ץ [ח"ג סי' ל"ז], דבשבת איכא קראי דהותרה אצל פיק"ג, משא"כ בכל האיסורין שאינן אלא בתורת דחיה עיין שם:

י) ולפ"ז תתישב הקושיא מיוהכ"פ, דהתם אינו אלא בתורת דחיה, וליכא התם היתרא דציצין שאין מעכבין, גם בלא סילק ידו, ודוקא במילה, שהותרה בשבת, רשאי לגמור ציצין שאין מעכבין היכא דלא סילק ידו, אבל אילו היתה מילה רק דחוייה, היה אסור לגמור ציצין שאין מעכבין אפילו לא סילק ידו. וא"כ ביוהכ"פ, דאינו אלא בתורת דחיה (היינו איסור אכילה, ולא איסור מלאכה), ליתא כלל הך היתרא דציצין שאין מעכבין, ומש"ה צריך אומד גם בחולה שיש בו סכנה, והתם לא פליגי כלל. והמעייין בדברי המתירין שהובאו שם בביאור הלכה, ימצא שדקדקו בדבריהן ולא הזכירו הך היתרא רק לענין שבת עיין שם:

ש"ע (שכ"ח, טז):

אמדוהו לשתי גרוגרות, ולא מצאו אלא שתי גרוגרות בשני עוקצין, וג' בעוקץ אחד, כורתים העוקץ שיש בו ג'. ואם היו ב' בעוקץ אחד וג' בעוקץ אחד לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו שנים.

ש"ת אבני נזר (קנ"ח, ב):

מבואר דשנים בעוקץ אחד ושלוש בעוקץ אחד ודאי שנים מיייתין. וצריך לומר דדוקא התם שמוסיף גרוגרת שאינו לצורך החולה.

ריטב"א (שבת ל):

וא"ת אם בחולה שיש בו סכנה פשיטא דמותר דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, וי"ל דהא קמ"ל כי אף על פי שהדבר ספק אם תסתלק הסכנה בכבוי הנר מכבין אותו כיון שיש חשש סכנה בהדלקתו, אי נמי אשמעינן דבדבר של סכנה הזרזי משובח ואין ממתנין לכפות כלי על הנר או להוציאה לבית אחר שבחצר.

פיקוח נפש על ידי יהודי או גוי?

- א. יומא פד: "תניא נמי הכי מחמין... גדולי ישראל"; תוס' ד"ה אלא; ר"ן שם ד"ה ואין עושין; רא"ש שם סימן י"ד.
- ב. רמב"ם שבת פ"ב ה"ג; מגיד משנה שם.
- ג. שלחן ערוך שכ"ח, יב; ט"ז שכ"ח ס"ק ה; משנה ברורה שם.
- ד. הוצאות כספיות עבור דרכי היתר: גרשז"א בשש"כ ל"ב, סה; שר"ת מנחת שלמה ח"א ז'; מ"ב תס"ו ס"ק ב.

ושלום בעולם, ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת ואסור עליהן הכתוב אומר (יחזקאל כ') וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם.

שלחן ערוך (שכ"ח, יב):

כשמחלין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י א"י וקטנים ונשים אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת.

רמ"א שם:

הגה: וי"א דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי, עושה ע"י שינוי; ואם אפשר לעשות ע"י א"י בלא איחור כלל, עושין ע"י א"י (א"ז) וכן נוהגים; אבל במקום דיש לחוש שיתעצל הא"י, אין לעשות ע"י א"י (תוספות ור"ן).

ט"ז אורח חיים סימן שכח ס"ק ה:

(ה) (פמ"ג) ויש אומרים דאם אפשר כו'. דיעה זו איתא בש"ג בשם ריא"ז ול"נ דבר זה תימה דכי היכי דיש איסור לעשות ע"י עכו"ם אם יש לחוש שיתעצל כמה שכת' אח"כ כאן ה"נ יש חשש שמא אתה מכשילם לעתיד באם יראו עכשיו שאין עושין רק על ידי עכו"ם יסברו שיש איסור ע"י ישראל ולפעמים לא יהי' עכו"ם מצוי ועי"ז יסתכן החולה במה שימתינו על עכו"ם והרבה פעמים מצינו בגמרא נמצא אתה מכשילן לעתיד לבא וגם בזה אמרי' בירושלמי השואל ה"ז ש"ד והנשאל ה"ז מגונה כמ"ש הטור סי' זה מטעם שהנשאל היה לו כבר ללמד דבר זה עם רבים שפ"נ דוחה שבת כמ"ש ב"י בשם ת"ה כ"ש שאין לעשות מכשול ויתן מקום לטעות ותו דהא אמרינן בזה וכל הזריז ה"ז משובח אם כן למה לא יהי' הישראל זריז קודם לעכו"ם ועפ"ז נל"ל מה שכ' תרי בבי בגמרא פרק בתרא דיומא אין עושין דברים הללו לא ע"י עכו"ם ולא ע"י קטנים אלא על ידי גדולי ישראל וא"א לעשות דברים הללו על ידי נשים ולא כותים כו' וכבר נזכר בב"י טעמים לחילוק תרי בבית ולפ"ד א"ש טפי דתחלה אמר שיש איסור לעשות ע"י עכו"ם שלא יאמרו שיש איסור לעשות ע"י ישראל ואח"כ אמר מצוה לעשות ע"י גדולי ישראל וא"א לעשות ע"י נשים וכותים דהיינו אפי' אם הם מזומנים לפנינו והם שומרי שבת אם כן אין שייך

יומא פד:

תניא נמי הכי: מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו. ולא שבת זו בלבד אמרו אלא לשבת אחרת. ואין אומרים: נמתין לו שמא יבריא, אלא מחמין לו מיד, מפני שספק נפשות דוחה את השבת ולא ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת. ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי כותיים, אלא על ידי גדולי ישראל.

תוס' (ד"ה אלא):

ואפי' היכא דאפשר בנכרי מצוה בישראל שמא יתעצל הנכרי ולא יעשה ויבא לידי סכנה.

הר"ן (שם, ד"ה ואין עושין. ומעין זאת ביאר גם המגיד משנה, הלכות שבת, פ"ב ה"ג):

ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל... שמא יבא הדבר שכשלא ימצאו עובדי כוכבים וקטנים, לא ירצו לחלל את השבת על ידי גדולי ישראל.

רא"ש מסכת יומא פרק ח סימן יד:

תניא נמי הכי מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו ואין אומרים נמתין לו שמא יבריא אלא מחמין לו חמין מיד וספיקו דוחה את השבת ולא ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל ואפילו יש שם קטנים לעשותן מיד חיישינן זימנין דליתנייהו ואתי לאהדורי בתרייהו.

רמב"ם (הלכות שבת פ"ב ה"ג):

כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא ע"י גוים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים ולא ע"י נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם, ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה שנאמר ויקרא י"ח אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם, הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד

מכשול הנזכר כאן אפ"ה יעשו דוקא גדולי ישראל כדי להורות הלכה למעשה לרבים והב"י כת' דהך גדולי ישראל לאו גדולים בחכמ' קאמר כדמשמע מדברי הרמב"ם שכת' גדולי ישראל וחכמיהם דאם כן מאי אריא נשים וכותים אפילו שאר אינשי נמי אלא ודאי גדולים לאפוקי קטנים ישראל והוסיף רמב"ם וחכמיהם כלומר שהם בני דעת לאפוקי נשים ועבדי' שדעתן קלה עכ"ל וכמה וכמה' שיכל הרב את ידו לצאת מפשוטו ולפרש בדוחק גדול דאם כדבריו הי' לו לומר גדולי ישראל לשון דביקות ולא ישראל גדולי' [גם בר"ן פ' ח' שרצים כת' ומכאן אתה למד שחולה שיש בו סכנה צרכיו נעשים ע"י גדולי ישראל עכ"ל ושם אין שייך לומר לאפוקי נשים ועבדים שהוא לא זכר זה כלל ובחנם נכנס לזה] דודאי במ"ש גדולי ישראל לאו למידק איסורא בסתם ישראל קא מכיין אלא למצוה מן המובחר קאמר והכונ' שלא תאמר שיש לעשות ע"י עכו"ם ואסו' ע"י ישראל אלא אדרבא מצוה יש בדבר וגדולי ישראל יעשוה ונמצא שיש איסור ע"י עכו"ם ובישראל עצמם יש מעלה לעושה זה כנלע"ד נכון והבא לעשות ע"י עכו"ם המזומן לכל הפחות יגלה לרבי' באותו פעם שיש היתר לישראל עצמו אלא שהעכו"ם הוא מזומן כאן אבל עיקרא דמילתא שלא ישיגח על העכו"ם כל עיקר אם רואה סכנה בבירור ויש אפי' ספק הצלה הזריז ה"ז משובח אם יעשה הוא עצמו כי אף על פי שהעכו"ם לפנינו ועושה ההצלה מ"מ הישראל יעשנה טפי ברזיות ואף שכתב רמ"א וכן נוהגין אין מזה ראייה דלאו מנהג ותיקין הוא גם מדברי הר"ן שמביא ב"י משמע כן שכ' שמא יבא הדבר כו' משמע דחש על העתיד אף על פי שעכשיו אין חשש ומה שנרשם כאן במ"מ תוס' והר"ן הוא טעות המעתיק ואינו אמת בעיקר הדין שזכר רמ"א בזה כנלע"ד ברור:

משנה ברורה שכח סעיף יב:

(לג) שלא לעשות וכו' - הטעם כתב הרא"ש משום דזימנין דליתנייהו ואתי ג"כ לאהדורי בתרייהו ומתוך כך יבוא לידי סכנה וטעם זה שייך גבי קטנים וא"י ואצל נשים איכא טעם אחר שמא יאמרו שלא ניתן שבת לדחות אף בפקוח נפש ולכך מוסרין אותה להם ויתעצלו בדבר ומתוך כך יבוא לידי סכנה או שמא יקילו הנשים בדבר ויבואו לחלל שבת במקום אחר [רמב"ם]:

(לד) אלא ע"י וכו' - וכשיש שם במעמד זה חכמים מצוה לכתחלה לעשות חלול זה על ידיהם [ר"מ פ' המשנה פ' מפנין וריא"ז ותשב"ץ ח"א סימן נ"ח נ"ד/]. ודע דכל סעיף זה מירי שכולם עומדים באותו מעמד אבל אי ליכא שם אנשים ויש נשים שם בודאי אין להם להמתין והם רזיות ונשכרות [תשב"ץ וריא"ז]:

(לה) ובלא איחור ע"י שינוי - דכל כמה דנוכל לעשות בהיתר לא שבקי התיירא ונעשה באיסור ונראה דה"ה אם ע"י השינוי מתאחר הדבר מעט רק דאין החולי בהול נמי מתאחרים מעט כדי לעשות ע"י שינוי דאינו אלא איסור דרבנן:
(לו) ע"י א"י - וה"ה ע"י קטנים:
(לז) וכן נוהגים - והט"ז כתב דלאו מנהג ותיקין הוא דאף שיכול לעשות ע"י א"י מ"מ הישראל יזרז בדבר יותר ולכן אם יש אפילו ספק הצלה ויש סכנה בבירור כל הזריז ה"ז משובח:

הוצאות כספיות עבור דרכי היתר

גרשד"א (שש"כ, ל"ב, סה):

ומותר להדליק את האור בשביל החולה שבסכנה, אף אם אצל שכנו ישנה מנורה דלוקה, אלא שהעמדתה לרשות החולה תגרום לשכן צער וסבל גדול, כגון ששכנו ישן ויש צורך להעיר אותו.

שר"ת מנחת שלמה (ח"א סימן ז'):

ואף שהלכות שבת הן כהררין התלויין בשערה וגם ענין זה שאנו דנים בו חמור מאד, מ"מ נלענ"ד דלגבי פקו"נ כיון שאמרה תורה "וחי בהם" ולא שימות בהם, לכן אף אם רק דחוויה היא ה"ז חשיב כהיתר גמור וכמו שבימות החול אין חייבין להפסיד ממון או לטרוח הרבה אם אפשר לבשל עבור החולה משלו כך גם בשבת... ואף אם נאמר דלענין קרבנות דטומאה דחוויה בצבור שאם אפשר לעשות בטהרה ע"י בזבז ממון דחייבין בכך, מ"מ הכא דכתיב "וחי בהם" נראה דקיל טפי, דאי לא תימא הכי תתחייב כל אשה מעוברת הנכנסת לחדש התשיעי להריונה לשכור חדר סמוך למקום הלידה ולהיות שם כל השבת כדי למעט בחילול שבת שהרי גם על ספק איסור חייבין לבזבז ממון ואם היא עצמה עניה יתחייבו אחרים לבזבז ממון עבור כך כדי למנוע ספק חילול שבת כמו שחייבין ליתן מממוןם בשבת עצמה עבור כך... ומה שאמרו במעוברת שתכין כל מה שדרוש לה מלפני שבת נראה שאין זה ממש מעיקר הדין. גם לא שמענו על מי שאסור לו לצום ביוהכ"פ שיתחייב להוציא ממון עבור הזנה מלאכותית דרך הורידים כדי להמנע מלאכול ולשתות ביוהכ"פ, ואף על גב שהחולה עצמו ודאי חייב גם להוציא ממון, מ"מ רואים שלא הצריכו חכמים למיעבד טצדקי ולטרוח הרבה בפקו"נ.

משנה ברורה (תס"ו, ס"ק ב):

אבל כשיש בה סכנה מותר אף במקום שיש לאו דב"י אם רק אפשר שרפואה זו תועיל לו ואין בקל לעשות בדרך היתר ואפילו אכילה ושתיה גמורה של חמץ נמי מותר לרפואתו כיון שיש בו סכנה.

פיקוח נפש עתידי ופיקוח נפש ציבורי

פיקוח נפש דוחה שבת. גם ספק פיקוח נפש דוחה שבת. מה יש לעשות כאשר המציאות כעת איננה בגדר של פיקוח נפש, אולם, ניתן לעשות דברים כעת שאולי ימנעו פיקוח נפש בעתיד? בכך נדון בחלק הראשון, ובתוך כך נתייחס לתשובתו של הנודע ביהודה על ניתוחי מתים.

פיקוח נפש ציבורי? האם ישנם כללים אחרים כאשר מדובר על בתי חולים? משטרה? צבא? האם גם במערכות הציבור חלים כללי פיקוח נפש הרגילים, או שמא יש לדון בהם בצורה שונה. בדברים אלו נדון בע"ה בחלק השני. ניתן להסתפק בציטוטים שבדף המקורות, או לפתוח ולראות בצורה מלאה יותר.

חודש טוב בע"ה, יוסף צבי רימון

פיקוח נפש עתידי

6 הבית יוסף (שכ"ח):

כתב רבינו ירוחם בחלק ט' (ני"ב ע"ב) וזה לשונו יש מי שכתב שכל דבר שאין בו סכנה עתה אף על פי שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין אלא שבות דרבנן אבל לא איסור דאורייתא.

6 שו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא - יורה דעה סימן רי):

ע"ד קונטרסו אשר שלח אלי אשר העריך מערכה בנדון השאלה שבאה עליו מק"ק לונדון במעשה שאירע שם באחד שחלה בחולי האבן בכיסו והרופאים חתכו כדרכם בעסק רפואה במכה כזו ולא עלתה לו תרופה ומת ונשאלו שם חכמי העיר אם מותר לחתוך בגוף המת במקום הזה כדי לראות במופת שורש המכה הזאת כדי להתלמד מזה בהנהגת הרופאים מכאן ולהבא אם יקרה מקרה כזה שידעו איך יתנהגו בענין החיתוך הצריך לרפואה ושלא להרבות בחיתוך כדי למעט בסכנת החיתוך אם יש בזה איסור משום דאית ביה ניוול ובזיון להמת הזה או אם מותר משום דאתי מיניה הצלת נפשות להבא להיות מיזהר זהיר במלאכה זו על תכליתה...

זה הוא דין ערוך ומפורש שאפילו ספק דוחה שבת החמורה ומשנה מפורשת ביומא דף פ"ג וכל ספק נפשות דוחה שבת ושם דף פ"ד ע"ב ולא ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת ע"ש. ואמנם כ"ז ביש ספק סכנת נפשות לפנינו כגון חולה או נפילת גל, וכן במס' חולין שם גבי רוצח הפיקוח נפש לפנינו וכן אפילו לענין ממון שם במס' ב"ב ההיזק לפנינו אבל בנדון דידן אין כאן שום חולה הצריך לזה רק שרוצים ללמוד חכמה זו אולי יזדמן חולה שיהיה צריך לזה ודאי דלא דחינן משום חששא קלה זו שום איסור תורה או אפילו איסור דרבנן שאם אתה קורא לחששא זו ספק נפשות א"כ יהיה כל מלאכת הרפואות שחיקת ובישול סמנים והכנת כלי איזמל להקזה מותר בשבת שמא יזדמן היום או בלילה חולה שיהיה צורך לזה...

7 ציץ אליעזר (ח"ד סימן י"ד אות ז):

מצאתי בספר מחנה חיים חיו"ד ח"ב (סימן ס').... על דברי הנו"ב שכותב להסתייע בכזאת, ומשיג עליהם דדילמא אה"נ דלמא אם לא משכחת למודי הרופאים או שחיקת סמנים והכנת כלי רפואה כי אם בשבת, למשל אם לא היה באפשרות שיועילו הרפואות רק אם ילמדו בשבת ויכינו בשבת אז היה באמת מותר לחלל שבת לצורך למודי רפואות והכנות הסמנים דסוף כל סוף ידענו שע"י רפואות יצמחו הצלות נפשות ומותר לחלל שבת בעבור תכלית הצלות נפשות, אבל כיון דאפשר ללמוד הרפואות ולעשות הכנות רפואיות בחול אז לא מתירים לחלל שבת פן יבוא היום חולה שיש בו סכנה דאין פקוח נפש לפנינו וגם לא שכיח שיהי' נולד פקוח נפש היום ושיצריך לסמנים הנ"ל... אלא שהמחנה חיים שם מסיים שניכר כוונת הנו"ב שחש פן יחתכו כל המתים ללמוד מהם.

8 ר"ן יומא פד: (שם, ד"ה ואין עושין):

ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל... שמא יבא הדבר שכשלא ימצאו עובדי כוכבים וקטנים, לא ירצו לחלל את השבת על ידי גדולי ישראל.

רא"ש (שם, סימן י"ד):

ואפילו יש שם קטנים לעשותן מיד, חיישין זימנין דליתנהו ואתי לאהדורי בתרייהו.

⊙ **עירובין מד:** היוצאין להציל חוזרין למקומן.

רמב"ם בהלכות שבת (פכ"ז ה"ז):

וכל היוצאין להציל נפשות ישראל מיד גוים או מן הנהר, או מן המפולת יש להם אלפים אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו, ואם היתה יד הגוים תקיפה והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו בו הרי אלו חוזרין בשבת למקומן ובכלי זינן.

⊙ **רמב"ם בהלכות שבת (פ"ב הכ"ג):**

וכשיצילו את אחיהן מותר להן לחזור בכלי זיין שלהן למקומם בשבת כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא.

11 חזון איש (יורה דעה, אבלות, ר"ח, אות ז, ד"ה בפתחי תשובה):

בפ"ת סי' שס"ג סק"ה בשם הנו"ב והח"ס דאם יש חולה קמן מותר לנוולו משום פ"נ אבל אין חולה קמן אסור, ואין החילוק בין איתא קמן לליתא קמן, אלא אם מצוי הדבר דבזמן שמתריעין עלה [אף שאין בשעה זו חולה קמן] משום חולי מהלכת הו"ל כאויבים שצרו בעיר הסמוך לספר וכדאמר עירובין מ"ה א' ובתענית כ"א ב' ומיהו בשעת שלו' לא חשבינן ליה פ"נ אע"ג דשכיח בזמן מן הזמנים שיצטרכו לזה כמו שאין עושין כלי זיין בשבת בשעת שלו' דא"כ בטלת כל המצות, אלא לא מקרי ספק פ"נ בדברים עתידים שבהוה אין להם כל זכר, ובאמת שאין אנו בקיאים בעתידות ופעמים שמה שחשבונם להצלה מתהפך לרועץ, והלכך אין דנים בשביל עתידות רחוקות, וגם משום צורך רבים אפשר דלא הותר אלא כשמזיק את הרבים וכמש"כ לקמן סי' ר"ט ס"ק ז'.

12 הרב ישראל (עמוד הימיני, סימן י"ז, ה):

מכל הדברים האמורים אנו למדים שנמוק זה של 'נמצאת מכשילן לעתיד לבוא'... יסוד מוכרח הוא לפי הגמרא ומקובל אצל שאר ראשונים, והוא יתד שלא תמוט בכל דיני פיקוח נפש... ואין מקום לחכך להחמיר כי אין זו חומרא אלא קולא...

פיקוח נפש של ציבור

13 שבת מב.

למימרא דשמואל כרבי שמעון סבירא ליה? והאמר שמואל: מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים בשביל שלא יזוקו בה רבים, אבל לא גחלת של עץ. ואי סלקא דעתך סבר לה כרבי שמעון - אפילו של עץ נמי!

14 רש"י:

גחלת של מתכת - שמשליכין לחוץ פסולת של ברזל, דלא שייך כבוי בהכי מדאורייתא, ומדרבנן אסורה, והיכא דאיכא מזקא לרבים - לא גזרו על השבות. אבל לא של עץ - דאיסורא דאורייתא היא, וחייב סקילה.

15 בעל הלכות גדולות ורבנו חננאל (מובאים ברמב"ן שם):

אבל בהלכות גדולות מצאתי גבי גחלת של עץ לית בה היזק רבים, מאי טעמא כמה דלא כביא אית בה סומקא וקא חזו לה ולא אתי לאיתזוק בה אבל גחלת של מתכת אע"ג דאזיל סומקא קליא ולא חזו לה ואתו לאיתזוקי בה, ור' יהודה לית ליה היזק דרבים ושמואל במידי דאית ביה היזק רבים פליג עליה ואע"ג דבעלמא מלאכה שאינה צריכה לגופה כותיה ס"ל, בגחלת של מתכת דאית בה היזק רבים פליג עליה וכן בצידת נחש דאיכא היזק שרי שמואל, וכ"כ ר"ח ז"ל כדבריו.

16 רמב"ן (שם):

ותימה הוא איך אנו מתירים מלאכה גמורה משום היזק שלא במקום סכנת נפשות? ושמה כל היזק של רבים כסכנת נפשות חשיב ליה שמואל, אבל אינו נכון שא"כ מנא ליה דר' יהודה גופיה לא מודה בהא, וי"ל לדבריהם עקרב שלא תשוך (לקמן קכ"א א') היזק דרבים הוא, מ"מ מדבריהם למדנו שצירוף דאורייתא אפי' בגחלת...

17 רשב"א (שם):

ומן התימה הוא היאך התיר שמואל צידת נחש שהיא מלאכה דאורייתא משום הזיקא? וי"ל דכיון דדרכו להזיק ורבים ניזוקין בו כסכנת נפשות חשיב ליה שמואל דאי אפשר לרבים ליזהר ממנו ושמה אם ישמר זה לא ישמר ממנו זה, מה שאין כן בגחלת של עץ דהיא אינה הולכת ומזקת וכל אחד יכול לישמר ממנה.

18 הרב ישראלי (עמוד הימיני סימן י"ז).

19 גרש"ז אויערבך (מובא בשש"כ מ"א, כב)

20 גרש"ז א בשו"ת מנחת שלמה (ז', א ד"ה גם מבואר):

ועוד יותר מזה מבואר דעת הר"ח והגאונים במס' שבת דף מ"ב ע"א דאפילו לר' יהודה שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה וגם יש איסור תורה של מצרף בכבוי גחלת של מתכת, אפי"ה שרי לכבות גחלת אדומה בשבת מפני שלאחר שהגחלת של מתכת תשחיר הרואה אותה חושב שהיא צוננת ועלול להנזק ובמקום שיש חשש לנזק הגוף של רבים אע"ג דליכא סכנת נפשות מותר לחלל שבת ולכבות הגחלת גם כשהיא אדומה, ולא נזכר כלל שלכתחלה יש עליו חיוב להמתין עד שהגחלת תשחיר או לעמוד ולהזהיר או לשכור אחרים שישגיחו על הגחלת כדי להמנע ממלאכה דאורייתא.

21 שולחן ערוך (של"ד, כו)

22 תרומת הדשן (סימן נ"ח):

אפילו אי חזינן עיירות שלא נשמע בהן שום יראה, בכהאי כוונא אין לסמוך על זה, כיון דלפעמים מועטים איכא למיחש, שקי"ל ביומא (פד): דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב.

23 משנה ברורה (של"ד ס"ק עג)

"אפשר אם לא יכבנה, לא יחסר מהיות שם זקן או חולה שאין יכול לברוח, ותבוא הדליקה עליו".

24 רמב"ם שבת (פ"ב הכ"ד):

וכן ספינה המטרפת בים או עיר שהקיפה נהר מצוה לצאת בשבת להצילן בכל דבר שיכול להצילן, ואפילו יחיד הנרדף מפני הגוים או מפני נחש או דוב שהוא רודף אחריו להרגו מצוה להצילו, ואפילו בעשיית כמה מלאכות בשבת ואפילו לתקן כלי זיין להצילו מותר.

25 רוגוצ'ובר (צפנת פענח, שבת פ"ב הל"ג):

ובעיר הסמוכה לספר וכו' – זה לא מקרי פיקוח נפש רק משום כיבוש, כמו בהלכות כ"ה ומלחמת חובה מותר אף להתחיל בשבת כמבואר בירושלמי. ועיין בהלכות מלכים פ"ו, ועיין בר"ן פ"ג דשבת גבי נזק דרבנים הוה כל נזק כמו סכנה. ולכן כאן אף בסתם יוצאים עליהם בשבת. מה שאין כן כאן בהלכה כד, כתב רבנו דווקא ברודף אחריו להרגו ולא סתם.

ועיין מה שכתבו התוס' סנהדרין כו ע"א גבי שביעית, דמשום ארנונא התירו, משום דהוה חשש דפיקוח נפש. ועיין במרדכי פ"א דמועד קטן מבואר דאין מחללין על פדיון שבויים ע"ש, ועל כרחך משום זה דבהך דסנהדרין הוה כמו לרבים וכ"ש.

26 נכרים שצרו: הגמ' בעירובין מה.:

אמר רב יהודה אמר רב: נכרים שצרו על עיירות ישראל - אין יוצאין עליהם בכלי זיין, ואין מחללין עליהן את השבת. תניא נמי הכי: נכרים שצרו וכו'. במה דברים אמורים - כשבאו על עסקי ממון. אבל באו על עסקי נפשות - יוצאין עליהן בכלי זיין, ומחללין עליהן את השבת. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש - יוצאין עליהן בכלי זיין, ומחללין עליהן את השבת. אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: ובבל כעיר הסמוכה לספר דמיא. ותרגומא – נהרדעא.

כּוּכַל נִשְׁמַתוּ כּוֹי וּכְיָט גַזַּל רַצִּים טּוֹמַעְתִּי זֶה טָכִים רַצוֹת
צַסֵּם לְדִיק אַחַד זַיִל דְּמִמּוֹן רַצִּים כַּנְפִּטוֹת מִמַּטְס חֶסְרוֹ
וּשְׁעִיכ לֹא כְּאֹמֵר צַפִּי וְהִי אִס טַמּוֹעַ וּצְכַל מֵאֹדְכֶס דַּעַל
וּצְכַל מֵאֹדְךָ אֲמִירו זַיִל צֶהְרוּחָה צְכַל מִמוּכָךְ וְעִיכ רַק
צַפְרֶסֶת וְלֹהֲצַת דְּכֹאֲמֵר צַלִּי יַחִיד הוֹלְכֵךְ לֵהֲאֹמֵר וּצְכַל
מֵאֹדְךָ מִטְּסִיכ צַפִּי וְהִי אִס טַמּוֹעַ טַמּוֹעַ וּגְוִי דְּכֹאֲמֵר
צַלִּי רַצִּים לֹא הוֹלְכֵךְ לֵהֲאֹמֵר דְּמִמּוֹן רַצִּים כַּנְפִּטוֹת וּכְצַר
נְכַלְל צֹאמֵרוֹ וּצְכַל נַפְשֶׁכֶס, כִּךְ טּוֹמַעְתִּי וְעִי רִיִן טָצַה פִּי
כִּירָה דְּכִיֹּא עִיֹּא מִדְּסִי הִרִיִף אַהֲךְ דְּמִכְצִין גַּחֲלַת טַל
מַחֲבַת צֶרְהִיר צַטְצִיל טַלֹּא יִזְקוּ צֶה רַצִּים מִטְּסִיֵּשׁ עַל הַצֶּהִיג
וּזַיִל וּדְצַרִי חִימָא הֵס טְהִיֹּאךְ יַחִיר טַמּוֹחַל מִלְּאֲכֶה דְּאֹרִיתֹא
טַלֹּא צַמְקוֹס טַכְנַת נַפְשוֹת אֲלֹא טַכְרָחָה טַהֲרַצ זַיִל טּוֹנַר
דְּכֹזְקָא דְּרַצִּים כַּכְכַּת נַפְשוֹת חֶטּוֹצ לֵן עַכִּיל וְאֲךְ דְּאִירִי
טַס צַכּוֹק גּוֹף טְיוֹזַק גּוֹפֵס צֶהגַּחֲלַת מִיַּע כִּיוִן דְּאִין צו
טַכְנַת הוֹיִל עַרְבו עַרְךָ מִמּוֹן עִי עִיִּז כִּיִּז אִי צַמְטַנָּה

28 שו"ע ורמ"א (חו"מ שפ"ח, ט):

מותר ללוות ברבית מפני פקוח נפש.

הגה: ועי"ל סי' קס"ט ובסי' קע"ג דאסור ללוות ברבית לצורך קהל, ואפילו אינו רבית קצוצה, כל שכן ברבית קצוצה דאסור, ולא כמו אלו שנהגו להקל בקצת מקומות להלוות וללוות לצורך קהל ברבית קצוצה ואין להם על מה שיסמוכו, אם לא שנאמר שמחשבים צרכי קהל לפקוח נפש או לצורך מצוה, כמו שיתבאר לקמן סימן קע"ב. אבל אין לסמוך על זה, כי אם לצורך גדול. (רוב הג"ה הם ד"ע).

29 גרש"ז אויערבך (מובא אצל הרב פרבשטיין, אסיא מ"ג-מ"ד; ובספר "התורה המשמחת", עמודים 168-169):

למרות שאין כל הבדל בהלכה בין פיקוח נפש של יחיד ושם רבים, ואף על ספק פיקוח נפש של יחיד מחללין שבת, בכל זאת יש הבדל גדול ביניהם ברמת הסיכון הנחשבת לפיקוח נפש. כי תיתכן דרגת סיכון שאצל יחיד לא תיחשב פיקוח נפש, ואילו אצל ציבוראכן תיחשב לפיקוח נפש. למשל, אנשים אינם נרתעים מנסיעות בין עירוניות, על אף שיש בהן אחוז סיכון מסוים, נניח של אחד ל-10,000. אבל אין כל ספק שראש מדינה אשר יטול סיכון של אחד ל-10,000 על מדינתו, ייחשב כבלתי אחראי למעשיו, דעל ציבור דרגת סיכון כזו נחשבת לסכנה.

30 הרב ישראלי (עמוד הימיני י"ז, ח):

נמצאנו למדים כלל, שגם פיקוח נפש שעדיין אינו עומד לפנינו לא לגבי רגע זה ולא לאחר כך, אבל ברור לנו שיגיע הדבר לזה בזמן מן הזמנים, אנו רואים אותו כאילו הוא כבר לפנינו... אפילו אין זה עלול לקרות אלא אחד מאלף, דיה הצלה אחת של נפש אחת בזמן מן הזמנים בכדי להתיר ולחייב לעשות פעולות אלה של חילול שבת שהם בגדר מכשירים להצלה.

חולה שאין בו סכנה [א']

דין חולה שאין בו סכנה הוא אחד הדברים המצויים ביותר בבית הפרטי, ובפרט כאשר ישנם תינוקות וילדים קטנים. מהם הכללים לטיפול בחולה שכזה? נלמד בע"ה את הסוגיות (חלקן תצטרכו לפתוח בפנים, למרות שהן מצוטטות כאן, בכדי להיעזר ברש"י), אחר כך את שיטות הראשונים ואת פסיקת השלחן ערוך. לאחר מכן, ננסה לדון בשיעור זה האם ניתן להתיר מלאכות דרבנן עבור חולה שאין בו סכנה.

- א. **שבת קכט.** "אמרי נהרדעי... אומר לנכרי ועושה"; **עבודה זרה כח:** "אמר רב זוטרא בר טוביה... באובנתא דליבא תלו"; **ביצה כב.** "אמימר שרי למכחל... מסייע אין בו ממש"; **שבת כט.** **משנה** המכבה את הנר... עד ל. "שאיין בו סכנה ורבי שמעון היא".
- ב. **חידושי הרמב"ן** עבודה זרה כח. "עין שמרדה... צריכה עיון" (דברים נמצאים גם בתורת האדם בשער המיחוש); **ר"ן** על הרי"ף (שבת לט: באלפס) "אפי' משחק ואיתוי... בספר תורת האדם"; **שו"ת הרשב"א** ח"ג סימן רע"ב; **רא"ש** עבודה זרה, פ"ב סימן י'.
- ג. **רמב"ם שבת פ"ב ה"י;** **מגיד משנה** שם ד"ה ומחזירין את השבר.
- ד. **טור שכ"ח** "כל צורכי חולה בדבר שאין בו סכנה... מעשה בלא שינוי"; **בית יוסף** שם (יז) "כל צרכי חולה בדבר שאין בו סכנה... עד כאן כתב הרשב"א ז"ל (שם) בשם הרמב"ן ז"ל (שם) ודברים ברורים הם יתבארו בדברי רבינו בפרק כ"א (ה"כ - לא) עכ"ל"; **דרכי משה** ס"ק ח.
- ה. **שולחן ערוך ש"ח, יז; ט"ז שם ס"ק ז;** **חיי אדם** כלל ס"ט ס"ק יב; [נשמת אדם שם ס"ק ג].
- ו. **משנה ברורה שם; משנה ברורה** קכ"ח ס"ק קב; **ביאור הלכה** ש"ב, י, ד"ה דלא אמרינן; **מ"ב** רע"ח ס"ק ג;
- ז. **שש"כ** ל"ג, ב; והערה כו.

אמימר שרי למכחל עינא מנכרי בשבתא. איכא דאמרי: אמימר גופיה כחל עינא מנכרי בשבתא. אמר ליה רב אשי לאמימר, מאי דעתך - דאמר עולא בריה דרב עילאי: כל צרכי חולה עושין על ידי נכרי בשבת, ואמר רב המנונא: כל דבר שאין בו סכנה - אומר לנכרי ועושה. הני מילי - היכא דלא מסייע בהדיה, אבל מר - קא מסייע בהדיה, דקא עמיץ ופתח! - אמר ליה: איכא רב זביד דקאי כותך, ושניי ליה: מסייע אין בו ממש.

חידושי הרמב"ן מסכת עבודה זרה דף כח עמוד ב
עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת מ"ט משום דשורייני דעינא בלבא תלו. מדקא מפרשינן הכי ואמרינן נמי במעשה דאמתיה דשמואל דמתה, ש"מ דלא אמרינן שמחללין את השבת במכה שהיא סכנת אבר אחד אא"כ היא סכנת מיתה, וכן פי' רש"י ז"ל דכי ס"ד דלא תווי דרך רשות הרבים לא משום דקס"ד דלאו סכנת נפשות היא אלא סכנת עורון, וכן משמע בכל מקום.
ומשמע נמי מהא דהיכא נמי דליכא סכנתא אף על גב דלא מחללין עליה שבת בחיובי תורה אבל בדרבנן מחללין, דהיכא נמי דשחקי סמנים מאתמול איסורא דרבנן איכא דגזור משום שחיקת סמנים בשבת, וה"נ משמע כדאמרינן (שבת קכ"ט א') צרכי חולה נעשין ע"י גוי בשבת ולא שאני לן בהא בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה, וק"ל נמי (כתובות ס' א') גונח יונק חלב בשבת מ"ט מפרק כלאחר יד הוא ובמקום צערא כלומר דחולה הוא לא גזור רבנן ואף על גב דליכא סכנה כדפי' רבינו ז"ל, וק"ל הא דייקינן לעיל

שבת קכט.

אמרי נהרדעי: חיה שלשה, שבעה ושלשים. שלשה, בין אמרה צריכה אני ובין אמרה לא צריכה אני - מחללין עליה את השבת. שבעה, אמרה צריכה אני - מחללין עליה את השבת, אמרה לא צריכה אני - אין מחללין עליה את השבת. שלשים, אפילו אמרה צריכה אני - אין מחללין עליה את השבת, אבל עושין על ידי ארמאי. כדרב עולא בריה דרב עילאי, דאמר: כל צרכי חולה נעשין על ידי ארמאי בשבת. וכדרב המנונא, דאמר רב המנונא: דבר שאין בו סכנה - אומר לנכרי ועושה.

עבודה זרה כח:

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: עין שמרדה - מותר לכוחלה בשבת. סבור מיניה: הני מילי הוא דשחקי סמנין מאתמול, אבל משחק בשבת ואתווי דרך רשות הרבים לא; א"ל ההוא מרבנן ורבי יעקב שמה, לדידי מיפרשא מיני' דרב יהודה: אפילו משחק בשבת ואתווי דרך רשות הרבים - מותר. רב יהודה שרא למיכחל עינא בשבת. אמר להו רב שמואל בר יהודה: מאן ציית ליהודה מחיל שבי! לסוף חש בעיניה, שלח ליה: שרי או אסיר? שלח ליה: לכ"ע שרי, לדידך אסיר, וכי מדידי הוא? דמר שמואל היא. ההיא אמתא דהואי בי מר שמואל דקדחא לה עינא בשבתא, צווחא וליכא דאשגח בה, פקעא עינא. למחר נפק מר שמואל ודרש: עין שמרדה - מותר לכוחלה בשבת; מאי טעמא? דשורייני דעינא באובנתא דליבא תלו.

ביצה כב.

חושש הוא דלא הא כייבי ליה שפיר דמי ומאי ראיא הוא שאני גמיעה דבלא סכנה מותר, וכן נמי בד' יוחנן דילמא דליכא ברפואה שלה חילול שבת דאורייתא, ואיכא למימר גבי חומץ אי לאו סכנתא היא כיון דאפשר ליה למעבד כדקתני סיפא אבל מגמע הוא ובולע לא שרינן ליה למיפלט, וכן ההיא דק"ל גבי חומץ ושמן אין נותנין ע"ג מכה אבל נותנין חוץ למכה ושותת ויורד לתוך המכה מש"ה הוא דכל היכא דאפשר לשנויי משנינן, ומיהו דוקא בדנפיש צערא דהוה מינה חולה א"נ בסכנת אבר אבל חושש אין מתירין לו אפילו איסורין של דבריהם, והיינו חזרת רטיה בגבולין וכיוצא בה שאסרו חכמים, והיינו נמי דלא מוקמינן דר' יוחנן בדליכא חילול משום דצפינא לא הוי מינה חולה ואפשר להמתין, והא מילתא צריכה עיון.

ר"ן על הר"ף מסכת שבת דף לט עמוד ב

אפי' משחק ואיתויי וכו'. מפרש טעמא בגמ' משום דשוריני דעינא בליבא תלו ואיתא סכנת נפש:

ומהא שמעינן דמשום סכנת אבר אחד אין מחללין את השבת אלא אם כן יש בדבר סכנת מיתה דטעמא דשוריני דעינא בליבא תלו הא לאו הכי [משום סכנת עוקץ] לא ומשום סכנת עורון בלחוד אין מחללין את השבת ושמעינן נמי מהא דכל היכא דאיכא סכנת אבר אף על פי שאין מתירין בו מלאכות של תורה מלאכות של דברי סופרים מתירין בו אפילו ע"י ישראל שהרי אפילו היכא דשחיק סממין מאתמול שבות של דבריהם יש בו גזירה משום שחיקת סממין ואפ"ה שרי ליה ע"י ישראל והיינו נמי דאמרינן לקמן בסוף חבית [דף קמח א] הלכה מחזירין את השבר בשבת וכיון שאנו מתירין שבות ע"י ישראל כ"ש אמירה לנכרי במלאכה גמורה שיותר הוא חמור שבות ע"י ישראל ממלאכה גמורה ע"י נכרי וכמו שיתבאר בס"ד ומיהו כי שרינן אפי' שבות ע"י ישראל ה"מ היכא דאיכא סכנת אבר אבל חולה שאין בו סכנת נפש ולא סכנת אבר נהי דשרי ביה מלאכה גמורה ע"י נכרי וכדאמרינן בפ' מפנין (דף קכט א) צרכי חולה נעשית ע"י נכרי בשבת אין מתירין לו ע"י ישראל אפילו שבות של דבריהם וראיה לדבר מדאמרינן בפ' יום טוב שחל (דף כב א) אממר שרא למיכחל עינא מנכרי בשבת א"ל רב אשי מאי דעתך דאמר רב עולא בריה דרב עילאי כל צרכי חולה עושין ע"י נכרי בשבת ה"מ היכא דלא קא מסייע בהדיה ומר הא קא מסייע בהדיה דקא עמיץ ופתח ומשני מסייע אין בו ממש והרי איסורו של כוחל אינו אלא מדרבנן כדאיתא בפרק המצניע (דף צד ב) ואפילו הכי לא שריא אלא ע"י [נכרי] היכא דליכא אפילו סכנת אבר אלמא דחולה שאין בו סכנת אבר אין צרכי נעשין אלא ע"י נכרי אבל לא ע"י ישראל כלל.

מסתברא דכי שרינן להו לומר על ידי נכרי ה"מ בחולה שהוא נופל מחמת חליו למשכב אבל במיחוש שאדם מתחזק בו והולך כבריא לא ולא עוד אלא אפילו דברים שהם מותרין לבריאם אסורין לו כל היכא שמעשיו מוכיחין שלרפואה הוא מתכוין וזו היא ששינוי [דף קיא א] החושש בשינוי לא יגמע בהן את החומץ ואמרינן נמי בפרק אין מעמידין [דף כח א] דאפילו היכא דכייבי ליה טובא חושש קא קרי ליה לפי שדבר זה אינו חולי אלא מיחוש בעלמא:

ונמצאת למד דחולה שיש בו סכנה כל צרכי נעשין ע"י גדולי ישראל אין בו סכנת נפש אלא סכנת אבר צרכי במלאכות דאורייתא נעשין על ידי נכרי ובשל דבריהם אפי' ע"י ישראל אין בו אפי' סכנת אבר אלא חולי בעלמא צרכי נעשין על ידי נכרי ואפי' במלאכות של תורה אבל לא ע"י ישראל אפילו בשל דבריהם. מיחוש בעלמא כגון חושש

בשינוי וכיוצא בו אין מתירין לו כלום ולא עוד אלא אפילו דברים המותרין לבריא אסורין לו כל שמעשיו מוכיחין שהוא מתכוין לרפואה זהו דעת הרמב"ן ז"ל בדברים הללו בספר תורת האדם:

ר"ן על הר"ף, פרק כ"ב:

שו"ת הרשב"א חלק ג סימן רעב

עוד שאלת מה שהותר בשבת בפקוח סכנת נפש אם נכנס בכלל ההתר ההוא אפילו סכנת אבר אחד או חוש מחושיו או לא ואינו בדוגמת נפש ועין.

תשובה שלשה חלוקי חליים יש האחד סכנת נפש ומש והשני סכנת אבר וחולי שאין בו סכנה אלא שנופל למשכב והשלישי חוש חולי שכואב אלא שאינו נופל למשכב. סכנת נפש מפקחין עליו גדולי ישראל ואפילו באיסור תורה, סכנת אבר וכן חולי שאין בו סכנה אף על פי ששוכב במטה מתוך חליו עושין מלאכה על ידי עכו"ם. והוא שלא יהיה אותו עכו"ם גר תושב ולא עבדו של ישראל שאין בו אלא שבות אמירה בלבד, שאלו חיה /נ"ל שצ"ל היה/ עבדו של ישראל אי נמי גר תושב אסור לעשות מלאכה לכל ישראל שאף הם אסורין במלאכתנו אף על פי שעושים במלאכה לעצמן בשבת כישראל בחול. ודוקא שלא לעשות על ידיהן איסורי תורה כבשול ואפיה וכיוצא בהן ואי נמי להביא להם דרך רשות הרבים אבל דברים שאין בהם אלא איסור דרבנן עושין על ידיהן ואפי' על ידי ישראל. וחוש חולי בעלמא שאינו נופל למשכב אסור לעשות מלאכה אפי' על ידי עכו"ם דצרכי חולה אמרו ולא צרכי החושש ואפי' איסורין דרבנן. והנני כותב לפניך דין כל אחד משלשה אלה עם מה שעלה בידי עם הראיות שקבלתי מרבתי ומאשר בררתי אני לפי מה שהראוני מן השמים. סכנת נפש ואפילו חולי צריך אומד מחללין עליו את השבת, וזה מבואר. שהרי אמרו ספק נפשות להקל, ובפ' אין מעמידין גרסינן אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב כל מכה שצריכה אומד מחללין עליו /שמא צ"ל עליה/ את השבת, וזו אינה צריכה לפנים. אבל חולי שאין בו סכנת נפש אף על פי שיש בו סכנת אבר ונפל למשכב אין מחללין עליו את השבת אלא שאומרינן לעכו"ם ועושה, וזו שאמרו כל צרכי חולה נעשה על ידי עכו"ם בשבת. ותדע לך דהא גרסי' בפ' אין מעמידין אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב עין שמרדה מותר לכחלה בשבת, סבור מינה הני מילי היכא דשחיקי סמנין מאתמול ואתויי אבל משחק ואתויי סמנין בשבת לא, אמר להו ההוא מרבנן ור' יעקב שמיא לדידי מיפרש לי משמיה דרב יהודה אפי' משחק בשבת ואתויי דרך רשות הרבים דקסבר רב עין שמרדה יש בו סכנת נפש. וכדאמרי' התם באמתה דהות בי רב שמואל דקדח ליה עינא בשבתא וצוחא צוחא וליכא דמשגח בה פקע עינא ומיתה דשוריני דעינ' בליבא תלוי. ומאן דהוה סבור דמשחק ואתויי בשבתא דרך רשות הרבים לא הוה סלקא דעתיה דליכא סכנת נפש, ואף על גב דאיכא סכנת עורון אין מחללין בשל תורה אבל בדברים של דבריהם דהיינו לכחול ואי נמי לאתויי סמנין דרך סמטה מותר מפני סכנת אבר וכמו שפירש"י ז"ל דהוה ביה סכנת עורון. וכמו שאין עושין לו דברים שיש בהן איסור תורה על ידי ישראל כך אין עושין אפילו על ידי עבדו ושפחתו העכו"ם של ישראל אף על פי שאינן של אותו ישראל החולה... וחול' חושש שאין בו אפי' סכנת אבר ואין חליו כבד עליו לנפול למשכב חושש בעלמא הוא זה ואפי' לומר לעכו"ם לעשות אסור דאמירה לעכו"ם שבות ולא התירו שבות בחושש, וכדאמרינן בפרק אין

מעמידין החושש בשינוי לא יגמע בהם את החומץ, ואמרין חושש שאני, והיינו נמי איסור תורת רטייה ודכוותא טובא.

רא"ש (עבודה זרה פ"ב סימן י')

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב עין שמרדה מותר לכוחלא בשבת: סבור מינה היכא דשחיקי סממנין מאתמול אבל מישחק סממנין בשבת [ואייתניהו דרך רה"ר] לא. אמר ליה ההוא מרבנן ור' יעקב שמיה לדידי מיפרשא ליה מינה דרב יהודה אפי' משחק סממנין בשבת ואייתניהו בשבת דרך רה"ר שרי. מ"ט שורייקי דעינא בליבא תליין ואיכא סכנת נפשות. כגון מאי. אמר רב יהודה כגון דמא דיריא ויצא ודמעתה וקדחת ותחילת אוכלא. לאפוקי סוף אוכלא. ופצוחי עינא דלא. שמעינן מהכא דמה שהוא סכנת אבר אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא אבל באיסור דרבנן מחללין. דאפילו כי שחיקי סממנין מאתמול נמי איכא איסורא דרבנן. דכל רפואה אסורה משום שחיקת סממנין והכא נמי כל צורכי חולה נעשין על ידי עובד כוכבים בשבת ולא שני לן בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה. או שמא איכא לפלוגי בין חסרון אבר לחולה שאין בו סכנה. כדאמר (עירובין דף קב ב) אין מחזירין רטייה במדינה. או שמא חזרת רטייה למכה ליכא חולה אלא חשש בעלמא ולהכי לא שרינן ביה שבות דאית ביה מעשה וצ"ע.

רמב"ם הלכות שבת פרק ב הלכה י

חולה שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו על ידי גוי, כיצד אומרין לגוי לעשות לו והוא עושה לבשל לו ולאפות ולהביא רפואה מרשות לרשות וכיוצא באלו, וכן כוחל עיניו מן הגוי בשבת אף על פי שאין שם סכנה, ואם היו צריכים לדברים שאין בהן מלאכה עושין אותן אפילו ישראל, לפיכך מעלין אזנים בשבת ומעלין אנקלי ומחזירין את השבר וכל כיוצא בזה מותר.

מגיד משנה הלכות שבת פרק ב הלכה י

ומחזירין את השבר. פ' חבית (שבת קמ"ז קמ"ח) פסק הלכה בגמרא, וכבר נתבאר לך בדברי רבינו שכל שבות מותר בחולי שאין בו סכנה כיון שהוא חולי כולל כל הגוף בין שבות דאמירה לנכרי בין שבות הנעשה על ידי ישראל אבל באבר אחד כיון שאין בו סכנה לא הותר לישראל אפילו שבות גמור וזהו שלא התירו לכחול אלא מן הנכרי אף על פי שאין בכוחל אלא משום שבות כנזכר פ' כ"ג אבל מלאכה גמורה בישראל לא הותרה אפי' בסכנת אבר אחד אלא בסכנת נפשות. אבל הרמב"ם ז"ל חלוק בדין הראשון ואומר שלא התירו כל שבות בחולי שאין בו סכנה אלא דוקא שבות שיש בו שנוי ונעשה כלאחר יד אבל שבות הנעשה ע"י ישראל והוא נעשה כדרכו לא התירו והביא ראיה לזה ממה שאמרו פרק המילה (שם קל"ד) אין טורפין יין ושמן לחולה בשבת ר' שמעון ב"א אומר משום ר"מ טורפין והוא ז"ל פוסק כת"ק אבל אם יש בו סכנת בטול אותו אבר שנשבר מותר ע"כ דבריו. נראה מהם שהוא מפרש מעלין אזנים שיש בהם סכנה. וכן פירש"י ז"ל וכן דעתו באונקלי שאם לא כן יהיו אסורין בלא שנוי אף על פי שאינן אלא משום שבות או יפרש שיש בהן סכנת אבר. ומ"מ מדברי ההלכות נראה שאין הלכה כת"ק דאמר אין טורפים יין ושמן לחולה אלא כר"מ וזהו שלא הביאום בהלכות ולא הוצרכו לכתוב אהיתר דר"מ מפני שכבר נתבאר בכמה מקומות שהשבותין מותרין בחולי שאין בו סכנה ואף הסוגיא שבפ' המילה

לכאורה ריהטא כר"מ ואף מדברי רבינו נראה כן ודעת הרשב"א ז"ל כדעת הרמב"ם ז"ל:

טור אורח חיים הלכות שבת סימן שכח

כל צורכי חולה בדבר שאין בו סכנה הוא לא יעשה אבל אומר לא"י ועושה כיון שאין בו סכנת הגוף אפי' יש בו סכנת אבר אין מחללין עליו באיסור דאורייתא אבל מחללין באיסור דרבנן אף על גב דעביד מעשה אבל בחולי שאין בו סכנת אבר נסתפק א"א הרא"ש ז"ל אם מותר לחלל עליו בשבות דאית ביה מעשה דשמא לא התירו אלא אמירה לא"י אבל לא שבות דאית ביה מעשה אלא בסכנת אבר אבל הרמב"ם ז"ל כתב חולה שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו ע"י א"י ואם היו צריכין לדברים שאין בהן מלאכה עושין אותן אפילו ע"י ישראל לפיכך מעלין אזנים ומעלין אונקלין בשבת ומחזירין השבר וכל כיוצא בזה והרמב"ם חילק בדבר דבחולה שאין בו סכנה אפי' סכנת אבר אף על פי שהתירו אפי' שבות דאית ביה מעשה צריך שיעשנו בשינוי אבל בלא שינוי אסור אבל אם יש בו סכנת אבר מותר אפילו שבות דאית ביה מעשה בלא שינוי:

בית יוסף אורח חיים סימן שכח

זו כל צרכי חולה בדבר שאין בו סכנה הוא לא יעשה אבל אומר לגוי ועושה. מימרא בסוף פרק מפנין (קכט):

ומ"ש אפילו יש בו סכנת אבר אין מחללין עליו וכו'. כן כתב הרא"ש בפרק ב' דעבודה זרה (סי' י) והר"ן בפרק שמנה שרצים (לט: ד"ה ומהא, ד"ה ונמצאת) ולמדו כן מדאמרין התם (ע"ז כח:): עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת סבור מינה הני מילי דשחיקי סמנין מאתמול אבל מישחק ואתויי לא אמר ליה ההוא מרבנן לדידי מיפרשא לי מינה דרב יהודה דאפילו מישחק ואתויי מרשות הרבים נמי משום דשורייני דעינא בליבא תלו הרי בהדיא דאי לאו משום דשורייני דעינא בליבא תלו לא הוה שרי למישחק ואתויי אף על גב דאיכא סכנת עיוורון וכי הוה סלקא דעתך דליכא בעין שמרדה סכנת נפשות הוה שרי לכוחלה כי שחיקי סממנין מיהא ואף על גב דרבנן אסרו לעשות שום רפואה משום שחיקת סממנין: ונסתפק שם הרא"ש בחולה שאין בו סכנה ואפילו סכנת אבר אם התירו לו רפואה על ידי ישראל דהוי שבות כשם שהתירו לו אמירה לגוי דשבות היא או דילמא לא התירו לו אלא אמירה לגוי שהיא שבות דלית בה מעשה אבל לעשות לו הישראל רפואה בידיו לא התירו דכיון שהישראל עושה מעשה בידים חמיר טפי איסור דידיה: והרשב"א פסק ספק זה לקולא שכתב בתשובה (ח"ג סי' רעב) חולה שאין בו סכנה או שיש בו סכנת אבר דברים שאין בהם אלא איסור דרבנן נעשים אפילו על ידי ישראל: והר"ן בפרק שמנה שרצים (שם) פשט ספק זה לחומרא שכתב ומיהו כי שרי אפילו שבות על ידי ישראל הני מילי היכא דאיכא סכנת אבר אבל חולה שאין בו סכנת נפש ולא סכנת אבר נהי דשרי ביה מלאכה גמורה על ידי גוי וכדאמרין בפרק מפנין (קכט). [צרכי חולה נעשית על ידי גוי בשבת] אין מתירין לו על ידי ישראל אפילו שבות של דבריהם והביא ראיה לדבר:

אבל הרמב"ם כתב בפרק ב' (ה"י) חולה שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו על ידי גוי וכו'. כיצד אומר לגוי לעשות והוא עושה לבשל לו ולאפות וכו' וכן כוחל עיניו מן הגוי בשבת אף על פי שאין שם סכנה ואם היו צריכים שאין בהם מלאכה עושין אותן אפילו [על ידי] ישראל [עכ"ל הרמב"ם]. וסובר רבינו שפשט ספקיו של הרא"ש לקולא שהיית לעשות על ידי ישראל צריכים שאין בהם מלאכה אף על פי שכל רפואה אסורה משום שבות: ואיכא למידק היכי מצי למימר דהרמב"ם שרי שבות הנעשה על ידי ישראל שאם כן היאך כתב שכוחל עיניו מן הגוי בשבת ומאי איריא מן הגוי אפילו מישראל נמי הוה ליה למישרי כיון דכוחל לא מיתסר אלא מדרבנן כדאיתא בסוף פרק המצניע (צד:): והרב המגיד (שם) כתב וזה לשונו וכבר נתבאר בדברי רבינו שכל שבות מותר בחולי שאין בו סכנה כיון שהוא חולי כולל כל הגוף בין

ט"ז אורח חיים סימן שכח ט"ז

ואני עמדתי משתומם בדברי הרא"ש וטור בזה במה שנסתפקו דהא איתא בהדיא בפ"ב דביצה בפשט דאמימר בענין לכחול את העין דאסור דאמרינן התם אממר שרא למכחל עינא בשבת ע"י עכ"ם א"ל רב אשי מאי דעתך דכל צרכי חולה שאין בו סכנה אומר לעכ"ם ועושה האמר מסייע דעמיץ ופתח א"ל מסייע אין בו ממש ש"מ דע"י ישראל אסור וכ"פ שם הרא"ש גופיה וכ"פ הטור ס' תצ"ו וא"כ היאך נאמר כאן בחולה שאין בו סכנה ואין חסרון אבר דיהא מותר על ידי ישראל...

אבל דברי הרא"ש והטור אינו יודע ליישבם עד שיבא מי שלבו שלם בדבר ויוריני:

שרע שכ"ח, יז:

חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה, הגה: או שיש לו מיוחד שמצטער וחלה ממנו כל גופו שאז אף על פי שהולך כנפל למשכב דמי (המגיד פ"ב), אומרים לא"י לעשות לו רפואה אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא, אפילו יש בו סכנת אבר; ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידים, יש מתירים אפילו אין בו סכנת אבר; ויש אומרים שאם יש בו סכנת אבר עושיין ואם אין בו סכנת אבר אין עושיין; ויש אומרים שאם אין בו סכנת אבר עושיין בשינוי, ואם יש בו סכנת אבר עושיין בלא שינוי; ויש אומרים אפי' יש בו סכנת אבר אין עושיין לו דבר שהוא נסמך למלאכה דאורייתא, ודברים שאין בהם סמך מלאכה עושיין אפילו אין בו סכנת אבר; ודברי הסברא השלישית נראין.

דרכי משה הקצר אורח חיים סימן שכ"ח:

ואין דבריו מוכרחים לדחות על ידן פירוש המגיד משנה וכן נראה דעת הטור שפשט ספיקות הרא"ש מדברי הרמב"ם אם כן דעתו כדעת המגיד משנה להקל וכתב בית יוסף (עמ' רצד ד"ה והרשב"א) וכן דעת הרשב"א דבחולה שאין בו סכנה מותר לישראל לעבור שבות דרבנן דלא כהר"ן פרק שמנה שרצים שפסק להחמיר ולכן נראה לי דנקטינן לקולא מאחר דספיקא דרבנן הוא כל שכן שנראה שרבו המתירין וכל שכן בסכנת אבר שמוותר לחלל עליו שבות דרבנן כמו שכתב הטור סתמא וכן כתבו הרא"ש פרק ב' דעבודה זרה (סי' י) והר"ן פרק שמנה שרצים (לט: ד"ה ומהא, וד"ה ונמצאת).

חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל סט

ולעשות ישראל דבר שאינו אלא מדרבנן, יש מתירין. אבל דעת רוב הפוסקים דאסור, אלא יעשונו על ידי שינוי וכן נ"ל. ואם אי אפשר על ידי שינוי ולא על ידי נכרי, מותר לעשות כדרכו, כן נ"ל:

הערות, שמירת שבת כהלכתה (ל"ג, הע' כו):

סי שכח במ"ב ס"ק קב בשם הח"א... ומשמע דלאו דוקא לגבי לקיחת תרופות אלא דה"ה בכל מלאכות דרבנן אם אי אפשר ע"י נכרי נמי הדין הכי דמותר היהודי לעשות אף בלי שינוי...

שבות דאמירה לגוי בין שבות הנעשה ע"י ישראל אבל באבר אחד כיון שאין בו סכנה לא הותר לישראל אפילו שבות גמור וזהו שלא התירו לכחול אלא מן הגוי אף על פי שאין בכחול אלא משום שבות אבל מלאכה גמורה בישראל לא הותרה אפילו בסכנת אבר אחד אלא בסכנת נפשות עכ"ל. ומתוך דבריו נראה שנתיישב ספק זה דהא דשרינן שבות הנעשה ע"י ישראל אף על פי שאין בו סכנה היינו דוקא בחולי הכולל בגוף והא דלא שרינן למיכחל אלא מגוי אף על פי שיש בו סכנת אבר משום דאינו חולי הכולל כל הגוף ולפי זה צריך לומר דהעלאת אזנים ואונקלי והחזרת שבר הם חלאים כוללים כל הגוף שאם לא כן לא היו מתירים לעשותם על ידי ישראל: ואין דבריו ברורים אצלי שהרי מה שכתב הרמב"ם שכחול עיניו מן הגוי דמשמע אבל לא מישראל וגם מה שכתב ואם היו צרכים שאין בהם מלאכה עושיין אותם אפילו על ידי ישראל אחולה שאין בו סכנה דקתני ברישא קאי ולא נרמז בלשונו חילוק בין סכנת אבר לחולי הכולל כל הגוף. ולפיכך נראה לי דבכלל חולה שאין בו סכנה הוא בין שהוא חולי כולל כל הגוף בין שאינו כולל בין שיש בו סכנת אבר בין שאין בו בכל גוונא לא התירו שבות הנעשה על ידי ישראל מיהו הני מילי בשבות שיש בו עיקר מלאכה שהוא נסמך לה כגון כחל שאסור מפני שהוא ככותב או לעשות שום רפואה בסם דאיכא למיחש משום שחיקת סממנין אבל שבות שאין לו עיקר מלאכה שהוא נסמך עליה מותר אפילו על ידי ישראל ומטעם זה התירו להעלות אזנים ואונקלי ולהחזיר את השבר שדברים אלו לא נאסרו מפני שהם דומים למלאכה וגם ליכא למיגזר בהו משום שחיקת סממנין שאין דברים הללו נעשים בסממנין וזהו שכתב כאן ואם היו צרכים שאין בהם מלאכה עושיין אותם על ידי ישראל. ובפרק כ"א (הל"א) כתב ומותר לכפות [כוס] על הטבור בשבת ולהעלות אזנים בין ביד בין בכלי ולהעלות אונקלי שכל אלו וכיוצא בהם אין עושיין אותם בסממנין כדי לחוש לשחיקה ויש לו צער מהן [עכ"ל]: ומעתה לא נפשט ספיקו של הרא"ש (סי' י) מדברי הרמב"ם לקולא אלא לחומרא ולא עוד אלא דמאי דפשיטא להרא"ש והר"ן (שם) דביש בו סכנת אבר הותר שבות הנעשה על ידי ישראל, להרמב"ם כל שהוא דבר הדומה למלאכה או מידי דאיכא למיגזר ביה משום שחיקת סממנין אסור לעשות על ידי ישראל ולא הותר [על ידי ישראל] אלא דבר שאינו דומה למלאכה ואינו נעשה על ידי סממנין:

ומ"ש רבינו והרמב"ן (תורת אדם שער המיחוש) חילק וכו'. כתבו הרב המגיד בפרק ב' (ה"י) גם בשם הרשב"א ז"ל (חי' שבת קטס. ד"ה א"ל הלכתא) וכתב שאין נראה כן מדברי ההלכות (נב:): והרמב"ם (פ"ב ה"א) ז"ל: ודע דהא דאמרינן דצרכי חולה שאין בו סכנה אסור בשבות הנעשה על ידי ישראל אפילו החולה עצמו אסור לשים בידיו הרפואה או לעשות לרפואתו דבר שהוא משום שבות אבל אם הגוי עושה לו רפואה רשאי הישראל לסייעו סיוע קל והכי איתא בפרק ב' דיום טוב (כב). אממר כחל עינא מגוי בשבתא אמר ליה רב אשי מאי דעתך דבר שאין סכנה אומר לגוי הני מילי היכא דלא קא מסייע בהדיה מר קא מסייע בהדיה דקא עמיץ ופתח אמר ליה מסייע אין בו ממש ופירש רש"י מי שאינו עושה מלאכה ממש אלא מסייע מעט כי האי ובלאו הוא מתעבדא אין בו ממש: כתב הר"ן בפרק שמנה שרצים (שם) דכי שרי על ידי גוי הני מילי בחולה שהוא נופל מחמת חליו למשכב אבל במיחוש שאדם מתחזק בו והולך כבריא לא ולא עוד אפילו דברים שהם מותרים לבריאם אסורים לו כל היכא שמעשיו מוכיחין שלרפואה הוא מתכוין וזו היא ששינוי (קיא). החושש בשינוי לא יגמע בהם את החומץ וגם הרב המגיד כתב בפרק ב' (ה"י) חולה שאין בו סכנה עושיין כל צרכיו על ידי גוי ודוקא בדבר שיש בו [ממנו] חולי לכל גופו של אדם כגון חיה שלשים יום וכגון לכחול [העין] בסוף האוכלא שהוא נופל למשכב או מצטער וחולה ממנו אבל [חושש והוא] מתחזק והולך כבריא (והוא חושש) אין מתירין לו אפילו שבות דדבריהם ואפילו על ידי גוי ולא עוד אלא דברים שאין בהם מלאכה ולא כלום בעולם גזרו משום שחיקת סממנין עד כאן כתב הרשב"א ז"ל (שם) בשם הרמב"ן ז"ל (שם) ודברים ברורים הם יתבארו בדברי רבינו בפרק כ"א (ה"כ - לא) עכ"ל:

חולה שאין בו סכנה [ב']

הרמב"ן התיר לעשות מלאכה לחולה שאין בו סכנה בשינוי. מהי כוונתו של הרמב"ן? האם מדבר על שינוי במלאכה דאורייתא או דרבנן? בשיטת הרמב"ן נעסוק בע"ה בדף מקורות זה. הלימוד מוקדש לע"נ של הרב ישראל רוזן ז"ל, מראשוני מכון לב ומייסד מכון צומת, שנלקח לבית עולמו לפני כמה שעות. בשורות טובות בע"ה, יוסף צבי רימון

א. כתובות ס. "תניא רבי מרינוס... הלכה כרבי מרינוס".

ב. רמב"ן, תורת האדם, שער המיחוש "והנך שמעתתא מפרסן איגרי... וזוהי דרך שלישית".

ג. ר"ן שבת סא. ד"ה כלאחר יד.

ד. מ"ב שכ"ח ס"ק נג-נד וס"ק נז [ביאור הגר"א, שכ"ח, יז, ד"ה ו"א שאם]; שלחן ערוך תצ"ו, ב; משנה ברורה שם ס"ק ת, ושער הציון תצ"ו ס"ק ט. שו"ע שכ"ח, לג, ומ"ב שם. שו"ע הרב שכ"ח, יט.

ה. תהילה לדוד, שכ"ח ס"ק כב. (קצות השלחן, קל"ד, ו, בדי השלחן שם אות ו.

והכין פירוקא דמלתא, מיחוש שאדם חולה ממנו ונופל למשכב ואין בו סכנה התירו בו שבות שאין בו מעשה דהיינו אמירה לגוי. וכן התירו בו שבות דמלאכה הנעשית בשינוי. וזהו שאמרו דבר שאין בו סכנה אומר לגוי ועושה. ואמרו לענין חיה כל ל' אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת אלא עושין לה ע"י גוי בשבת. וזהו דאמימר כחל מגוי. ואמרינן נמי מפרק כלאחר יד הוא ובמקום צערא לא גזור רבנן מפני שהן נעשין בשינוי שלא כדרך המלאכות. אבל שבות שיש בו מעשה כלומר דבר הנעשה ע"י ישראל והוא נעשה כדרכו בחול לא התירו. וזהו אין טורפין יין ושמן לחולה משום דקעביד עובדין דחול. וזהו שהקשו על אמרימר משום דעמיץ ופתח ועושה מעשה כדרך שעושה בחול החמירו כאן בשבות שיש בו מעשה ועובדין דחול. ולא החמירו בשבות דאמירה ולא בשבות דשינוי. וזהו דין אחד בחולה שאין בו סכנה כלל לא סכנה של מיתה ולא סכנה של אבר. ובכה"ג נמי אמרינן בפרק במה מדליקין (ל' א') אם בשביל החולה שישן לא יכבה ואם כבה פטור אבל אסור, ואוקימנא בחולה שאין בו סכנה ור' שמעון היא, אף על גב דכבוי בשביל

רמב"ן, תורת האדם שער המיחוש:

והנך שמעתתא מפרסן איגרי, דמשמע מדאמרן לעיל דבר שאין בו סכנה אומר לגוי ועושה דהתירו שבות במקום חולי אף על פי שאין בו סכנה. וכן אמרו סבור מינה ה"מ דשחיקי סמנין מאתמול דאע"ג דכוחלת יש בה משום שבות התירוהו במקום חולי. וכן מחזירין את השבר בשבת וכן גונח יונק חלב דמפרק כלאחר יד הוא ובמקום צערא לא גזור רבנן. ואיכא למידק עלה והתניא אין טורפין יין ושמן לחולה בשבת, ואף על פי שהטירוף הזה איסורו מדבריהם הוא. ואתמר נמי בכוחל עין מר הא קמסייע בהדיה דעמיץ ופתח והא עמיץ ופתח שבות בעלמא הוא, שאפי' בעושה מעשה ממש הכוחלת אינה אלא משום שבות כדתנן בפרק המצניע (שבת צ"ה ב') וחכ"א משום שבות ואפ"ה אסור. ולא עוד אלא אפי' בדברים המותרים לבריא אסרו לחולה כדתנן (שם ק"ט ב') חוץ ממי דקלים וכוס עיקרין מפני שהן לירוקה אבל שותה הוא מי דקלים לצמאו. ותניא אימתי בזמן שמתכוין לרפואה ואם מפני ריח הפה ה"ז מותר.

חולה לר"ש מלאכה שאינה צריכה לגופה ופטור עליה ואין בה אלא איסור של דבריהם, איסור לכתחלה לא התירו בו שבות כדרכו משום חולי שאין בו סכנה, אבל חולי שיש בו סכנת אבר אחד אף על פי שאין הנשמה תלויה בו התירו בו כל שבות שבעולם. וזהו שאמרו הלכה מחזירין את השבר בשבת מפני שהוא סכנת ביטול אותו אבר שנשבר. וזהו עין שמרדה דסבור מינה דהיכא דשחיקי סמנין מאתמול כוחלין אותה מפני שהיא בתחלת אוכלא, ובודאי סכנת עורון הוא והותרה בו שבות אפי' ע"י ישראל. וזהו משפט שני.

אבל מיחוש שאין בו חולי ואין אדם חולה ממנו אלא מתחזק והולך כבריא בשוק, בזה לא התירו שבות כלל ואפי' ע"י גוי, ולא עוד אלא דברים שאין בהם משום מלאכה ולא כלום בעולם גזרו משום שחיקת סממנים. וזהו החושש בשניו לא יגמע בהן את החומץ. ואמרו בפ' אין מעמידין (כ"ח א') תנא היכא דכיבי לי' טובא נמי חושש קרי ליה, כלומר כיון שאין אדם חולה מזה ואין בו סכנה כלל. וזהו החושש במתניו לא יסוך והחושש בגרונו לא יערענו בשמן. וזהו חמין ושמן חוץ למכה אבל לתוך המכה אסור. וזהו חזרת רטיה במדינה דאסור. וכולן גזירה משום שחיקת סממנין דאסור כדאמרינן בפרק במה בהמה (נ"ג ב'). וזו היא דרך שלישית.

הר"ן על הר"ף מסכת שבת דף סא עמוד א
כלאחר יד. כיון שבפיו הוא יונק:

ואי קשיא לך ההיא דגרסינן בפרק חרש (דף קיד א) וכו' כדאיתא בהלכות. ואי קשיא היכי שרינן הכא למעבד איהו גופיה אף על גב דליכא סכנה אמאי לא אמרינן שיעשה על ידי נכרי דקיימא לן בכל דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה י"ל הכא א"א על ידי נכרי כדק"ל דרפואת החלב היא כשהוא רותח כדאמר' במרובה (דף פ א) מעשה בחסיד שהיה גונח מלבו ושאלו הרופאין ואמרו

אין לו תקנה עד שיינק חלב רותח והרמב"ן ז"ל כתב בספר תורת האדם דמשום הכי שרינן מפני שהוא שבות הנעשה בשינוי שלא כדרך המלאכות:

שולחן ערוך תצו סעיף ב

אין חילוק בין ראשון לשני אלא לענין מת, וכן לכחול את העין; הגה: או שאר חולי שאין בו סכנה (ר"ן פרק אין צדין) ואף על פי שאסור בראשון אלא על ידי א"י אם אין בו סכנה, בשני מותר אפילו ע"י ישראל, חוץ מיר"ט שני של ראש השנה דשני ימים קדושה אחת אריכתא הן. הגה: ודוקא שבות דרבנן דומיא דמכחל עינא, אבל אב מלאכה אסור לישראל לעשותו אפילו בי"ט שני (ר"ן פרק אין צדין והמגיד פ' ראשון).

משנה ברורה סימן תצו

(ח) אסור לישראל וכו' - ואפילו (ט) חש בכל גופו נמי אסור ע"י עצמו.

שער הציון סימן תצו ס"ק ט

(ט) ועל ידי שינוי יש לעיין, דהנה ביום טוב ראשון בודאי יש להחמיר כיון שהוא דאורייתא כמו בשבת, [ואף דמצינו שהתירו חכמים לגונח שיונק חלב בשבת משום דהוי מפרק כלאחר יד ובמקום צערא לא גזרו, יש לומר התם דאין דרכו של מפרק בכך לא חשיבא מלאכה כלל וגרע הדבר מסתם שינוי בעלמא], אכן לענין יום טוב שני שהוא דרבנן אפשר שיש להקל לגבי חולי שאין בו סכנה, וצריך עיון:

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שכח

אבל אם אין בו סכנת אבר אלא שנפל למשכב או שמצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו אין עושין לו דבר האסור מדברי סופרים ע"י ישראל אלא בשינוי מדרך החול וע"י שינוי מותר לעשות אפילו מלאכה גמורה כגון הגונח [שמותר לינק] בפיו כמו שיתבאר שכיון שמשנה בעשייתה אינה אסורה אלא מדברי סופרים.

סממנים מאתמול יש בו גזירה משום שחיקת סממנים. ולא הוכיחו בפשיטות דהא כותל איסורא דרבנן אית צי'. כדאמרין בל"ד ע"ב וכמ"ש הר"ן ז"ל בעצמו אח"ז וע"ג. ולכאורה לדעת המ"מ אף במצטער לא גזרו משום שחיקת סממנים. וכ"נ מהא דכתב הרמב"ן ז"ל בדחושא אין מחירין לו אפילו שבות של דבריהם ואפי' ע"י עכו"ם. וכתב אח"ז ולא עוד אלא דברים שאין בהם מלאכה ולא כלום בעולם גזרו משום שחיקת סממנים ע"כ. וכ"כ הרשב"א ז"ל בפ' מפנין דקכ"ט ע"ב והמ"מ בפ"ב ה"ו. ומשמע דגזירת ש"ס קיל משבות דשבות ע"י עכו"ם. וכיון דמצטער מותר שבות דשבות ע"י עכו"ם לדעת המ"מ וכפ' המח' צסי' ש"ו ס"ה כ"ש דגזירת ש"ס מותר. אלא דמלשון המ"מ פכ"א ה"כ לא משמע כן דכתב על גזירה דש"ס כל דינים אלו דבריא שאינו נופל למשכב ולא חולה ע"כ ולא כתב ולא מצטער וע"ל ס"ק ס"ז.

כג רי"א שאם אין בו כרי. זה דעת הרמב"ן ז"ל. ולפי דברי הרמב"ן ז"ל נזכרים לנו צסי' זה. והיא סברא הג' שזכאן שכי' המ"א בסקי"ד דהכי קי"ל ראיתי להעתיק דבריו. וז"ל בתוה"א שער המיחוש והכי פריקא דמילתא מיחוש שאדם חולה ממנו ונופל למשכב ואצ"ס התירו בו משום שבות שאין בו מעשה. דהיינו אמירה לעכו"ם. וכן התירו בו שבות דמלאכה הנעשית בשינוי. וזה שאמרו דבר שאצ"ס אומר לעכו"ם ועושה. ואמרו לענין חי' כל ל' אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין עלי' את השבת. אלא עושה לה ע"י עכו"ם בשבת. וזהו אמימר דכתב מעכו"ם ואמרין נמי מפרק כלא"י הוא. ובמקום נראה לא גזרו רבנן. מפני שהן נעשין בשינוי. שלא כדרך המלאכות אבל שבות שיש בו מעשה. כלומר דבר הנעשה ע"י ישראל והיא נעשה כדרכו בחול לא התירו. וזהו אין טורפין יין ושמן לחולה משום דקעביד שובדן דחול. וזהו שהקשו על אמימר משום דעמיק ופסחא ועשה מעשה כדרך שעושה בחול. החמירו כלן בשבות שיש בו מעשה ועובדין דחול ולא החמירו בשבות דאמירה ולא בשבות דשינוי. וזהו דין חי' בחולי שאצ"ס כלל לא סכנה של מיחה ולא סכנה של אבר. ובכה"ג נמי אמרין בפ' צ"מ א"ס בשביל החולה שיטן פטור אבל אסור. ואוקימנא בחולה שאצ"ס ור"ש היא. אע"ג דכיווי בשביל חולה לר"ש משאצ"ל ופטור עליה ואין זה אלא איסור של דבריהם איסור לכתחילה לא החירו בו שבות כדרכו משום חולי שאצ"ס. (עי' סי' רע"ח סק"א). אבל חולי שיש סכנת אבר אחד אע"פ שאין הנשמה תלוי' בו התירו בו כל שבות שבעולם. וזהו שאמרו הלכה מחזירין את השבר מפני שהוא סכנת אותו אבר שנשבר (ס"ק ע"ז). וזהו עין שמרדה דסבור מינה דהיכי דשחוק סמנין מאתמול כותלין אותה מפני שהיא בתחילת אוכלא. ובודאי סכנת עורן היא והותרה בו שבות אפילו ע"י ישראל. וזהו משפט שני. אבל מיחוש שאין בו חולי ואין אדם חולה ממנו אלא מתחזק והולך כצריא בשוק. וזה לא התירו שבות כלל ואפילו ע"י עכו"ם (עס"ק כ"א). ולא עוד אלא דברים שאין בהם משום מלאכה ולא כלום בעולם גזרו משום שחיקת סממנים (עי' סק"א). וזהו החושש בשינוי לא יגמע בהן את החומץ (עי' יוס' סה"ג ד). ואמר בפ' אין מעמידין כ"ח ע"א. תנא היכי דכאיב לי'

טובא נמי חושש קרי לה. כלומר כיון שאין אדם חולה מזה ואצ"ס כלל. וזהו החושש במתניו לא יסוך והחושש בגרונו לא יערענו בשמן (עס"ק נ"ה). וזהו חמין ושמן חוק למכה אבל לתוך המכה אסור. וזהו חזרת רטי' במדינה דאסור (עס"ק מ'). וכו' גזירה משום שחיקת סממנים כדאמרין בפ' צ"ב. וזהו דרך שלישיית ע"כ. והדברים מאירין ולאורו נלך בעה"ת. והא דמותר בשינוי מוכח לה מהא דגונח דאמרין בכחובות ד"ס ע"א מפרק כלא"י הוא ובמקום נראה לא גזרו רבנן. ומבואר דמלאכה דאורייתא ע"י שינוי מותר. (ולדעת המ"מ הא דגונח במצטער הרבה) והא דאסור בלא שינוי מוכח לה מהא דעמיק ופסחא דאי לאו מסייע אין בו ממש הוא אסור. ולדעת המ"מ כפי מה שפי' המ"א היינו בלא נחלה כל גופו אלא מצטער וחולה קלת. עוד הביא הרמב"ן ז"ל מהא דדף קל"ד ע"א דאין טורפין יין ושמן לחולה משום דקעביד שובדן דחול. ולתרוץ זה לדעת הרמב"ם ז"ל כתב המ"מ שנראה מדבריו שפסק כר"מ שטורפין. וזה אינו לדעת הב"י צסי' של"א שכתב דהא דלא נזכר בדברי הפוסקים דמותר לטרוף לנורף רק שלא יערב יפה משום דזה אליבא דר"מ דמחיר לטרוף לחולה. אבל לת"ק דאסור לחולה אסור לטרוף לנורף מילה. והרי הרמב"ם ז"ל בה' מילה פ"ב ה"ז כתב נטון זה לעצמו וזה לעצמו וז"ע מה שהפוסקים השמיטו זה. ועכ"פ מבואר מכאן דלטרופ אסור וכמ"ש המ"א צסי' ש"א סק"ד וכ"ה ועמ"ש ס"ק כ"ג וזה כבר תמהתי מדוע לא הביא ראיה מכאן. כעת ראיתי בח"מ שהרגיש בזה. והנה זכאן מבואר דמלאכה דאורייתא ע"י שינוי קיל משבות כדרכו דע"י שינוי מותר להמ"מ במצטער הרבה ולרמב"ן ז"ל בחולה שאצ"ס. א. ובשיניהם אסור שבות כדרכו. וא"כ יקשה מזה למה דהמוציא חפילין לא החירו שבות ע"י שינוי כמ"ש החוס' דס"ב ע"ב ד"ה וכל והתירו פחות פחות מד"א כמבואר צסי' ש"א סמ"ב. ולדעת הרב ז"ל צסי' שנ"ב ס"א החירו גם כרמלית ועמ"ש צסי' רס"ו סקי"ד ובסי' ש"א סקל"ע וז"ע.

כג רי"א וכו' דבר שהוא נסמך למלאכה דאורייתא. זה דעת הב"י לדעת הרמב"ם ז"ל וז"ל הב"י שבות שיש בו עיקר מלאכה שהוא נסמך לה כגון כותל שאסור מפני שהוא כחוצה או לעשות שום רפואה צס' דאיכא למיחש משום ש"ס אבל שבות שאין לו עיקר מלאכה שהוא נסמך עליו מותר אפילו ע"י ישראל ומטעם זה החירו לעלות אונים ואנקילה ולהחזיר את השבר דברים אלו לא נאסרו מפני שהם דומים למלאכה וגם ליכא למגזור בהו משום ש"ס שאין דברים הללו נעשים בסממנים ע"כ. ולכאורה מדכתב או לעשות שום רפואה צס' משמע דכל רפואה שלא צס' מותרת. והמ"א סקי"ג העתיק דברים אלו. אבל באמת מבואר דעת הב"י גבי לעלות אונים דדוקא דבר שאין דרך לעשותו צס'. אבל דבר שדרך לעשותו לו רפואה צס' אסור לעשות לו רפואה אף שלא צס'. וע"כ צריך לדחוק ולפרש מ"ש הב"י או לעשות שום רפואה צס' הטובה שום רפואה שדרך לעשות להחולה או להכאב רפואה צס'. ואז אסור אף שלא צס' וע"י ט"ז סה"כ"ח ומ"א סה"מ"ה והמ"א סתם מאוד הדברים.

חולה שאין בו סכנה [ג'] –

צרכי קטן ובישולי עכו"ם לחולה

בדף המקורות ישנם כמה נושאים העולים מסעיף יז (וסעיף יט). ראשית, ביחס ל**סכנת אבר** – האם יש היתר לעשות מלאכה דאורייתא? מהם הגדרים הנכונים במציאות ימינו [אות א]. נושא זה עוסק בהיתר של **צרכי קטן** כחולה שאין בו סכנה. מהו מקור ההיתר? לאיזה צורך הדבר מותר? מה בדיוק התיירו? מהו גיל הקטן שעברו התיירו? [אותיות ב-ה]. נושא נוסף שנתעסק בו בקצרה ממש – האם התיירו **טלטול מוקצה** לצורך חולה שאין בו סכנה (נושא זה עולה מתוך הסעיף שלנו, סעיף י"ז). [אות ו]. סעיף י"ט עוסק בדין **בישולי עכו"ם** לחולה שאין בו סכנה – מה בדיוק התיירו – עיין במחלוקת יסודית בין הרשב"א לרא"ה ובהשלכות של הדברים. [אותיות ז-ח]

- א. **סכנת אבר** – את רוב המקורות בנושא זה כבר ראינו – **בגמרא בע"ז כח**; **רמב"ן**, **רשב"א**; **מאירי** שם; **שר"ע** י"ד, קנ"ז, א עד "להוציא ממונו על זה"; **ש"ך** שם ס"ג ג (פמ"ג שם מש"ז ס"ק ז); **מנחת שלמה** ח"ב, תשובות קצרות אות לד; **ציץ אליעזר** ח"ח סימן ט"ו, קונטרס משיבת נפש, פרק י', אות ט.
- ב. **צרכי קטן** – מקור הדין – **ש"ת המהר"ל** סימן קט"ו; **רמ"א** ש"ח, יז; **טור** רע"ו, עד "שמה ירבה בשביל"; **דרכי משה** שם ס"ק א בשם המרדכי.
- ג. **שבת קמא**: תחילת המשנה "נוטל אדם את בנו", ובגמרא בסוף העמוד "תנן נוטל אדם... אתי אבוה לאתווי" (תחילת עמוד ב') **ורש"י** שם; **תוס'** שם ד"ה ונשדינהו עד "יצעק התינוק ויבכה"; **שר"ע** ש"ט, א; **ביאור הגר"א** ש"ח, יז ד"ה מותר לומר.
- ד. **האם דווקא בצרכי מאכל או גם בדברים אחרים? תהילה לדוד** (ש"ח ס"ק מז; ש"ט ס"ק ב – ניתן להסתפק בציטוט שלו המובא להלן בש"ת מנחת יצחק); **ש"ת מנחת יצחק** ח"א סימן ע"ט.
- ה. **גיל הקטן: חזון איש** סימן מ"ד אות ה (וסימן נ"ט אות ג); **ש"ת מנחת יצחק** ח"א סימן ע"ט; **ציץ אליעזר** ח"ח ט"ו, פרק י"ב, ז; **ש"ת אור לציון** ח"ב, ל"ו, ד; **ש"כ**, ל"ז, ב.
- ו. **מוקצה לצורך קטן ולצורך חולה שאין בו סכנה: מגן אברהם** ש"ח ס"ק טו; **פרי מגדים**, אשל אברהם ש"ח ס"ק טו.
- ז. **בישולי עכו"ם לצורך חולה שאין בו סכנה: רמב"ם** שבת פ"ב ה"י; **ר"ן על הר"ף עבודה זרה** ט. ד"ה דרך הנאתן – מובא בבית יוסף ש"ח "כתב רבינו ירוחם בחלק ט שהרמב"ם מתיר בישולי גוים... אבל להתירו לבריא אין לנו עכ"ל"; **רמ"א** י"ד ק"ג, טז; **ט"ז** שם ס"ק טו.
- ח. **שר"ע ש"ח**, יט, ומ"ב שם; **מ"ב ש"ח** ס"ק יד.

בית הבחירה למאירי מסכת עבודה זרה דף כח עמוד ב

עין שמרדה מותר לכחלה בשבת ואפילו לשחוק סמנים בשבת ולהביאם דרך רשות הרבים מותר וקצת מפרשים כוללים בזה שענין זה נאמר דוקא בחולי שהרופא מכיר בו שיש בו שם סכנת הגוף וכמו שנאמר הטעם בו שגידי העין בחלל הגוף הם משתרשים כלומר שיש שם סכנת הגוף אבל חולי שאין שם סכנה לגוף אף על פי שיש בו סכנה לענין הפסד הראות אין שוחקין את הסמנים בשבת ואף גדולי הרבנים כתבו סבור מינה הני מילי דשחיקי מאתמל אבל משחק לכתחלה לא מפני שאין בו סכנת נפש אלא סכנת עורון ואין הדברים נראין אלא אף בסכנת אבר אחד מחללין ולא אמרו שורייני דעינא בלבא תלו אלא לומר שהפסד סכנת האבר קרובה לבא.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות עבודת כוכבים סימן קנז, א

כל העבירות שבתורה, חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים, אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג, אם הוא בצנעה יעבור ואל יהרג. ואם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג, רשאי, אם העובד כוכבים מכין להעבירו על דת. הגה: ואם יוכל להציל עצמו בכל אשר לו, צריך ליתן הכל ולא יעבור לא תעשה. (ר"ן פרק לולב הגזול ורשב"א וראב"ד וריב"ש סימן שפ"ז). ובמקום שאמרו: כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפס באותו עון, מכל מקום בדבר

ש"ד יורה דעה סימן קנז

ג ולא יעבור ל"ת - אבל מצות עשה אפילו מצוה עוברת א"צ לבזבז יותר מחומש כמ"ש הרב בא"ח ס"ס תרנ"ו וע"ש, ואם יש סכנת אבר צ"ע אי דמי לממון או לנפש עיין בריב"ש סי' שכ"ו /שפ"ז/ ובא"ח סימן שכ"ח ס"ז ונראה לקולא:

ש"ת ציץ אליעזר חלק ח סימן טו - קונ' משיבת נפש פרק י (ט) עוד איתא בע"ז שם בד' כ"ח ע"ב...

למדנו מפשטות דברי הגמ' ופירש"י דרק משום סכנת עין מותר לחלל את השבת בהיות שכרוך בזה גם סכנה ללב כי שורייני דעינא באובנתא דליבא תלו, אבל משום סכנת אבר בעלמא אין מחללין את השבת במלאכה דאורייתא ע"י ישראל, וכך נפסק להלכה בשו"ע /או"ח/ סי' שכ"ח סעי' י"ז.

והנה כהיום אומרים הרופאים שכמעט אין לך סכנת אבר שלא כרוך בזה גם סכנת כל הגוף, ע"י הרעלה וכדומה, וכנראה שנשתנו בזה הטבעים, ורמז לך הערוה"ש בסעי' י"ח בהוסיפו לכתוב על הדין הזה, דאבל אם ע"י האבר תשלוט המחלה בכל הגוף מקרי זה סכנת הגוף ומחללין עליו את השבת ע"י ישראל אפילו באיסור דאורייתא ע"ש.

ומעניין שברמב"ם גופא לא נזכר דין מפורש מסכנת אבר בלבד, חוץ מלכחול עיניו מן הנכרי אף על פי שהמ"מ והכ"מ בפ"ב משבת ה"י כותבים ללמוד בדעת הרמב"ם בזה כיעו"ש, ועל כן היה נלע"ד לומר בזה בשיטת הרמב"ם בדומה למה שהערוה"ש שם בסעי' מ' כותב בנוגע על מה שהרמב"ם השמיט לגמרי דין מי שנשמטה פרק ידו ודין עצם שיצא ממקומו שבשו"ע סעיפים ל' ומ"ז, ששניהם מפורשים במשנה וגמ' בשבת ד' קמ"ז קמ"ח. [דין החזרת השבר דמותר מזכיר הרמב"ם בפ"ב מה' שבת ה"י] ומבאר דשמואל דקאמר בגמ' שם הלכה מחזירין את השבר בניגוד למ"ש במשנה שם הוא משום דשמואל היה רופא כידוע וידע דלפי טבע אנשי דורו אם לא יחזירו את השבר יהיה סכנה לזה אומר הלכה דמחזירין את השבר כלומר דעכשיו סכנה הוא. ורב אויא בגמ' שם היה סבור לפיכך להתיר גם בנפרקה ידו, משום דגם דין הסיפא שבמשנה שם נשתנה לפי טבעי הדורות, וא"ל רב יוסף דאין ראייה, כלומר, דהגם דלענין חזרה אמר

שמואל שנשתנה מ"מ לענין טריפה בצונן אין הכרח שנשתנה, ועל כן כיון שהרמב"ם ראה שדינים אלו תלויים כפי טבעי בני אדם לכן א"א לפסוק בהן הלכה קבועה ותלוי באמירת הרופאים, ואולי הרמב"ם עצמו שהיה רופא וידע שלפעמים יש סכנה בזה ובהכרח להשתמש ברפואות ואין ליתן בזה כלל קבוע והשמיטם עיין שם, וא"כ ה"ה ומכש"כ שניתן לומר בכזאת לענין סכנת אבר, שעל כן לא הזכיר הרמב"ם מזה לומר שאין מחללין על כך במלאכה דאורייתא ע"י ישראל בהיות שכפי המצב שהשתנה במשך הדורות נהיה כמעט כל סכנת אבר כרוך עם סכנת כל הגוף ואזי שפיר מחללין על כך אפילו ע"י ישראל. (ועיין חזו"א נשים סי' כ"ז אות ג' עיין שם).

ש"ת מהר"ל סימן קטו

וגם נשאל אם מותר לטלטל מאכל התינוק הנתקן בשבת. [תשובה] ומה שכתבת שמטלטלין מאכל התינוק בשבת ומאכילין בניהם והגויים תקנוהו בשבת, אם הוא היתר לתקן והוי כפת שנאפה בשבת לגוי, אין לך אלא מדברי רבותינו על דא, והרא"ש כתב דאין בו משום מוקצה אפילו היה קמח בין השמשות כיון דגמרו בידי אדם, וכן יש דיעות בא"ז אכן כמה ראיתי רבותינו נזהרים מלעשות מאכל לתינוק בשבת בדאפשר. והמתירין אומר' דהוה כמו סכנתא לתינוק דאי אפשר לו בלא פפ"א. ואם כדבריהם פשיטא דשרי להאכילו לישראלים אבל שמא י"ל דהוי כחולה שאין בו סכנה ואומר לגוי ועושה והטלטול נמי מותר להרא"ש.

טור אורח חיים הלכות שבת סימן רעו

עכ"ם שהדליק את הנר לצרכו או לצורך חולה שאין בו סכנה יכול ישראל להשתמש לאורו ואם בשביל ישראל אסור לכל אפילו למי שלא הודלק בשבילו אבל אם עשה אש לצרכו או לצורך חולה שאין בו סכנה אסור להתחמם כנגדו שמא ירבה בשבילו.

דרכי משה הקצר אורח חיים סימן רעו

(א) וכתב במרדכי פרק קמא דשבת (דף קע"א ע"ב סי' רנ) דהוא הדין אם הדליקו בשביל תינוק דינו כחולה שאין בו סכנה:

ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכח

מותר לומר כו' דסתם צרכי כו'. קמ"א ב' בתינוק שיש לו כו' והתירו לו שבות ע"י שינוי כמש"ל ו"א שאם אין בו כו' וה"ה ע"י א"י דמותר לכ"ע וכמ"ש הר"ן דהא דהתירו ע"י שנוי משום דא"א בא"י ואף הרמב"ן מודה דע"י א"י יותר קל דשבות דלית בה מעשה הוא ומותר בכל חולה כנ"ל:

ש"ת מנחת יצחק חלק א סימן עט

בענין ליתן בגד על המכה של תינוק

ע"ד ששאל, איך לנהוג בענין ליתן בגד על המכה של תינוק, שהרי אסור בבגד ישן מפני שמרפא כדאיתא (בסי' שכ"ח סעי' כ"ג).

והנה במנחת שבת (סי' צ"א אות כ"ז) כתב, דאפשר דאפילו אם כוונתו ליתן הבגד ישן על המכה, רק משום כדי לשמרה שלא יתסרט / יסתרט/ גם כן אסור, וכ"כ בתל"ד (סי' שכ"ח ס"ק ס"ה) דמשמע מדברי הש"ס דדבר שמרפא, אף דאין כוונתו לרפואה אסור עיין שם, והנה הס' תל"ד אינו בנמצא אצלי, ואך מן מה דהביא במנחת שבת (שם ס"ק י"א) את התל"ד (ס"ק ס"ה) הנ"ל, לענין אוכלים ומשקים שאינם מאכל בריאים דאסור לאכול למי שיש לו מיחוש קצת, אפילו אוכל לרעבו ולצמא, משום שיסברו שאוכל לרפואה עיין שם, ומזה למד המנח"ש גם לנדון הבגד ישן, ובזה לפי המבואר בפוסקים דבר זה תלוי בפלוגתת ראשונים, ועי' בביאור הלכה (סי' שכ"ח סעי' ל"ז ד"ה אבל אם וכו') וסיים דצ"ע למעשה עיין שם, והנה גם בענין שבות לחולה שאין בו סכנה ע"י ישראל, יש גם כן מחלוקת הפוסקים (עיין שם בסעי' י"ז), ובס' חיי"א (בנשמת אדם כלל ס"ט) האריך בביאור השיטות בזה, ועי"ש (בסעי' י"ב) דדעת רוב הפוסקים דאסור אלא יעשנו על ידי שינוי, ואם אי אפשר על ידי שינוי ולא על ידי נכרי, מותר לעשות כדרכו עיין שם, וא"כ י"ל דכ"ז במכוון לרפואה, אבל המכוון רק לשמרה שלא תסרט, דכמה פוסקים מתירים בלאו הכי, יש להקל בחולה שאין בו סכנה, ועי' פמ"ג (סי' ש"ב מ"ז ס"ק ו), וממילא יש להקל בכהאי גוונא גם בתינוק כיון דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה כנ"ל, ושוב נתעוררתי מהשואל למ"ש הרדב"ז ובביאור הגר"א בשם הרמב"ן הביאם במ"ב (שם ס"ק קכ"א), שכל דבר שאינו מלאכה מצד עצמו, וכל האיסור רק מפני שמרפא וגזירת שחיקת סמנים, בחולה גמור לא גזרו, ומותר לעשות על ידי ישראל בעצמו בלא שינוי, וכן מוכח מדברי הרמ"א שם עיין שם, ואם כן כיון שכל צרכי תינוק כחולה שאין בו סכנה, יש לומר דמותר אף שכוונתו לרפא, וצ"ע.

בתינוק שבזמן הש"ס, ומכ"ש בזה"ז כמבואר בב"ח שם ובמ"ג (ס"ק ב'), וממילא יש לנו גם כן סמך לשאלתו דעד כמה שנים נחשב לתינוק לגבי כה"ג.

(ב) ושוב ראיתי באו"ה (דין פק"נ בשבת אות כ"ח), דכ' וז"ל, ואמרינן במס' יום הכפורים (והוא בדרך ע"ח מקור למה דאיתא באו"ח סי' הנ"ל), כל מידי דאית רבונא לינוקא לא גזור ביה רבנן, והלכך יכול לומר לעכ"ם לעשות לתנוק אש ושאר כל צרכיו אפילו בשבת, וכן אם אין לתינוק מה יאכל, יכול לומר לגוי שיעשה לו פאפ"א בשבת עיין שם, ושמחתי בראותי כי כוונתי האמת שנלמד דין דתנוק בשבת הנ"ל, ממה דאיתא לענין תינוק ביהכ"פ, וממילא נלמד סתום מן המפורש באו"ח סימן הנ"ל, ומכל מקום פשיטא דהכל לפי הענין, דאם אפשר ליתן לו מן המוכן, בודאי אינו רשאי לבשל אפילו על ידי א"י, וכיוצא בזה.

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן שכח

(טו) לעשות. עיין מ"א. משמע אף שאין סכנה אם לא יאכל המוקצה מותר ישראל לטלטלו ולהאכילו בידים לתינוק. והם ב' דברים מיוחדים, א', אף על פי שהסברא השלישית נראית, כמו שכתב באות י"ד, אפילו הכי הקילו בטלטול מוקצה שאין בה אלא איסור טלטול, ואפשר בעי שינוי קצת. וב', דשרי להאכילו איסור דרבנן בידים, כחולה שאין סכנה. ואף על גב דגדול אסור לאכול, כבסימן קנ"ה [סעיף ג בהגה] ביר"ד, בקטן הקילו, עיין סימן שמ"ג במ"א (ב' [ס"ק ג] קטן קצת חולה על ידי עכ"ם מותר אפילו איסור תורה. ואי"ה שם [אשל אברהם אות ג ד"ה והנה] יבואר, וכאן אין להאריך:

שולחן ערוך יורה דעה הלכות מאכלי עובדי כוכבים סימן קיג

הגה: עובד כוכבים שבשל לחולה בשבת, מותר למוצאי שבת, אפילו לבריא, ואין בו משום בשולי עובדי כוכבים, דכל כה"ג היכרא איכא. (ב"י בשם הר"ן שכ"כ משם הרא"ה).

ט"ז יורה דעה סימן קיג ס"ק טו

(טו) עובד כוכבים שבישל לחולה כו'. - אלו הם דברי הר"ן בשם הרא"ה הביאום ב"י והנה בס' בדק הבית להרא"ה דף פ"ט כתב ג"כ הכי ובעל משמרת הבית שהוא הרשב"א כתב על זה וחלילה וחס שלא הותר אפילו לחולה עצמו אלא בעת הצורך בלבד דהיינו בשבת הא למוצאי שבת חוזר לאיסורו וכ"ש לבריא ודומה לנבילה לחולה שיש בו סכנה דמותרת לו בשבת ואם הבריא אסור דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון עכ"ל ודבריו נכונים ויש עוד ראייה מס' קי"ב סעיף ח' דבמקום שאין פלטר מצוי התיירו לו אף של בעלי בתים וזה ודאי דאחר שיבוא למקום שיהא פלטר מצוי חזר הפת של ב"ה לאיסורו דהא נקט במקום שאין פלטר כו' דוקא וה"נ כן הוא ואלו ראו ב"י ורמ"א ספר משמרת הבית לא היו פוסקים להיתר כהרא"ה בזה והיותר תימה שבסימן קכ"ג בסופו כתב ב"י תשובת הר"ן דלא קי"ל כהרא"ה בזה ועמ"ש שם על דברי רמ"א:

שו"ת מנחת יצחק חלק א סימן עח

לענין עד כמה נחשב קטן שיהי' בכלל חשאב"ס ע"ד ששאל, עד כמה שנים נחשב תינוק כחולה שאין בו סכנה, לגבי הכנת אוכלין על ידי א"י המבואר ברמ"א (או"ח סי' שכ"ח סעי' י"ז). (א) הנה חפשתי אחרי מקור הדבר המבואר ברמ"א שם בשם רבינו ירוחם, דמותר לומר לא"י לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה (ואין קצת לפני ס' רבינו ירוחם לעיין שם), ומה שציין הגר"א לשבת (דף קמ"א ע"ב) בתינוק שיש לו געגועין על אביו וכו' עיין שם, לא מיירי שם לעניני אכילה, ועלה ברעיוני ממה דאיתא במתני' דיומא (דף פ"ב ע"א) התינוקות אין מענין אותן ביום הכפורים, והרמב"ם (בפ"ב מה' שביבת עשור) כתב דקטן שהוא פחות מבן ט', אין מענין אותו ביום הכיפורים, כדי שלא יבוא לידי סכנה, וכתב הכלבו הביאו בב"י שם, דאין מניחין אותו להתענות ואפילו לשעות, ובזה נכשלין הרבה בני אדם וראוי למחות בידם, וכ"פ בש"ע (סי' תרט"ז) והביאו סמוכין לזה מירוש' יומא (פ"ו ה"ד) דחד בר נש הוה מהלך בשוקא וברתי' עמי', אמרה לי' אבא צחיא אנא, אמר לה אורכן ציבחר וכו' ומתה וכו' עיין שם, וכ"ז

גזירת שחיקת סממנים [א']

בשיעור זה ננסה ללמוד את היסוד של איסור רפואה בשבת, וננסה לדון האם התירו רפואה בשבת לחולה שאין בו סכנה.

- א. **שבת נג:** "תא שמע: בהמה שאחזה דם... הלכה כרבי אושעיא"; **רש"י** שם; **ר"ף** שם; **ריטב"א** שם; **שבת קח:** "אמר מר עוקבא... ואינו חושש", **רש"י** שם.
- ב. **ביצה כב:** "אמימר שרי למכחל... מסייע אין בו ממש"; **רשב"א** שבת קכט. "וקשיא לי דהא אמרינן לגבי גונח... שכל מסכתא זו בשיטה זו הולכת, עד כאן"; **שו"ע** ורמ"א שכ"ח, לז; **ט"ז** שם ס"ק כה; **שו"ת הרדב"ז** ח"ג סימן תר"מ; **ביאור הגר"א** שכ"ח, לז, ד"ה וכן אם.
- ג. **משנה ברורה ובה"ל**, שכ"ח, לז [ערוך השלחן, שכ"ח מט]; **שו"ע** הרב שכ"ח יט-כ.

אפילו שבות של דבריהם ואפילו על ידי גוי, ולא עוד אלא בדבר שאין בו מלאכה ולא כלום בעולם גזרו משום שחיקת סמנין, וזהו חושש בשינוי לא יגמע בו את החומץ, וחושש במתניו לא יסוך יין וחושש בגרונו לא יערערנו בשמן (לעיל ק"א א'), וזהו חמין ושמן חוץ למכה שרי אבל תוך המכה אסור (לקמן קל"ד ב'), וזהו חזרת רטיה במדינה שאסור (עירובין ק"ב ב'), וזהו [כל] רפואות שאסורים משום שחיקת סמנין אפילו בדבר שהבריאתן מותרין בו אם רצו כמו ששינוי במשנת פרק שמנה שרצים (ק"ט ב'), ואין צריך לפרש בזה יותר שכל מסכתא זו בשיטה זו הולכת, עד כאן.

שו"ת רדב"ז חלק ג סימן תרמ (אלף סה)
(אלף סה) שאלת ממני אודיעך דעתי בחולה שאין בו סכנה אם מותר לשתות משקה המשלשל בשבת: תשובה גרסינן בפ' מפנין כל צרכי חולה נעשים בשבת ע"י ארמאי וכדרב המנונא דאמר רב המנונא דבר שאין בו סכנה אומר לעכו"ם ועושה. הרי לך בהדיא דאפי' מלאכות של תורה כגון לבשל ולאפות וכיוצא בהם אומר לעכו"ם ועושה וכן פסקו כל הפוסקים והלא דברים ק"ו אם מותר לעכו"ם לעשות מלאכות אלו כ"ש שיהיה מותר לשתות סמנין דלית בהו אלא משום שחיקת סמנין דאמירה לעכו"ם שבות והא נמי גזירה דרבנן בעלמא היא וקילא טפי מאמירה לעכו"ם ומשום שבות דרבנן ואפי' מאמירה לעכו"ם בשבות דרבנן. וכן כתבו בשם הרמב"ן והרשב"א ובעל מגיד משנה והר"ן ז"ל עלה דהאי מימרא וז"ל ודוקא בדבר שיש בו ממנו חולי לכל גופו של אדם כגון חיה כל שלשים יום וכן לכחול את העין בסוף האוכלא שהיא /שהוא/ נופל למשכב או מצטער וחולה ממנו אבל חושש

חידושי הרשב"א מסכת שבת דף קכט עמוד א
וקשיא לי דהא אמרינן לגבי גונח יונק חלב (כתובות ס' א') מפרק כלאחר יד הוא ובמקום צערא לא גזרו רבנן, ובמסכת עבודה זרה בפרק אין מעמידין (כ"ח א') אמרינן סבור מינה הני מילי היכא דשחיקי סמנין מאתמול אבל מישחק ואתויי דרך רשות הרבים לא, אלמא מתירין סמנין שחוקין לחולה שאין בו סכנה ואף על פי שיש בו מלאכה של דבריהם, וכחל של עין עצמה, וכן אמרו (לקמן קמ"ח א') מחזירין את השבר בשבת, וי"ל כלאחר יד אף על פי שהוא שבות אינו דומה ולא נראה כעושה מלאכה וכל שאין בו משום מראית העין התירו משום חולה, מה שאין כן בכוחל ומסייע לו שהיא מלאכה הנעשית כן בחול ודומה למחלל שבת, וכן נמי טריפת יין ושמן לחולה עובדין דחול נינהו ואסורין אף על פי שאין בהן מלאכה, וכן זו ששינוי (לקמן קמ"ז א') מי שנפרקה ידו או רגלו לא יטרפם בצונן אבל רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא. וכל זה בחולה שאין בו סכנה כלל כגון כוחל עין שאינה מורדת דאמימר בסוף אוכלא ופצוחי עינא, אבל בחולי שיש בו סכנת אבר אחד עושין כדרכן מלאכות של דבריהם, וזהו עין שמרדה דקא סלקא דעתך היכא דשחיקי סמנין שכוחלין אותה משום שהיא סכנת עורון אבל למישחק ואתויי ברשות הרבים לא משום שאינה סכנת מיתה, וכן נראה מפירוש רש"י ז"ל שם בפרק אין מעמידין, וזהו שאמרו הלכה מחזירין את השבר. והוי יודע שלא התירו דברים הללו כלל אלא בדבר שיש ממנו חולי לכל גופו של אדם כגון חיה [כל] שלשים אי נמי בסכנת אבר אחד, וכן מכחל עינא בסוף אוכלא ופצוחי עינא שהוא נופל למשכב או חולה ומצטער ממנו, אבל חושש והוא מתחזק והולך כבריא אין מתירין לו

והוא מתחזק והולך כבריא אין מתירין לו אפי' שבות דדבריהם ואפי' ע"י עכו"ם ולא עוד אלא דברים שאין בהם מלאכה ולא כלום בעולם גזרו משום שחיקת סמנים כ"כ הרשב"א ז"ל בשם הרמב"ן ז"ל ודברים ברורים הם יתבארו בדברי רבינו פ' כ"א עכ"ד מגיד משנה. וכיוצא בזה כתב הר"ן ז"ל בפ' שמנה שרצים ע"ש. הרי לך בהדיא דקיל טפי שתיית סמנין מאמירה לעכו"ם אפי' בדבר שהוא משום שבות. והא דתנן אין שותין אזוב יון וכו' דוקא בחושש בא' מאיבריו איירי שאין כל גופו חולה מחמת חולי וכ"כ הרמב"ם ז"ל פ' כ"א וז"ל לפיכך אסור לבריא להתרפאות בשבת גזרה שמא ישחוק סמנים כיצד וכו' ומדקאמר לבריא משמע דלחולי מותר והא דשתי ליה משום מיחוש בעלמא הוא וכן כתב בהדיא בעל מגיד משנה וז"ל ופי' כל הדינים אלו הן בבריא שאינו נופל למשכב ולא חולה כמו שהזכרתי בפ' שני ע"כ. ודברים פשוטים הם לא היה כדאי לישאל עליהם. ואפשר שהר"י בעל הטורים הטעה את השואל שכתב וז"ל כל מאכלין ומשקין שהם מאכל בריאים וכו' וכל שאינו מאכל בריאים וכו' אבל אם אוכל ושותה אותו לרעבו ולצמא ואין [לו] חולי שרי ע"כ. ודייק טעמא דאין לו חולי הא יש לו חולי אסור והא ודאי ליתא דהאי חולי דקאמר היינו חושש בעלמא או חולי אבר א' אבל חולי כל גופו פשיטא דמותר. ולגבי השותה לרעבו ולצמא חולה קרי ליה וכן כתב הוא ז"ל כל צרכי חולה שאין בו סכנה אומר לעכו"ם ועושה כיון שאין בו סכנת הגוף ואפי' יש בו סכנת אבר א' אין מחללין עליו באיסור דאורייתא אבל מחללין באיסורא דרבנן אף על גב דעביד מעשה ע"כ. הרי לך בהדיא דבכל איסורי דרבנן מחללין וכ"ש שתיית סמנין דקיל טפי. וכן צריך לפרש מ"ש הריטב"א ז"ל עלה דהך

מתני' דכל האוכלין אוכל אדם וכו' וז"ל הא דתנן כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה טעמא דמלתא דכיון שהבריאים דרכן לאוכלו או לשתותו שלא לרפואה אין לגזור בו בחולי שאין בו סכנה משום שחיקת סמנים ע"כ. וטעמא שדרך הבריאים לשתותו אבל אם אין דרך הבריאים לשתותו אסור לחולה שאין בו סכנה הכא נמי לאו בחולי כל גופו קאמר אלא בחושש בעלמא שאינו נופל למשכב או שיש לו חולי באבר א' וכן הדבר מוכרע שהרי הוא בעצמו כתב בפ' מפנין וז"ל ואם אין בו סכנה אלא שנופל במטה מותר ע"י עכו"ם או ע"י ישראל ובשבות ע"י שינוי ואיכא צד אחר שהוא מסוכן אותו אבר מותר אפילו ע"י ישראל שבות דרבנן ואפי' שלא ע"י שינוי כדאמרינן בע"ז עין שמרדה מותר לכתחלה סבור מינה הנ"מ היכא דשחקי סמנים מאתמול הדר אמרי אפי' לא שחקי מאתמול דשוריני דעינא בליבא תלי' מ"מ מעיקרא דלא ידעינן האי טעמא שרי היכא דשחקי סמנים מאתמול והיכא שאינו נופל במטה אלא מיחוש בעלמא אסור לעשות לו כלל אלא ע"כ הוא כעין כל האוכלים אוכל אדם לרפואה וכו' ע"כ. הרי לך בהדיא שהריטב"א ז"ל בעצמו מפרש להך מתני' במיחוש בעלמא דאם הוא מאכל בריאים מותר ואם אינו מאכל בריאים אסור דגזרינן משום שחיקת סמנים ואם שותה אותו לצמא מותר כדכתב ר"י בעל הטורים ז"ל אבל בחולה בכל גופו אף על פי שאין בו סכנה הדבר ברור שמותר לשתות משקה המשלשל או זולתו מהמשקין המרפאין. ואני לא ראיתי בזה חולק ואין חילוק בזה בין אם יהיה המשקה מר דהוי שלא כדרך הנאתו או שיהיה מתוק דאין טעם האיסור אלא דילמא אתי לידי שחיקת סמנין ובחולה אפי' שאין בו סכנה לא גזרו. והנראה לע"ד כתבתי:

שחיקת סממנים [ב'] –

מאכל בריאים ודין ויטמינים בשבת

- א. **משנה שבת קט:** "אין אוכלין..."; **רש"י** שם; **שם קי.** "כל האוכלין כו'... מי צלפין בחומץ", **ורש"י** שם.
- ב. **ברכות לח.** "שתיתא, רב אמר... דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי"; **רשב"א** ד"ה שתיתא, בעיקר מ"ואי ס"ד לרפואה..."; **שיטה מקובצת**, ד"ה אמר לי אביי ואת לא תסברא.
- ג. **טור, שכ"ח** יז "כל אוכלין ומשקין שהן מאכל בריאין... ואין לו חולי שרי"; **בית יוסף, שכ"ח**, לז "כל אוכלין ומשקין שהם מאכל בריאים... נקט"; **שו"ע שכ"ח**, לז; **מגן אברהם** שם; **משנה ברורה** שם; **שו"ע הרב שכ"ח**, מג; **ערוך השלחן שכ"ח**, מז.
- ד. **ש"ת אגרות משה** אר"ח ח"ג סימן נ"ד (ניתן לקרוא בדילוגים); **שש"כ** ל"ד, כ, ובהערות שם; **ציץ אליעזר** ח"ד, נ'.

אדם שותה הוא. אף שתיתא נמי כענין זה הוא. היכא דעבדא קלישתא. פירוש דעשאה רכה כל כך דיצאה מתורת אוכל דאין דרך לאוכלו כך. לא מברך עליה ברכתו הראויה לו אלא שהכל. ומכל מקום שהכל מיהת מברך ואף על גב דמכין לרפואה דמכל מקום הוא נהנה:

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שכח סעיף מג

כל אוכלין ומשקין שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן לרפואה אף על פי שהם קשים לקצת דברים וניכר קצת שמתכוין לרפואה כגון טחול שקשה לבני מעיים אלא שיפה ומועיל לשינים או כרשינין שקשין לשינים אלא שיפין ומרפאין לבני מעים אעפ"כ כיון שדרך הבריאים לאכלן לפעמים גם שלא לרפואה מותר לאכלן גם לרפואה.

וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכלו ולשתותו לרפואה גזרה משום שחיקת סמנים והוא שיש לו מיחוש בעלמא ומתחזק והולך כבריא אף על פי שכואב לו מאד אבל אם חלה ממנו כל גופו אף על פי שמתחזק והולך ואין צריך לומר אם נפל למשכב כבר נתבאר למעלה שיש מתירין.

אבל אם אין לו מיחוש כלל ואינו מתכוין כלל לרפואה אלא לצורך אחר כגון האוכל שרפים מתוקים וגומע ביצה חיה כדי להנעים הקול מותר אבל כשמתכוין לרפואה אסור אף על פי שהוא בריא גמור ואין לו שום מיחוש:

ערוך השולחן אורח חיים סימן שכח סעיף מז

כל האוכלים שבריאים אוכלים אותם וכל המשקין שבריאים שותין אותן מותר לבעלי מיחוש לאכלן ולשתותן לרפואה ולא שייך לגזור בזה משום שחיקת סממנים כיון דמאכל בריאים הוא ולא עוד אלא אפילו הם מהדברים שיפה למקצת דברים וקשה למקצת דברים כגון טחול שיפה לשינים וקשה למעיים וכרשינין קשין לשינים ויפין לבני מעיים [ברכות מ"ד:] מ"מ מותר לאוכלן אף שמוכחא מילתא דלרפואה קעביד מ"מ סוף סוף בריאים אוכלים זה ודע דבברכות [ל"ח.] משמע להדיא דאם מכין לרפואה אסור שאומר שם על הך

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף לח עמוד א

ואי ס"ד לרפואה קא מיכוין רפואה בשבת מי שרי, פירוש דקסבר רב יוסף דאם איתא להא דרב חסדא שאין דרכן של בני אדם לעולם לשתות שתיתא רכה אלא לרפואה א"כ אסור לשתותה בשבת, והיינו דל"ק לי' שתית שמן בשבת ע"י אניגרון למי שחושש בגרונו משום דאניגרון כיון שדרכן של בני אדם לשתותו כך ליהנות בו לפעמים ושלא מחמת רפואה השתא נמי דשתי ליה לכוונת רפואה לא גזרינן ביה משום שחיקת סמנים, דאיכא למיתלי דילמא לשתית הנאה בעלמא קא מיכוין, ולא פלוג רבנן בין שותה לרפואה לשותה לכוונת הנאה, אבל שתיתא כיון דלעולם לא עבדי לה רכה אלא לרפואה אף על גב דאוכל הוא לא ליכליה בשבת דאית בי' משום שחיקת סמנים, והיינו נמי דלא אקשי ליה אביי מן החושש בגרונו לא יערער לתוכו שמן אבל נותן הוא לתוך האניגרון וכדאמרן אלא אקשי מדתנן כל האוכלין אדם אוכל לרפואה דמשמע כל האוכלין ואפילו אותן שאין דרכן של בני אדם לאוכלן אלא לצורך רפואה דמ"מ כיון דתורת אוכל יש להן אף על פי שאינו אוכלן אלא לרפואה אפילו הכי שרו, כנ"ל.

שיטה מקובצת מסכת ברכות דף לח עמוד א

אמר ליה אביי ואת לא תסברא. פירוש דכהאי גונא מותר והתנן כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה. ואף על גב דההיא ליתא אלא באוכלין שדרך בריאים לאכול לפעמים ומשום כך אפילו אוכל אותה לרפואה מותר אבל בדבר שהוא מיוחד לרפואה ודאי לא גזרו משום שחיקת סמנים ואם כן מאי קא מקשה מהא לשתיתא דהיא מיוחדת לרפואה כשעושין אותה רכה ומשום הכי נפקא מדין ברכה שלה. יש לומר דשתיתא שאני מדבר שהוא מיוחד ממש לרפואה מפני שהיא גופה מזון גמור הוא כשהיא עבה וכשהיא רכה אין בה שינוי מזון אלא שמרבה בה מים וכיון שהיא גופה מזון גמור מותרת בשבת דבכלל כל האוכלין אוכל אדם לרפואה הוא.

תדע לך דאלו יש כאן חולה שאינו רשאי לשתות יין אלא כשהוא מזוג ביותר עד כדי שאין שותין כיוצא בו הבריאים ודאי מותר הוא לו יין זה ואפילו מתכוין בשתיתו לרפואה דיין גופיה בכלל כל המשקין

דכל האוכלין אוכל אדם לרפואה גברא לאכילה קמיכוין ורפואה ממילא קא הוי ע"ש והרמב"ם בפכ"א דין כ"ב כתב אוכל אדם וכו' ואוכלן כדי להתרפאות בהן מותר ע"ש ומשמע דאפילו עיקר אכילתו הוא לרפואה וכן לשון הטור וש"ע סעיף ל"ז שכתבו מותר לאכלן ולשתותן לרפואה משמע דעיקר כוונתו לרפואה וצע"ג:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן נד

בענין הוויטאמינים לאנשים בריאים ולחולים ב' דהגבלה ד' סיון תשכ"ד. מע"כ ידידי הרב הגאון הצדיק המפורסם מהר"ר שלום יחזקאל שרגא רובין האלבערשטאם שליט"א, האדמו"ר מציעשינאו. ענף א. הנה בדבר הוויטאמינים שהרבה אנשים בריאים שאין להם שום מיחוש וחולי, אבל הרופאים מייצעים לבלוע אותם בכל יום משום שהם מחזקים הגוף אם מותר להם לבלוע גם בשבת, כי המג"א בסימן שכ"ח ס"ק מ"ג סובר דלשון הטור אבל אם אוכל ושותה אותו לרעבו ולצמאו ואין לו חולי שרי שהוא דוקא ואם עושה לרפואה אסור אף על פי שהוא בריא, דלא כהב"י שכתב דלאו דוקא משום דמשמע דכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלים ומשקין אף שאינם מאכל בריאים דכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מידי. ולכן הוויטמינים שאינם ראויים לאכילה והם רק לרפואה גם בריאים אסורים להמג"א שראוי להחמיר כמותו שהוא בתראה.

אבל הא צריך להבין דכיון דהוא בריא מה שייך לומר שהוא לרפואה דהא אינו מרפא כלום ודבר שאינו מרפא ליכא איסור אף אם כוונתו לרפואה, וכדאיתא בתוס' שבת דף ק"ט ד"ה לדידי בכוסברתא שא"ר יוסף אין בה משום רפואה ואיירי לענין שמותר בשבת, שפירשו דהאוכלין או המניחין הכוסברתא טועין וסבורין שיש בה רפואה ואין בה רפואה, הרי שליכא איסור אף שהאכילה לפרש"י והשימה על העין לתוספות הוא לרפואה מכיון שאינה רפואה. וכן משמע ברש"י ד"ה ולא במי משרה שכתב ואין דרך רחיצה בהן אלא לרפואה דמסו, שלכאורה למה הוסיף תיבת דמסו דהיה סגי בזה שכתב ואין דרך רחיצה בהן אלא לרפואה, אבל הוא משום דאם לא מסו אף שהרוחצין במי משרה הוא לרפואה כיון שאין האמת כן לא היה אסור, וכן מוכרח לפרש"י בעלין אין בהם משום רפואה שפי' שהוא באכילתו להאיר העינים משום דלא מסו, והרי אינם ראוין לאכילה וכל אכילתו הוא להאיר העינים ומ"מ כיון דלא מסו ליכא איסור. בשלמא לתוספות /שבת דף קט/ שפירשו שהוא להשים העלין על העין, היה מקום לפרש שגם כוונת המשימו הוא רק לשמור מצינה ורוח וכדומה, וכדמשמע קצת לשון הש"ע /או"ח סי' שכ"ח/ סעיף כ"ד שמפרש שהוא להשים העלין ע"ג מכה שכתב שאינו אלא כמשמרת, שלשון זה משמע לכאורה שההיתר הוא משום שמה שמישים אין כוונתו אלא לשמירה, שלכן היה משמע שאם היה כוונתו לרפואה היה אסור אף שלא מסו. אבל לפרש"י הא מוכרח זה דאכילה לא שייך אם לא לכוונת רפואה וכמפורש בדבריו שאוכל להאיר העינים ומ"מ מותר משום דלא מסו באמת, וא"כ מסתבר דכו"ע לא פליגי וכדחזינן שגם התוספות הא סברי כן כדלעיל ולכן אף הש"ע נראה שסובר כן, ומש"כ שאינו אלא כמשמרת הוא כדפי' המג"א /או"ח סי' שכ"ח/ בס"ק ל"א על מכה שנתרפאה נותנין עליה רטייה שאינו אלא כמשמרה ואינו בהול כל כך שיבא לידי שחיקת סממנים ומירוח, וכוונתו שאשמועינן שאף שהוא צריך עדיין להרטייה לשומרה שלא תתקלקל לא גזרו ע"ז מפני שלא בהול כל כך, וזהו גם פירוש שאינו אלא כמשמרה שבעלין בסעיף כ"ד, ועיין בירושלמי פ' במה אשה סוף

ה"ב ששני הדינים סמוכין זה לזה ובשניהם נאמר שאינו אלא כמשמרה ופי' קה"ע כהמג"א שזהו החדוש שאף שצריך לזה שלא תתקלקל לא גזרו בו משום שאינו בהול וזהו כוונת הש"ע, וא"כ כשבאמת אין בזה צורך אף שהוא נתכוין לרפואה אפשר מותר גם להש"ע כמו לרש"י ותוספות.

וא"כ בברייתא שאוכל דברים שאינם ראויים לאכילה אף לכוונת רפואה מה שייך לאסור הא אין מרפאין אותו, ואף שהם רפואה לחולים מ"מ כיון שלבריא אין מרפאין לא שייך לאסור. וכדחזינן מרטייה שע"ג מכה שאסור להניחה ומ"מ על מכה שנתרפאה מותר ליתן רטייה והוא משום דבזו שנתרפאה אינו מרפא, א"כ כ"ש שלבריא לא שייך לאסור אף בדברים המרפאים לחולים מאחר שלו אין מרפאין אף שכוונתו לרפואה. ואף אם נימא דלרפואה הוא מאחר שבלא זה עלול הוא אף שעתה הוא בריא להתחלות בנקל מצנים ופחים וכדומה משאר מאורעות, ובאכילת דברים אלו יעשה שלא יחלה בנקל, נמי הא ודאי יש להתיר מדין רטייה על מכה שנתרפאה ועלולה להתקלקל שמותר, ומדין עלין ע"ג מכה שמותר משום שאינו מרפא אלא שעושין שלא תתקלקל ואינו בהול על זה, א"כ כ"ש שבריא שאין מה לרפאות אותו ואם הרפואה מועלת לו הוא רק שלא יתקלקל להתחלות ע"י איזה מאורעות שאין לאסור משום שודאי אינו בהול שהרי אין לו לחוש בעצם כלל והוא רק לרוחא דמילתא בעלמא שאין לחוש שיהיה בהול על זה.

ולכן צריך לומר דכוונת המג"א הוא דוקא בברייתא שהוא חלש בטבעו ורוצה להתחזק ביותר ע"י הדברים שאוכל, שזה סובר הטור שהוא ג"כ בכלל האיסור כיון שיתחזק ע"י זה יותר מכפי מזג טבעו, ואף שגם באופן זה כיון שעכ"פ הוא בריא בלא שום מיחוש היה מסתבר לומר שאינו בהול ואין לגזור בזה ומטעם זה סובר הב"י שמותר, מדייק המג"א מלשון הטור שאסור והוא משום דכיון דעכ"פ הוא נעשה חזק יותר מכפי שהוא בטבעו כמו חולה שמשנתנה לבריאות הוא בכלל האיסור דשם רפואה שאסרו אף שליכא בו הטעם דבהילות, והוא כדמצינו בכמה גזירות באיסורים שלא פלוג אם הוא בכלל אותו השם דאסרו. וא"כ באלו הוויטאמינים שאינם מבריאים את האדם לשנותו מכפי שהוא שיהיה מי שחלש בטבעו לחזק יותר אלא שעושין שלא יהיה עלול להתחלות בנקל יש להתיר לכו"ע אף להמג"א. ואם יש וויטאמינים שמשנים בריאותו שעושים מחלש בטבעו לחזק יותר פליגי בזה הב"י והמג"א שיש להחמיר ולאסור כהמג"א אברהם. והנה ראיתי בדברי הגר"י לעבאוויץ שליט"א שג"כ מחלק כעין זה מסברתו שהאיסור להמג"א הוא רק כשע"י מה שאוכל יתחזק יותר מכפי שהוא עתה ולא באם הוא רק שלא יתחלש ויגרע מכפי שהוא עתה שזה גם להמג"א מותר. ולפ"מ שבארתי הוא מוכרח כדלעיל, וגם מסתבר שדוקא כשעושה מחלש בטבעו לגוף בריא וחזק ולא כשעושה רק להתחזק מעט יותר.

והנה הפמ"ג שכתב בא"א /או"ח סי' שכ"ח/ דכל שכוונתו להיות גופו בריא אסור אף בברייתא נראה שכוונתו כדבארתי ומדייק דבריו דבכל שכוונתו הוסיף תיבת גופו ובהאיסור כתב בלא תיבת גוף, משום שכוונת הפמ"ג הוא שהיה בריא בלא מיחוש אבל טבע מזג גופו היה חלש ונתכוין במה שאכל שיהיה מזה גופו בריא שישנתנה מחלש לבריא זה אסור אף בברייתא שאין לו שום מיחוש, אבל להתחזק בעלמא משמע מלשונו שמותר. אבל במחצית השקל שכתב דלהמג"א אין חלוק בין בריא לחולה אלא אורחא דמילתא נקט דסתם חולה שיש לו מיחוש עושה לרפואה וסתם בריא אין כוונתו כי אם לרעבוין

ולצמאון, משמע שסובר דאף בלא תועלת כלל להבריא אסור אם כוונתו הוא לרפואה אף שהוא רק טעות ודמיון בעלמא מהבריא הלוקחו. והוא תמוה כדהקשתי.

וראיית המג"א מסעיף מ"ד /א"ח סי' שכ"ח/ דאין רוחצין במי משרה ובמים הרעים שבים הגדול באישתהו שמשמע דהוא בריא, לא מובן דהא המחבר נקט נמי דין זה והוא הא סובר שליכא איסור לבריא וא"כ מוקי זה דוקא ביש לו מיחוש וצריך לרפואה, ואין להחשיב זה לאוקימתא דא"צ לפרש זה דכיון דהאיסור הוא משום שהוא מרפא ולבריא הא אינו מרפא והוי ממילא כמפורש דאיירי בצריכי רפואה. וכן בירושלמי פ"ד ה"ג שאיתא אבל לא במי משרה ולא במי סדום אימתי בזמן שהוא מתכוין לרפואה, פשוט להב"י שהוא בחולה ששייך רפואה, ומ"מ אם נתכוין להעלות מטומאה לטהרה מותר באינו שוהה, ולא נראה שום משמעות בירושלמי יותר מבגמרא דידן והמחצית השקל לא ביאר כוונת המג"א בראיה זו מירושלמי.

ענף ג. והראיה שכתב המג"א ממה שנקט הגמרא רוחצין במי טבריא ובמי משרה ובימה של סדום ואף על פי שיש לו חטטים בראשו, שמפרש במחצית השקל כוונת הראיה דמלשון זה משמע דאיירי גם באין לו חטטים וקאי ע"ז הסיפא דבנשתהא אסור, הנה פשוט שהב"י מפרש שכל הברייתא איירי ביש לו חטטים דבבריא פשיטא שרוחצין, אבל לא היה שייך למינקט מי שיש לו חטטים בראשו רוחץ במי טבריא דהיה משמע שממעט אין לו חטטים דלכן הוצרך לומר רוחצין אף על פי שיש לו חטטים אף שהדין נקט רק שבביל זה שיש לו חטטים וממילא הסיפא שבנשתהא אסור קאי רק על מי שיש לו חטטים. וקצת מוכרח זה דהא בברייתא איתא נמי חמי טבריא, ובחמי טבריא שמותר רחיצה כדאיתא בשבת דף מ' מותר ודאי אף לשהות שם זמן רב כסתם רחיצה שהוא כל אחד כפי דרכו ורצונו. ואף שברמב"ם פכ"ב משבת ה"ב כתב רק שבחמי טבריא מותר להשתטף בהן כל גופו שמשמע דרחיצה אסור, עיין בלחם משנה שהקשה עליו וכל הראשונים סברי שמותר לרוחץ וכן פסק המחבר /א"ח/ בסימן שכ"ו סעיף א', ולא הביא כלל שיטת הרמב"ם שאוסר כדרכו בכל מקום ששיטת הרמב"ם מביא אף במקום שלא פסק כותיה, ולכן מוכרחין לומר שסובר המחבר שגם ברמב"ם לאו דוקא נקט להשתטף דה"ה לרוחץ מותר אך אידי דברישא כתב וגזרו שלא ישתטף כל גופו בחמין נקט נמי בחמי טבריא מותר להשתטף, אבל איך שנימא בדעת הרמב"ם מ"מ לרוב הראשונים מותר לרוחץ במי /בחמי/ טבריא שהוא בשיהוי כרוב רחיצה בחמין, וא"כ ודאי שעל מי טבריא איירי מה שאיתא בסיפא דנשתהא אסור דהוא דוקא בחולה, משום שאף הברייתא הרוחצין במי טבריא בשיהוי כרחיצה הוא לבריאיות לחזק גופם שלכן אסור לחולים בשיהוי דרק מה שבריאיים עושים להנאה בעלמא מותר גם לחולים אבל מה שבריאיים עושים לבריאיות אין זה טעם להתיר לחולים, שמה שמותר לבריאיים הוא משום שלא נאסר רפואה לבריאיים ולחולים הא נאסר, ולכן רק בדלא אישתהי מותר מטעם דבלא שיהוי הא כשמלוכלך בטיט היה נכנס לשם לא מצד בריאות כמו למים הרעים בימות הגשמים. וא"כ גם במי משרה ובימה של סדום הוא רק בחולה דיש לו חטטים, ונמצא שאדרבה ראה משם להב"י...

והא דכתב המג"א דמברכות דף ל"ח דפריך ר' יוסף על מה שעל שתייתא רכה דעושיין לרפואה מברך שהכל מהא דבוחשין את השתות בשבת ואס"ד לרפואה קא מכוין רפואה בשבת מי שרי, ראה שאסור רפואה אף לבריא ופי' במחצה"ש דאם בבריא מותר רפואה היה לו

לאוקמי בבריא, נראה פשוט לע"ד דמה שבריא מותר להב"י הוא האכילה והשתיה והסיכה והרחיצה שרואין שהבריא עושה זה, אבל עשיית הרפואה כהא דבוחשין את השתות שאפשר שהוא עושה זאת לאחרים שלכן כל הרואין יאמרו שעושה זה לאחר שהוא חולה דהא בריאים אין דרכן לאכול שתייתא רכה כדאיתא בתוספות שאין רגילות לעשותו לצורך אכילה, וגם להב"י /באו"ח/ בסימן ר"ד בשם הרא"ש הוי הטעם שאין מברך על שתייתא רכה מזונות אלא שהכל משום שאינו מאכל בריאים אלא לרפואה, וגם בשיטת ריב"ב סובר כן במשמעות הר"ף אך חולק על הרא"ש שבב"י שהריב"ב סובר שרק בברכת מזונות נשתנה בנעשה לרפואה לשהכל ולא כשהוא מפירות האילן ופירות האדמה והרא"ש סובר שאף בזה נשתנה עיין שם, אבל התוספות ות"י חולקים ע"ז שלא משתנה הברכה כשנעשה לרפואה אם צריך לברך עליה, עכ"פ לכונ"ע שתייתא רכה עומדת לרפואה ולא לאכילה ולכן אף לבריא היה אסור לבחוש את השתות בשבת אם היה אסור לחולה מאיסור רפואה ולא היה יכול לתרץ דאיירי בבריא. ועצם הסוגיא דברכות בתרי לישני דאביי התמוה מאד איזה חלוק יש בין שתי הלשונות בארתי בדרך נכון בספרי אגרות משה חאו"ח סימן ק"ל עיין שם.

ענף ד. ומש"כ המג"א וכן כתב הרמב"ם ומ"מ בהדיא פכ"א, הנה ברמב"ם איתא שם בה"כ לפיכך אסור לבריא להתרפאות בשבת גזירה שמא ישחוק הסממנים ומפרש המג"א דהוא בבריא ממש. והוא תמוה טובא דנמצא דרק לבריא נאסר שהוא כשאין צריך לרפואה ולחולה הצריך רפואה מותר שהוא לא כהסברא דהבהילות ודאי הוא שצריך רפואה יותר מלזה שא"צ לשום רפואה רק שמ"מ רוצה ליקח הרפואה וגם לא כדינא שברור שלכונ"ע אסור להתרפאות מי שצריך רפואה למחלתו כמפורש בהרבה מקומות בגמ' ובדברי הרמב"ם עצמו. אבל הא כבר ביאר המ"מ פ"ב ה"י שיטת הרמב"ם שחולה בכל הגוף כגון חיה ל' יום וכגון לכחול העין בסוף האוכלא שהוא נופל למשכב או מצטער וחולה ממנו מותר לומר לנכרי לעשות לו ומותר להתרפאות ולא גזרינן לשחיקת סממנים במקום חולי כל הגוף אף שאין בו סכנה והאיסור הוא ביש לו רק מיחושים אבל מתחזק והולך כבריא אין מתירין לו אפילו שבות ואפילו ע"י נכרי וגם אסרו להתרפאות בדברים שאין בהם מלאכה ולא כלום גזירה משום שחיקת סממנים וכן בחולה באבר אחד אם הוא בריא שלא נפל למשכב מחמת זה ואינו צער כל הגוף אסרו עיין שם, חזינן מהמ"מ שלחולה באבר אחד ולזה שיש לו רק מיחושים ומתחזק והולך כבריא לזה קורא הרמב"ם בפכ"א בריא שאסרו לו להתרפאות שהרי הוא חולה על דבר שצריך רפואה ובהול ע"ז, ובא למעט שאם הוא חולה היינו שמצטער כל גופו או נופל למשכב שבזה לא גזרו אף שאין בו סכנה דבמקום חולי לא גזרו רבנן. וכן הוא בב"י שכתב דכל הדינים האלו באדם שחושש ואינו נופל למשכב ולא חולה אלא שחושש והוא מתחזק והולך כבריא אבל אם היה חולה שאין בו סכנה הרי אמרו שצרכיו נעשים ע"י א"י ומשמע דאוכל הוא אוכלין המרפאים אותו ולא חיישינן לשמא ישחוק סמנים, וע"ז מסיק דכל שאינו חולה כלל מותר לאכול ולשתות אוכלים שאינם מאכל בריאים דכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מידי, וסובר כן גם בדעת הרמב"ם דלא הזכיר הב"י שהרמב"ם פליג אף שמפורש ברמב"ם אסור לבריא, משום דפשוט להב"י שפירוש בריא שברמב"ם הוא בריא שצריך רפואה שהוא בחולה על אבר אחד או רק במיחושים שלזה אסרו אבל בבריא ממש לא איירי הרמב"ם ולכן משמע לו שבזה מתיר הרמב"ם. וכן משמע לשון

הרמב"ם שלא כתב אסור לבריא לאכול ולשתות מיני רפואות אלא כתב שאסור להתרפאות שזה שייך רק על מי שצריך רפואה, ולכן תמוה מש"כ המג"א שברמב"ם מפורש שאסור גם בריא אף שאינו מתרפא. וזהו שיטת הב"י והרמ"א וכן הב"ח וליכא מכל המקומות שהביא המג"א שום קושיא עליהם.

ואחר שנתבאר שראיות המג"א אינם כלום להב"י ודעימיה היה מן הראוי גם לפסוק למעשה כהב"י והרמ"א והב"ח אבל מ"מ כיון שהמג"א סובר כן ומשמע שגם הפמ"ג מסכים לו והביא כן מהלבוש יש לנו להחמיר, אבל מ"מ רק כששייך ענין רפואה שהוא בריא החלש בטבעו וע"י הרפואות נעשה לגוף בריא וחזק יש לאסור ולא כשמתחזק מעט יותר ולא אף שמועילין שלא יחלה בנקל שבה יש להתיר למעשה כדכתבתי. ולכן רוב הוויטאמינים שאינם מבריא את האדם הבריא לשנותו שיהיה מחלש בטבעו לבריא וחזק אלא שמחזקין אותו מעט כמו שמתחזק מאכילת בשר יותר מאכילת ירקות וכדומה, מותר ליקח בשבת אף שעושין שלא יהיה עלול להתחלות בנקל. ואם יש וויטאמינים שמרפאין מאיזה מחלה ואינו חולה הנופל למשכב אלא הולך ומתחזק כבריא אסור, ולבריא החלש בטבעו ועושים אותו להיות גוף חזק ובריא ביותר תלוי במחלוקת הב"י והרמ"א והב"ח עם המג"א שיש להחמיר.

ואם יש וויטאמינים שממשיכים תאוה לאכילה שכתב הגרא"י ווילנער שליט"א שמותר כמו לרעבוננו ומפרש זה בכוונת הפמ"ג שכתב בהיתר לבריא להמג"א שהוא לרעבו ולצמאו או לתאוה, שהיינו להמשיך תאוותו לאכילה, לא נראה לע"ד כי פירוש הפמ"ג הוא פשוט או לתאוה שהוא מתאוה לאכול דבר זה אף שאינו רעב ולא צמא, דמסתבר דלאדם שאין לו תאוות אכילה הוא חולה כי דרך בנ"א הבריא שיש להם תאוות אכילה ואלו שאין להם תאוות אכילה הם חולים וצריכים רפואה שזה אסור, אם הוא באופן קל שלא נחלה כל גופו מזה שאסור לו ליקח דברים המרפאים זה ואם הוויטאמינים הם רפואה לזה יהיה אסור ליקחם...

ש"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן ג

א' אודות לקיחת ויטמינים בשבת. ב' ע"ד לקיחת כדורי ארגעה בשבת. ג' לקיחת תרופות בשבת כשיש חום. ב"ה. כ"ב טבת תשל"ט. ירושלים עיה"ק תובב"א. לכבוד הרב הסופר הנכבד וכו' מוה"ר אהרן הלוי פיצניק שליט"א. ש"ב. יקרת מכתבו קבלתי, והנני לענות לו על מספר שאלותיו בענינים רפואיים בשבת.

שאלתו הראשונה היא. אודות ויטמינים שאנשים משתמשים בהם בכל יום והם כעין אוכל נוסף לאלפי איש ממש בכל יום האם מותר לקחת אותם בשבת.

וזאת תשובתי ע"ז בע"ה. (א) בשו"ע או"ח סי' שכ"ח סעי' ל"ז נפסק בזה"ל: כל אוכלים ומשקין שהם מאכל בריאים מותר לאכול ולשתותן לרפואה אף על פי שהם קשים לקצת בריאים [או: דברים] ומוכחא מילתא דלרפואה עביד אפילו הכי שרי, וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכול ולשתותו לרפואה ודוקא מי שיש לו מיחוש בעלמא אבל אם אין לו שום מיחוש מותר וכן אם נפל למשכב שרי עכ"ל.

נלמד מפסק שו"ע זה תרתי, ראשית, דדבר שהוא מאכל או משקה של בריאים מותר אפילו למי שיש לו מיחושים לאכול או לשתותו

לרפואה בשבת הגם שמוכחא מילתא דלרפואה עביד, ושנית, דלאדם בריא שאין לו שום מיחוש מותר לאכול ולשתות בשבת לרפואה, היינו לחיזוק המזג אפילו אוכל או משקה שאינו מאכל או משקה של בריאים ולא גזרו בכה"ג משום שחיקת סממנים.

וא"כ אפשר ללמוד מזה לסוג ויטמינים אשר אלפי אנשים משתמשים בהם יום יום כאוכל נוסף, ולוקחים זאת כדי לחסוך באוכל שלא יוסיפו יותר מדי על המשקל וכדומה, כבנידון שאלתינו, שיש להתיר לאותם האנשים להמשיך לקחתם גם בשבת משני פנים, ראשית ניתן לקבוע שנחשבים המה כמאכל בריאים בהיות שכ"כ הרבה אנשים לוקחים אותם, ויהא מותר לקחת אלו הוויטמינים אפ"י לרפואה, ואפילו כשמוכחא מילתא דלרפואה עביד, ושנית, אפילו אם לא נחשיב אותם למאכל בריאים מ"מ מותרים אלו שלוקחים אותם בכל ימי החול במקום אוכל נוסף להמשיך לקחתם גם בשבת בהיות ואין להם שום מיחוש מיוחד, ועל כן מותר להם לקחתם לחיזוק מזגם.

(ב) בנוגע לנימוק השני, אמנם המג"א בס"ק מ"ג לא מתיר באין לו שום מיחוש כי אם בשותה או אוכל אותו לרעבו או לצמאו אבל אם עושה לרפואה אסור אף על פי שהוא בריא, והיינו דלפי המג"א לא שרי כי אם דוקא לרעבו ולצמאו או לתאוה, אבל כל שכוונתו להיות גופו בריא אסור, וכדמבאר הפרמ"ג שם, וכך פוסק עפ"י המשנ"ב בס"ק ק"כ דאם הוא עושה לרפואה כדי לחזק מזגו כתב המ"א דאפילו בבריא גמור אסור ע"ש, ובנידוננו הא הוא כדי לחזק מזגו, וצריך להיות איפוא שיהא אסור לקחתם בשבת לפי המג"א ודקיימא בשיטתיה.

אבל ב' תשובות בדבר, ראשית, דברי המג"א אינם מוסכמים והמה רק ע"פ שיטת הטור, לפי דעתו בכוונת דבריו, אבל הב"י בטור שם סובר בהדיא דלא כן, אלא דכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלים ומשקים שאינם מאכל בריאים אפ"י אינו לא רעב ולא צמא, וגם בדעת הטור כותב הב"י שם לפרש דהוא נמי כן, והא דנקט לרעבו ולצמאו הוא לא דוקא אלא אורחא דמילתא נקט ע"ש, ועפ"י מובן לנו פסקו של הב"י בשלחנו הנ"ל דז"ש דכל שאין לו שום מיחוש מותר, דברור הוא דר"ל דמותר אפילו לשתותו לרפואה [דהיינו כדי לחזק מזגו], אשר על האי גוונא הוא שמוסבים דבריו בזה, ודבר זה נראה יוצא כן גם מדברי הרמ"א ממה שמוסיף ע"ז וכותב בלשון: וכן אם נפל למשכב שרי, ומשוה אותו שאין לו מיחוש לאותו שנפל למשכב ובא גם זה ולימד על זה דמה אם נפל למשכב שרי אפילו לרפואה, הוא הדין נמי דשרי אפילו לרפואה למי שאין לו שום מיחוש, וגם המשנ"ב נזהר בזה ודייק לכתוב דזה שאסור אם עושה כדי לחזק מזגו הוא רק לפי המ"א בשם הטור, ולא כתב זאת בתורת פסק סתמי והחלטי, וכן דייק לכתוב גם בשער הציון בס"ק צ', דלפי דעת המ"א הא דמותר לברי / לבריא/ היינו כ"ז שאינו מתכוון בפירוש לרפואה, והוא כשלעצמו מצינו לו להלן בס"ק קכ"א שסתם לכתוב דלבריא מותר (ורק בשעה"צ ציין כנז' לדעת המג"א), ולא עוד אלא דבביאור הלכה בד"ה אבל, משיג במפורש על דברי המג"א וכותב דמ"ש המ"א שכן מוכח ברמב"ם דאפילו בריא שאין לו מיחוש אסור אם עושה לרפואה. דאינו מבין ראיתו כלל טפי מה שפירשו הרה"מ ע"ש, כן יעוין בספר אגלי טל במלאכת טוחן ס"ק מ"ז מה שמאריך בסתירת ראיותיו של המג"א בזה עיין שם, ועוד יעוין בספר תורת שבת סי' שכ"ח ס"ק מ"ט שכותב ג"כ להשיג בחזקה על המג"א ולסתור ראיותיו וס"ל בפשיטות להלכה דבאין דרך לאוכלו רק לרפואה בזה יש לחלק לבין בריא ליש לו מיחוש כמו שנאמר כאן

בשו"ע, ואם הוא בריא מותר אף שעושה הדבר לרפואה דהיינו להברות גופו שלא יבוא לו חולי או לסגולה וכו' ולפי שהוא בריא ואין צורך לו ברפואה ומה שהוא אוכל אותו לרפואה היינו להברות גופו או לסגולה הוי ליה לגביה כשאר מאכל ומשקה שכולם עשויים להברות הגוף וכו' עיין שם, וא"כ ה"ה גם בנידוננו מותר לקחתם לבריא שאין לו מיחוש ולא גזרינן בכה"ג משום שחיקת סממניו, מכיון שאינו בהול, ולא עוד אלא דהו"ל זה לגביה כשאר אוכל ומשקה אשר כולם עשויים להברות הגוף.

ושנית נראה לומר דאפילו למטותא דהמג"א כל כה"ג של נידוננו יש לומר שגם הוא יודה דלא מיקרי זה שעושה לרפואה אלא דומה זה כאוכל לרעבו, דהא לוקח את הויטמינים מפני שרוצה למעט באוכל שלא יוסיף על המשקל יותר מדאי או מטעם הדומה, ובמקום זה כדי להשלים את רעבונו הוא לוקח את הויטמינים וא"כ ה"ז בדומה לאכילה לרעבו, באופן שיש לומר דכל כגון דא יודה גם המג"א דמותר לקחתם בשבת כי הו"ל זה ממש כשאר מאכל ומשקה העשויים להברות הגוף ואוכלם ושותם לשם זאת המטרה.

(ג) ומכיון שבאנו להאמור, תו יש עוד להוסיף ולומר, שאפילו הלוקחים סוג וויטמינים אלה משום חולשתם וכדי לחזק מזגם ולרפאות מיחושם, ג"כ מותר להם להמשיך לקחתם בשבת, והוא, בהיות ונתפשט הדבר בין ההמונים לקחתם בכל ימות החול גם

במקום אוכל נוסף, כי הו"ל זה בדומה למה שפוסק המשנ"ב בסי' שכ"ח שם ס"ק קכ"ז, דהסכימו האחרונים דמותר לשאוף טאבאק בנחיריו בין שעושה כן לפי שעלול במיחוש הראש ובין להפיג השכרות דכיון שנתפשט שאיפת הטאבאק לגדולים ולקטנים משום תענוג או משום ריח לא מוכחא מילתא דעביד לרפואה ע"ש, הרי לנו דמשום האי טעמא דנתפשט התירו לקחת אותו דבר אפילו למיחוש הראש מפני דע"כ לא מוכחא מילתא דלרפואה קעביד, וא"כ ה"ה נמי לכגון נידוננו, מכיון שנתפשט לקחתם משום השלמת אוכל, תו לא מינכרי מילתא דלרפואה קעביד ועל כן מותר לקחתם אפילו משום מיחושי חולשה וחיזוק המזג, וזאת נוסף למה שכתבנו בראש דברינו שיש בכלל מקום לקבוע שנחשבים המה כמאכל בריאים ושמותר לפ"ז לקחתם אפילו כשמוכחא מילתא דלרפואה קעביד.

(ד) לכל האמור יש עוד סניף היתר, והוא בהיות ולוקחים אותם בתמידיות גם בימות החול, דאין ע"כ החשש של מתוך שהוא בהול וכו', וכפי שכתבתי מזה באריכות בספרי שו"ת צ"א ח"ח סי' ט"ו פרק ט"ו ובעוד מקומות, ואין להאריך בכאן מזה בהיות ובכגון נידוננו יש שפיר להתיר אפילו בלאו הכי, וכנ"ל.

א. רפואה שלעולם לא נעשית על ידי סממנים:

שבת סו: "אמר אבין בר הונא... בשבתא - שפיר דמי" ורש"י שם; עבודה זרה כח: "אמר רבה בר זוטרא... אבל לא בסם"; רמב"ם שבת פכ"א הלכה ל"א.

שבת מ: "תנו רבנן מתחמם אדם... מפני הסכנה"; רש"י; תוס' ד"ה ובלבד שלא יביא; שר"ע שכ"ו, ו, ומ"ב שם; שר"ת מנחת יצחק ח"ה סימן ל"ב "אמנם עדיין יש דברים בגו... או דפליגו במציאות וס"ל שעושין גם בסמנים".

שר"ע שכ"ח, מ' ומ"ג - טור ובית יוסף, שר"ע ונ"כ, מ"ב ובה"ל; ב"ח שכ"ח אות יח.

התעמלות בשבת: משנה שבת קמז. "סכין... ולא מתגררין"; רש"י שם; רמב"ם פכ"א הכ"ח; שר"ע שכ"ח, מב; ט"ז ס"ק כח; שלטי הגיבורים על הר"ף (סב: באלפס אות ב); שש"כ ט"ז, הערה קו (ושלחן שלמה, שכ"ח הע' קי).

בה"ל שכ"ח מב ד"ה כדי שייגע; שר"ע שכ"ח מג, ומ"ב שם (הובא לעיל).

קריית מלך רב על הרמב"ם (פ"ב ה"י).

ב. "לא ניכר" - וערוב תרופה באוכל: שבת קח: "אמר מר עוקבא אמר שמואל שורה אדם קילורין... מכל קילורין שבעולם"; רש"י שם; שר"ע שכ"ח, כא ונ"כ; שר"ת אגרות משה או"ח ח"ב, פ"ו; שלחן שלמה שכ"ח, כא.

ג. מניעת החמרה שכ"ח, כג, כט (ועיינו גם במקורות של הסעיף הבא).

ד. דברים שאינם נחשבים כרפואה: תוספתא שבת פ"ב ה"ח; מרדכי שבת רמז שפד; שר"ת מהר"ח אור זרוע סימן נ"ז "ועל ענין הגרון"; משנה שבת סד: "יוצאה אשה..."; שר"ע שכ"ח, סעיפים: לו, לח, מא ונ"כ; שר"ת ציץ אליעזר ח"א ל"ז, אות א.

ה. שימור הקיים: משנה עירובין קב; רש"י ותוס' שם ד"ה מחזירין; שר"ע שכ"ח, כד-כה ונ"כ.

ו. רפואה שהתחיל לקחת לפני שבת: משנה שבת קמ. "אין שורין את החילתית..."; רש"י שם; רמב"ם שבת פכ"א הכ"ב; שר"ע שכ"א יח; שר"ת אגרות משה או"ח ח"ג נ"ג; מנחת שבת צ"א, ט (בשם הרב שלמה קלוגר, ספר החיים, ו', לז); שש"כ, ל"ד, הערה עו; ארחות רבנו א' אות ריד.

וגזרה משום שחיקת סמנים, גם בזה אסור (קרוב נתנאל), ולצורך גדול יש להקל עכ"ל, והנה עכ"ל צ"ל, דהתוס' לא ס"ל טעם ההיתר בזה, משום שאין עושין בסמנים, וי"ל א' מתרתי בטעמיהם, או דפליגו במציאות, וס"ל שעושין גם בסמנים.

קריית מלך רב (על הרמב"ם פ"ב ה"י):

ובהיותי עומד עמ"ש רבינו בפכ"א בדין לעלות אזנים וכו' שהתיר משום שכל אלו אין עושין אותן בסמנים וכו'. נראה שאם עושים אותם בסמנים אף אם עושה שלא ע"י סמנים אסור ומכח זה כתב מרן הכ"מ ז"ל דלא גריס רבינו דאיכא מ"ד בסם יעו"ש. נתקשתי במ"ש רבינו שם לעיל מזה אין מקיאין את האוכל בשבת במה דברים אמורים בסם אבל להכניס ידו לתוך פיו ולהקיא מותר ע"כ. וקשה דכיון דעושין ע"י

שר"ת מנחת יצחק חלק ה סימן לב

אמנם עדיין יש דברים בגו, עפ"י המבואר במ"ב (סי' שכ"ח ס"ק קל"ב), במה דאיתא בש"ע שם, דמותר לכפות כוס חם על הטבור, דהוא אותו הדין הנזכר שם (סעיף מ'), דהחושש במעיו, מותר ליתן עליהם כוס שעירו ממנו חמין, אף על פי שעדיין יש בו הבל, וכן הוא אותו הדין המבואר ברמ"א (סי' שכ"ו סעיף ו'), דמותר להחם בגד וליתנו על בטנו, וכמ"ש שם (סי' שכ"ח ס"ק קכ"ה) עי' שם, והכל הוי מטעם המבואר בש"ע שם (סעיף מ"ג) משום שלא נעשה לעולם ע"י סמנים, וכמ"ש בחי"א (כלל ס"ט סי' ה'), ובזה צ"ע, מה שכתב במ"ב שם (סי' שכ"ו ס"ק י"ט), על המבואר בש"ע שם, דאסור ליתן ע"ג בטנו, כלי שיש בו מים חמין, ואפילו בחול מפני הסכנה וכו', וכתב המ"ב, וכ"ש דאסור בשבת, שמא ישפכו עליו, ונמצא כרוחץ בשבת, כ"כ רש"י והר"ן, ולפי"ז אם החמין בכלי סגור (שקורין ווארם פלאש /בקבוק חם/) שרי, אבל לפירוש התוס', דהטעם משום דמינכר שהוא לרפואה,

סמנים אמאי התיר שלא ע"י סמנים. ויותר קשה שכתב סמוך הנזכר ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי שמא יבא להשקותו סמנים ע"כ. ונראה לומר שכל שדרך בני אדם לעשות על ידי סמנים אסור אפילו בלא סמנים היינו כשדרך רוב העולם הוא ע"י סמנים אבל אם אין דרך רוב העולם לעשות ע"י סמנים כי אם מיעוטא כשעושה שלא ע"י סמנים שרי.

ש"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן פו

בענין לערב בע"ש הרפואה במאכל שלא יהיה ניכר לאחרים אם יש בזה ג"כ האיסור ליקח בשבת ר"ח מנחם אב תשכ"ב. מע"כ ידידי הנכבד מהר"ר שלמה אליהו מילער שליט"א.

הנה בדבר לערב סממנים לרפואה בתוך מאכל ומשקה מערב שבת שנסתפקת אם יש להתיר ליקח בשבת דדמי להא דאמר מר עוקבא אמר שמואל בשבת דף ק"ח שורה אדם קילורין מע"ש ונותן ע"ג עיניו בשבת ואינו חושש, ופרש"י הטעם דלדידיה כיון דאצרכוהו לשרותה מע"ש איכא היכרא וליכא למיגזר ומאן דחזינהו סבר דרחיצה בעלמא היא דקסבר שהוא י"ן, שלכן גם כשיערב רפואה מע"ש בתוך מאכל יש להתיר שלדידיה איכא היכרא מה שהוצרך ליתן לתוך מאכל מע"ש ואחריני הרואין יאמרו שאוכל רק המאכל, הנה לדבריך גם בשבת יש להתיר לו לערב במאכל דלדידיה וגם לאחרני אף כשיערב בפניהם הא איכא היכרא מה שבלא נתינה להמאכל אסור אף כשיהיה מותר ליתן בשבת. אבל הנכון לע"ד דלא זה שיצטרך ליקח הרפואה בשינוי שזה יהיה היכר על האיסור דעשיית הסממנים בשחיקה ובשול הוא ההיתר, משום דיש לחוש שאם יהיה מותר ליקח הרפואה בהיכר וסימן יבואו ליקח גם בלא סימן דכמו שיכול לשכח איסור השחיקה והבשול ע"י טרדתו ברפואתו יכול לשכח ג"ז שהצריכוהו ליקח במאכל ומשקה, אבל מה שמותר בקילור כששראו במים ע"ש הוא משום דדרך הנחת הקילור על העין הוא לשרותו במים בשעה שרוצה להניחו

והוא דבר המותר ואסרו לו גם זה לעשות בשבת אלא שישרה מע"ש, הוא ההיכר שיזכירהו שאסור לעשות שום דבר לרפואה כיון שאף מה שהדרך ללקיחת הרפואה בשעת מעשה והוא דבר היתר אסרו, ולא יבא להתיר גם בשבת כשישכח לשרות מע"ש דכמו שאין לחוש כשאסרו ליקח הרפואה שיקח באיסור כך אין לחוש כשאסרו השריה שהוא הכנת הלקיחה שישרה ויכנינה ללקיחת הרפואה, ובלא השריה הא אינו יכול להניחה על העין. אבל כשלרפואה עצמה אין צורך שוב לעשות כלום ורק שיצריכוהו סימן והיכר בעלמא שיתן לתוך מאכל לא ראו חכמים לסמוך ע"ז. ויותר מסתבר בהיתר שריית קילורין מע"ש שכיון שהוא הדרך לשרות בשעת הנחת הקילור על העין הוי זה ששרה בע"ש כהתחלת הנחה על העין שלדידיה נחשב כהניח על העין כבר מע"ש מצד שהצריכו לעשות התחלת ההנחה ע"י השריה שעושיין בשעת ההנחה. ולפ"ז ודאי לא שייך להתיר במה שיצריכוהו לעשות דברים שאין צורך להרפואה ואין להתיר בהיכרים אלו. ואתה כתבת ג"כ שאולי חלוק ולא נראה לך והוא משום שלא כתבת טעם לחלק אבל הוא טעם מוכרח כדבארתי.

ויש למילף מזה רק למיני רפואה שצריך ליקחם ע"י שיערבם באיזה מאכל ואיזה משקה והדרך שהוא בעצמו נותן לתוך המאכל והמשקה בשעה שצריך ליקח הרפואה שיהיה מותר ליתן להמאכל והמשקה בע"ש וליקח בשבת אם לאחרים לא יהיה ניכר שהוא רפואה שיאמרו שהוא רק מאכל והוא רק משקה, דזה דמי ממש להא דשורה קילורין מע"ש. וגם הוא דוקא כשעושה הרפואה לא יכין בעדו גם זה ליתן בהמאכל והמשקה שצריך, דגם בשריית קילורין פשוט שלקנות קילורין שרויין והחולה לא יצטרך לעשות כלום אלא הנחה על העין לבד יהיה אסור דהוא כרפואה שלא חסר כלום להחולה לעשות שאסור, ורק ברפואות שהחולה צריך לעשות בשעת לקיחת הרפואה כקילורין שצריך לשרות, וכן הרפואות שצריך החולה ליתנם למאכל ולמשקה בשעת לקיחת הרפואה מותר כשעשה זה מע"ש מטעמים דלעיל. ידידו, משה פיינשטיין.

שולחן שלמה

שבת הוא משום צובע כיון דמכוין שיהא נראה כיון אך אילו היה מים היה ג"כ מותר, אולם יותר נראה דלא שרי, רק מפני שעושה את סמי הרפואה מערב שבת לכן לא חיישינן דיבא לעשות איסור כיון שהפעולה בקילורין שהוא כעין שחיקה, היא נעשית בערב שבת אבל אם נחיר לו בשבת עצמה הוא עצמו יבא לטעות שמותר להכין קודם ולהתרפאות אח"כ. ויעוין בתוס' רי"ד הישן דיתכן דכונת הגמ' דשורה אדם הוי אפילו בשבת וגם משמע בדבריו דלא נאסר אלא משום מראית עין.

עכ"פ נראה שיכולים ליקח כדור ולהמיס אותו^ל מערב שבת ולשתותו בשבת ומסתבר דה"ה נמי שיכול לשחקו ולערבו בסוכר באופן שלא ניכר, אולם לכסותו כמות שהוא בתוך אוכל לאו כלום הוא כי זה חשיב כמו חדרים דשנינו - שבת דף קמ"ו ע"ב - כל דבר שהוא אסור משום מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, ורוק תפל נאסר משום דניכר כמ"ש לעיל ס"ק ל"ד.

לו. ב. שם. מותר להמיס מבעוד יום גלולות בתוך מים או משקה אחר ולשתותם בשבת, ואם רגיל הוא גם

בפירוש ופסקי הרי"ד - דף ק"ט - בדין מי שנגפה ידו או רגלו דטעמא דשרי לצומתה ביין משום דלא מנכר שהוא לרפואה והרואים יחשבו שהוא סתם לרחיצה, ונראה דדעת המהרש"א - דף קי"א ד"ה ולמימרא וכו' - אינו כן מדאוסר פסיק רישא ברפואה. ולדעת הרי"ד צ"ע מאי טעמא אמרינן לקמן בסעיף כ"ט בדין מי שנגפה ידו, דאם הוא מעונג אסור ביין והוי כדין חומץ לכר"ע, והלא סו"ס היין הוי כמאכל בריאים ואמאי מתחשבין עם יחידים, וצ"ע.

סעיף כ"א

לו. שורה אדם קילורין מערב שבת. הר"ן והמאירי - שבת דף ק"ח ע"ב - פירשו ששורה עשבים במים ונותנין על העין וטעם ההיתר הוא מפני שלא ניכר וחושבים שרוחץ במים סתם, ולפי"ז נראה דכל סוגי טיפות מותר לרוחץ בהם רק לא לשים אותם כדרך שעושים לרפואה. ועיין בתוס' - ד"ה ומתרפאת, שבת דף י"ח ע"א - דההיתר שמצינו כאן איירי בכריא אבל לרפואה אסור. וברש"י דף ק"ח ע"ב ד"ה ונותן ע"ג עיניו - דסבר דשורין דאמרינן הוא ביין יתכן דלשיטתו מה שצריך לשרות מערב

תוספתא מסכת שבת (ליברמן) פרק יב ה"ח:

אין לועסין מוסתכי בשבת אימתי בזמן שמתכוין לרפואה אם מפני ריח הפה הרי זה מותר לא ישוף אדם סם יבש בשניו אימתי בזמן שמתכוין לרפואה אם מפני ריח הפה הרי זה מותר.

מרדכי מסכת שבת פרק שמונה שרצים רמז שפד

מסטיכי בשבת משום רפואה ואי משום ריח הפה מותר פסק רבינו שמחה משפירא מכאן דמותר לאכול שרשים מתוקין ולגמוע ביצה חיה בשבת כדי להנעים הקול הואיל ואינו אלא להבסים קלא ואין בו רפואה דהא אין לו מכה בגרונו:

שו"ת מהר"ח אור זרוע סימן נז

ועל ענין הגרון יפה הבאת ואנהרית לעיין ממתנית'. אך איסור נראה טפי משם כי שמא זה בכלל החושש בגרונו הוא. שאין לך חששא גדולה מזו שנקלף בשר וניחר גרונו ואינו יכול להוציא כרצונו קול אם לא באכילתו בימים שאין דרכן לאכול כאשר כתבת. ולריח הפה אינו דומה שהרי ריח הפה אינו מתרפא. אך לעיסתו גורמת לסירחון פיו שאינו ניכר ודמי למולל בשמים מפני ריח רע דמפשחיןן אלותא אלותא. אבל לעיסה וגמיעה מועלת ומצהלתו ומעברת כל עירעור שבגרונו. אבל משום כבוד הבריות נראה להתירו בצינעה. וכל שכן דאיכא נמי כבוד שמים בבסומי קלא סיום תפלה. והא דתנן בפ' במה אשה יוצאה ובלבד שלא תתן לתוך פיה. י"ל דרפואה ודאי היא אף על גב דלא מפרש בגמ' אלא משום ריח הפה.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן נג

בחולה שאין בו סכנה שהתחיל ליקח הרפואה בחול וצריך ליקח עשרה ימים רצופין אם יש מקום להתיר ליקח גם בשבת ג' אלול תשכ"ח. מע"כ ידידי הרה"ג מהר"ר אפרים גרינבלאט, שליט"א, בדבר חולה שאין בו סכנה באופן שאסור לו ליקח רפואה בשבת והתחיל לקחת בחול כדורי רפואה שנקראו פילן שצריך ליקחם לדברי הרופא משך עשרה ימים רצופין ואם יפסיק יום אחד לא תפעול הרפואה כלום אם מותר ליקח בשבת, הנה לכאורה לא מובן צד ספק ההיתר בזה אלא דאולי מצד הפסדו הגדול בחולי זה שלא יוכל להרפא בדרך הטבע מצטער ביותר בשביל זה שלכן אולי יתחשב כמיחוש שמצטער טובא שנזכר ברמ"א /או"ח/ סימן שכ"ח סעיף י"ז, אבל הא אין הטעם מצד הצער אלא משום שנחלה כל גופו מצד הצער מחמת שאינו יכול לסבול הצער, ולא מצד צער בעלמא שמצטער על מה שלא יתרפא אף שזהו לאינש צער גדול אין להתיר. ואם הוא איש כזה שמחמת שלהתרפא בהפילן צריך עשרה ימים רצופין שא"א בלא שיקח גם בשבת לא יוכל להתרפא יחלה מצד זה בחולשת העצבים שקורין נערוון שיהיה חשש להמחלה שנקרא נערוון ברעק דאן הוא ודאי בדין מיחוש שמצטער כל גופו שיש להתיר שיקח בשינוי קצת השייך לשנות גם ברפואת לקיחת הפילן אף שלא שייך שינוי בהבליעה, דהוא כהסברא השלישית שם, ואם א"א בשינוי יש להתיר גם בלא שינוי כשיטה ראשונה שם, אבל אין מצוי אנשים כאלו ובסתם בני אדם יש לאסור.

שו"ת ציץ אליעזר חלק יא סימן לז

לקיחת תרופה בשבת לא לשם ריפוי כי אם לשם מניעת מכאוב וכן לשם מניעת הריון לאשה שמצווה על כך, ולקיחת תרופה ע"י תערובת במאכל, וכן לשם חיזוק המזג וייצוב תפעול המעיים.

שאלה. מי שסובל על טחורים (מרידין) וכשהיציאה קשה גורמת לו כאבים, ויעץ לו הרופא לשתות בכל ערב לפני

השינה שתי כפות שמן - פרפין, וזאת גם לאחר שיתרפא, דזה ישמן היציאה ותצא באופן סדיר ובנוח, אם מותר לו לקחת זאת גם בשבת.

תשובה. (א) מכיון שאין שתיה זאת לשם רפואה וכל הכוונה בזה היא רק כדי לשמור עי"כ שלא יוזקו וורידים - היציאה א"כ יש לדמות זה להנפסק בשו"ע /או"ח/ בסי' שכ"ח סעי' כ"ג דנותנין ספוג וחתוכות בגדים יבשים וחדשים שאינן לרפואה אלא כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה. דה"נ מה ששותה את השמן פרפין הוא כדי לשמן את היציאה ויגנו עי"כ ורידי - היציאה שלא יסרטו מהיציאה וגם אחרי שנתרפא מותר להמשיך לשתות הפרפין לשם המטרה האמורה כדנפסק גם בכדומה לזה בשו"ע שם בסעי' כ"ז, דמכה שנתרפאה נותנין עליה רטיה שאינה אלא כמשמרה, והוא מהירושלמי פ"ו דשבת ה"ב, ומבאר שם הפ"מ, שאינו אלא כמשמרה שלא תחזור לפתוח. ובלבוש בסעי' כ"ז מסביר שמשמרה שלא יסרטו בגדיו את המכה. וה"נ בדומה לזה אינה /אינו/ שותה את הפרפין אלא כדי לשמור עי"כ על וורידים היציאה שלא יסרטו מקושי - היציאה ויחזרו לקלוקלם, ומותר.

בדומה לזה ראיתי בספר שו"ת מהר"ם בריסק ח"ג (הנדמ"ח) סי' כ"ד שנשאל על אודות אשה אשר הותר לה להשתמש במוך מפי גדולי חכמי ישראל, והרופא נתן לה טאבלעט /כדור, גלולה/ להניחו קודם תשמיש באו"מ =באותו מקום= ונימס שם, אם כשר למיעבד הכי בליל עונת שב"ק, ובדברי תשובתו צידד להתיר מכח זה שהסמים שמניחים באו"מ אינם מרפאים שום מחלה ואינם מחזקים המזג רק שאינם מניחים הזרע לקלוט ולכן יש לדמות לזה להא דסעי' כ"ג דנותנין ספוג וכו' אלמא דמותר לעשות פעולה למנוע מכאוב עיין שם, וה"נ גם בנידוננו הפרפין אינה מרפאה שום מחלה ואינה מחזקת המזג ומטרתה רק לשמן היציאה ולמנוע עי"כ מכאוב מוורידים היציאה שבא כתוצאות מיציאה קשה והתאמצות, ולכן מותר לשתות זאת בשבת.

סיכום לסימן שכ"ח

בכדי להקל על חזרה על סימן שכ"ח, כתבתי בטבלה את הנושא של כל סעיף, נקודות מרכזיות והפניות. לא צריך לעבור על הכל, אבל כדאי מידי פעם להרחיב מעבר לבית יוסף, שו"ע, מ"ב ובה"ל על פי מקורות אלו, ובמקביל לעבור על השיעורים שהבאנו בכל נושא ולסכם בקצרה. ישנם עוד כמה נושאים שנעבור עליהם בע"ה בהרחבה בנושא זה: ריבוי בשיעורין, מחשבה ותוצאה בקיום מצוות ועוד.

הסעיף	הנושא	הרחבות
א	מיחוש בעלמא – אסור ברפואה	גזירת שחיקת סממנים. ומכאן שהשו"ע מתיר לחולה שאין בו סכנה. הרחבות בעניין שחיקת סממנים – סעיפים א, לז [ובמקורות שהבאנו]
ב	מצווה לחלל שבת לפיקוח נפש	סוגיית פיקוח נפש – יומא פה. והמקורות שהבאנו שם. פיקוח נפש גם בספק. השואל והנשאל בפיקוח נפש
ג	מכה של חלל – שבר או דלקת באיבר פנימי – מחללים שבת	דין מחלות שבימינו ידוע שאין בהם סיכון: שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סימן ט"ו, י; נשמת אברהם שכ"ח, כ. רמ"א: שיניים – שו"ת שבט הלוי ח"ט סימן ע'; לוית חן סימן פ"ג (האם יש איסור תורה בעקירת שן);
ד	עושים לחולה "כל מה שרגילים לעשות לו בחול".	בה"ל ד"ה כל שרגילין. לעשות לחולה שאין בו סכנה, דברים שבמניעתם אין סכנה: הרמב"ן והמגיד משנה – הובאו בלימוד על הותרה או דחוייה.
ה-ו	מכה שאינה של חלל מכה שעל גב היד	עיין בהרחבות בסעיף ג' במשמעות הדברים כיום, ובשש"כ ל"ב, יא; חוט השני פ"ט, אות ד.
ז	מכה מחמת ברזל – חתך על ידי סכין. קדחת – חום גבוה.	חשש לזיהום: שש"כ ל"ה, מא; שבט הלוי ח"ח סימן ע"ט חום: שש"כ ל"ב, יא; שו"ת אגרות משה ח"א קכ"ט; שו"ת ציץ אליעזר ח"ח ט"ו, פרק ז', אות ג.
ח	לחץ דם	חוט השני, ט, אות טו
ט	דלקת עיניים	נשמת אברהם שכ"ח, אות כו. חוט השני שם; ציץ אליעזר כ"ב סימן כ"ג.
י	וויכוח בין הרופאים	בה"ל; שו"ע תרי"ח, א-ו, מ"ב ובה"ל שם; ציץ אליעזר ח"ח סימן ט"ו, פרק ז ופרק יז; מנחת שלמה ח"ב סימן כ"ט
יא	אין דוחים טיפול בחולה שאין בו סכנה למוצ"ש	למרות שיצטרכו לחלל שתי שבתות
יב	חילול שבת על ידי ישראל ולא על ידי גויים	עיינו בכך בהרחבה במקורות בשיעור בנושא.
יג	עשה פעולה עבור פיקוח נפש וגם תוצאה של איסור - מותר	יומא פד: "ת"ר מפקחין... – ר"ן ורשב"א ומאירי שם; שו"ת יביע אומר ח"ד סימן ל"ה, אות יב ואילך; נשמת אברהם שכ"ח אות לה בשם הגרשז"א. תינוק שננעל בחדר: מ"ב שם ס"ק לח; שו"ת שבט הלוי ח"ח סימן ע"ד; שש"ח ל"ב, טו.

		חשש מחלה נפשית: שו"ת פרי הארץ ח"ג יו"ד סימן ג'; שבט הקהתי ח"ג סימן קל"ה.
יד	שוחטים לחולה ולא מאכילים נבלה	הותרה או דחויה – עיין בהרחבה במקורות שהבאנו בעניין זה.
טו	חילול שבת לצורך פיקו"נ והתברר בסוף שלא היה בו צורך	האם להודיע לרופא שאין בו כבר צורך: נשמת אברהם של"ח, א; שש"כ מ' פה; שבט הלוי ח"ח סימן קצ"ג; שו"ת מנחת אשר ח"א סימן כ"ב. להודיע בקשר לכוחות הצלה רבים לבוא: שו"ת אגרות משה ח"ד סימן פ"א. כוונה או תוצאה בקיום מצוות.
טז	ריבוי בשיעורין	נושא זה ניתן ללמוד בקצרה בינתיים בטור, ב"י ושו"ע [נצטרך להקדיש לו שיעור נפרד בע"ה]
יז	חולה שאין בו סכנה: סכנת איבר נפל למשכב מקצת חולי מיחוש בעלמא	עיינו בהרחבה בשיעורים ובמקורות שהבאנו בנושאים אלו.
יח	חימום עבור חולה	קירור בימינו: שש"כ ל"ב, פו
יט	בישולי עכו"ם עבור חולה, והאם מותר לבריא לאכלו	עיינו מקורות שהבאנו בנושא זה, ובמחלוקת הרשב"א והרא"ה; ובמ"ב שי"ח ס"ק יג שלכאורה סותר את המ"ב כאן.
כ-כז	תרופות טבעיות – מותרות כשלא מוכחא מילתא שלרפואה עושה [כ] שריית קילורין מערב שבת [כא – וערבוב תרופה באוכל]. הסרת גלד של מכה [כב] תחבושות בשבת [כג-כז]	עיינו בכל הנ"ל במקורות שהבאנו על היתרים בגזירת שחיקת סממנים.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף נג עמוד ב

תא שמע: בהמה שאחזה דם - אין מעמידין אותה במים בשביל שתצטנן. אדם שאחזו דם - מעמידין אותו במים בשביל שיצטנן! - אמר עולא: גזירה משום שחיקת סממנין. אי הכי אדם נמי! - אדם נראה כמיקר. אי הכי בהמה נמי נראה כמיקר! - אין מיקר לבהמה. ולבהמה מי גזרינן? והתניא: היתה עומדת חוץ לתחום - קורא לה והיא באה. ולא גזרינן דילמא אתי לאתויי. אמר רבינא: כגון שהיה תחום שלה מובלע בתוך תחום שלו. רב נחמן בר יצחק אמר: שחיקת סממנין גופה תנאי היא; דתניא: בהמה שאכלה כרשינין - לא יריצנה בחצר בשביל שתתרפה, ורבי אושעיא מתיר. דרש רבא: הלכה כרבי אושעיא.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמז עמוד א

משנה. הרוחץ במי מערה ובמי טבריא ונסתפג אפילו בעשר אלונטיאות - לא יביאם בידו. אבל עשרה בני אדם מסתפגין באלונטיא אחת פניהם ידיהם ורגליהם, ומביאין אותן בידן. סכין וממששין, אבל לא מתעמלין ולא מתגררין. אין יורדין לקורדימא, ואין עושין אפיקטויזין, ואין מעצבין את הקטן, ואין מחזירין את השבר. מי שנפרקה ידו ורגלו לא יטרפם בצונן, אבל רוחץ הוא כדרכו, ואם נתרפא - נתרפא.

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף קב עמוד ב

משנה. מחזירין רטיה במקדש אבל לא במדינה, אם בתחילה - כאן וכאן אסור.

תוספתא מסכת שבת (ליברמן) פרק יב

הלכה ח

אין לועסין מוסתכי בשבת אימתי בזמן שמתכוין לרפואה אם מפני ריח הפה הרי זה מותר לא ישוף אדם סם יבש בשניו אימתי בזמן שמתכוין לרפואה אם מפני ריח הפה הרי זה מותר

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לו עמוד א

דתניא: החושש בגרונו - לא יערענו בשמן תחלה בשבת, אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע. - פשיטא! - מהו דתימא; כיון דלרפואה קא מכוין - לא לברין עליה כלל, קמשמע לן: כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי.

- א. שבת קכח: משנה "אין מילדין..." ; תוס' שם ד"ה קמ"ל. שר"ע, ש"ל, א; משנה ברורה וביאור הלכה שם.
- ב. שינוי ביולדת – מגיד משנה שבת פ"ב הי"א "וכל שאפשר לשנות משנין".
- ג. שר"ת אגרות משה, או"ח ח"א סימן קל"ב
- ד. שר"ת ציץ אליעזר, ח"ח סימן ט"ו, פרק ט' (בדילוגים. מצ"ב).
- ה. שלושה ימים ראשונים, שבעה, שלושים: שבת קכט. "אמרי נהרדעי: חיה שלשה... אומר לנכרי ועושה". תרומת הדשן קמ"ח. שר"ע תרי"ז, ד [לעניין יום כיפור]; ביאור הגר"א שם. שר"ע ש"ל, ד; מ"ב ובה"ל.
- ו. מדורה ליולדת – שבת קכט. "אמר רב יהודה אמר שמואל: עושין מדורה... בתקופת תמוז"; רש"י שם (ורא"ש שם); רמב"ם שבת פ"ב הי"ד; מ"מ שם. שר"ע ש"ל, ו; מ"ב שם.
- ז. מאימתי נקראת יולדת לחלל עליה את השבת? שבת קכט. "מאימתי פתיחת הקבר... באגפיה"; שר"ע ש"ל, ג.

דשתיתת הדם וכיוצא ש"ז צריך להדליק נר ואין להמילדת לסמוך על בקיאותה. ולכן אף שלדינא היתה אולי רשאה המילדת לסמוך על בקיאותה מ"מ כשהיולדת מפחדת שמא תטעה ולא תדע מה לעשות אף שבקיאא, שפיר קאמרה שלא תתיישב דעתה בלא נר. אבל בעובדא דידן שאין לה מה להתפחד ויודעת שאין שום צורך ותועלת בנסיעת הבעל והאם אתה ורק תונבא בעלמא הוא מה שמתפחדת ליסע בעצמה אולי פחד כזה אינו גדול כ"כ שיביא לסכנה כיון שאין שום טעם לפחדה. אבל מ"מ לדינא כיון דמצינו ביולדת שעלולה להסתכן מחמת פחד מי הוא שיכול לסמוך על חילוקים בחשש פקוח נפש ולכן אם אומרת שהיא מתפחדת אף אחרי שמסבירין לה שאין מה לפחד ליסע בעצמה יש בזה חשש פקוח נפש וצריך הבעל או האם ליסע עמה. ואף אם נוסעת להאספיטאל כשעדיין אינה צועקת בחבליה אם הוא במקום רחוק יש לו ג"כ ליסע עמה דאף שעתה לא תסתכן אבל הא אפשר באמצע הדרך יתוספו לה החבלי לידה עד השיעור שתצעק בחבליה שאז יש לחוש לשמא תסתכן מחמת פחדותה. ובכלל בנסיעה בקאר שלא שייך שמא ירבה בשבילו דהוא שוה לאחד ולהרבה אין בזה בעצם שום חלול שבת להנוסע עמה כיון שמותר הנסיעה בשבילה ואיני יודע בזה איסור ברור אף מדרבנן אם ההאספיטאל הוא בעיר או בתוך התחום אך אולי משום מראית העין ולכן יש להתיר אם תצטער מזה אף שלא יבא לידי סכנה. משה פיינשטיין.

שר"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קלב

בדבר האשה שצריכה ליסע בשבת בטעקסי /במונית/ להאספיטאל /לבית חולים/ כדי ללדת ומפחדת ליסע בעצמה סיון תשי"ב. מע"כ ידידי הרה"ג ר' צבי גערצולין שליט"א.

בדבר האשה כשצריכה בשבת ליסע בטעקסי להאספיטאל כדי ללדת והיא רוצה שגם הבעל או אמה יסעו עמה משום שבזה יש לה יתובי דעתא אם יש להתיר כמו הדלקת נר שמותר אף כשאין צורך בעצם רק משום יתובי דעתא בשבת דף קן. והשבתי דלכאורה ל"ד להתם דדרך כל האדם להתפחד שמא לא יראו מה שצריכה דאף שהמילדת אומרת שבקיאא לידע גם בלא נר ודאי רשאה שלא להאמין לה ובדין קאמרה וכדחזינון שהמג"א /או"ח/ בסי' ש"ל סק"ב נשאר בקושיא למה לן טעמא דמייתבא דעתא הלא צריכים להדלקת הנר לראות מה שצריכה עיין שם. ואף שברמב"ם פ"ב משבת הי"א מפורש שהדלקת הנר איירי קודם שהתחיל הדם להיות שותת שכתב בשעה שהיא צועקת בחבליה שהוא אף זמן רב קודם, ומה שהשמיט זה בש"ע פשוט שלא יפלוג בזה דאחר ששותת הדם לא מסתבר שיש בקיאים שיוכלו לידע בחשך מה שצריך אלא דאיירי קודם לזה בשעה שהיא צועקת בחבליה, ועיין בבאור הלכה שמשמע מלשונו שהם חולקים ולא מסתבר כלל. אך מ"מ מקשה המג"א משום שמסתבר לו שגם מתחלה כשכבר יש לה חבלי לידה יש כבר בעצם לחוש שמא יראו בכל רגע סימני פתיחת הקבר

פֶּרֶק ט' א' אִם מוֹתֵר לְחַלֵּל שַׁבַּת עֲבוּר חֲשֵׁב"ס = חוּלָה שִׁישׁ בּוֹ סַכְנָה = וּלְמִלְאוֹת מְבוֹקְשׁוֹ בְּדַבָּר שְׂאִינוֹ נוֹגֵעַ לְרִפּוּאֲתוֹ כִּי אִם מְשׁוּם חֲשַׁשׁ שְׁלֵא תִיטְרַף דַּעְתּוֹ עָלָיו. ב' אִם מוֹתֵר לַעֲשׂוֹת לוֹ דְּבָרִים שְׂרָגִילִים לַעֲשׂוֹתָן לְחוּלָה כִּזָּה בְּחוּל הַגָּם שְׂאִין סַכְנָה בְּמִנִּיעַת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אוֹ כְּשֶׁאֵפְשֵׁר לְחַכּוֹת עוֹד בְּנִתִּינַת הַרְפּוּאָה. ג' כְּשֶׁמְזַמְּנִים רוּפָא לְחֲשֵׁב"ס / לְחֲשִׁיב"ס / אִם מוֹתֵר לְמְזַמֵּן לִיסַע אֶתְּנוּ אֶל הַחוּלָה.

(א) בְּפֶרֶק הַקּוּדֵם בְּאוֹת ו' הַבְּאֵנוּ דְּבָרֵי תְּשׁוּבַת הַרְדַּב"ז שֶׁהִתִּיר לְחַלֵּל שַׁבַּת בְּאִיסוּר תּוֹרָה כְּשֶׁהַחוּלָה אוֹמֵר צְרִיךְ אֲנִי לְתַרְוֶפָה פְּלוּנִית אֲפִילוֹ אִם הַרוּפָא אוֹמֵר אִינוֹ צְרִיךְ וְהִתִּיר גַּם מִטַּעַם מְשׁוּם דָּאֵם לֹא יִשְׁמַעוּ לוֹ שְׂמֵא תִטְרַף דַּעְתּוֹ עָלָיו. וְשִׁכ"כ גַּם הַבִּיאוֹר הַלְכָה בְּסִי' שִׁכ"ח סַעִי' י' בְּד"ה וְרוּפָא אַחַד.

וַיִּשׁ לַעֲיִין לְכַאוּרָה ע"ז, כִּי לֹא מְצִינוּ שֶׁהִתִּירוּ לְחַלֵּל מְשׁוּם טַעְמָא דְּשֵׁלֵא תִטְרַף דַּעְתּוֹ כִּי אִם לַעֲבוּר מְשׁוּם כֶּךָ עַל אִיסוּר דְּרַבְנָן, בְּדוּמָה לְהַמְבֹּאֵר בְּגִיטִין ד' ע"ז ע"ב דֵּהִתִּירוּ מְשׁוּם כֶּךָ דִּתִּיזַל אִיְהִי וְתִיחֹד וְתַפְתַּח וְתַחֲזִיק בֵּהּ, וְכֵן בְּב"ב ד' קנ"ו ע"ב דֵּהִתִּירוּ מְשׁוּ"ז לְקִנּוֹת קִנּוּן מְשַׁכֵּיב מֵרַע בְּשַׁבַּת, (עֵיין אַה"ע סִי' קל"ו סַעִי' ז', וְחוּ"מ סִי' קנ"ד וְסַמ"ע סַק"ג ע"ש), אֲבָל לֹא שִׁתִּירוּ מְשׁוּם כֶּךָ גַּם לְחַלֵּל בְּאִיסוּר דְּאוֹרֵייתָא.

וּבְשׁו"ע או"ח סִי' ש"ו סַעִי' ט' מְצִינוּ בְּהִדְיָא שֶׁהִתִּירוּ בְּכִזָּה רַק לַעֲבוּר עַל אִיסוּר דְּרַבְנָן, דְּנִפְסַק שֶׁם דְּחוּלָה דְּתַקִּיף לִיהַ עֵלְמָא וְאֵמֵר שִׁישְׁלַחוּ בְּעַד קְרוּבֵי מוֹתֵר לוֹמֵר לַעֲכוּ"ם שִׁילַךְ חוּץ לְתַחוּם בְּשַׁבַּת אַחַר קְרוּבֵי שִׁיבּוּאוֹ, וְהַמ"ב בְּס"ק מ"א מוֹסִיף דְּאֲפִי' לְשַׁכּוֹר עַכּוּ"ם רֶץ שִׁירוּץ כִּמָּה פְּרַסְאוֹת בְּשַׁבַּת לְהַבִּיאַ קְרוּבֵי בְּמ"ש ג"כ שְׂרִי כְּדִי שְׁלֵא תִטְרַף דַּעְתּוֹ עָלָיו. הִרִי דְּכֹל מָה שֶׁהוֹתֵר מְשׁוּם שְׁלֵא תִטְרַף דַּעְתּוֹ הוּא רַק בְּאִמְרָה לַעֲכוּ"ם. וַיַּעֲוִין שֶׁם בַּעֲרוּה"ש סַעִי' כ' שֶׁמְבַאֵר דְּאֲפִי' אִיסוּר שַׁבַּת לֹא מִתִּירִין בְּכִזָּה שִׁיעֲשֵׂה הַיִּשְׂרָאֵל בְּעַצְמוֹ בְּהִיּוֹת שְׂאִין זֶה רְפוּאָה אֲלֵא חֲשַׁשׁא בְּעֵלְמָא. [וְדוּחַק לוֹמֵר דֵּהִמְדוּבֵר בְּרַדְב"ז שֶׁם הוּא בְּאִמְתָּ לֹא עַל חִלּוּל דְּאוֹרֵייתָא, דְּסַתְמִיּוֹת דְּבָרֵינוּ בִּזָּה וְכֵן שֶׁל הַמ"ב מְשַׁמַּע שֶׁמְדוּבֵר גַּם בְּחִלּוּל תּוֹרָה].

וְצְרִיךְ לוֹמֵר דְּשְׂאֵנִי הַדְּבַר בְּהִיכָא דְּחֲשַׁשַׁת טִירוּף דַּעְתּוֹ הוּא מְפַנֵּי שְׁלֵא מְמַלְאִים רְצוּנוֹ בְּדַבָּר שְׁחוּשָׁב שְׂאֵם יִמְלָאוּ רְצוּנוֹ וְיִתְנוּ לוֹ זֶה, יִבִּיאַ לוֹ הַדְּבַר אֶת רְפוּאֲתוֹ, בְּכַפִּי

שֶׁהַמְדוּבֵר בְּרַדְב"ז, כִּי בְּשֶׁם חֲשַׁשַׁת הַטִּירוּף יִכּוּלָה לְהַבִּיאַנָה לִידֵי סַכְנָה מְמַשִּׁית. וְרַק בְּהִיכָא שְׁחֲשַׁשַׁת הַטִּירוּף הוּא מְפַנֵּי שְׂאִין מְמַלְאִים רְצוּנוֹ בְּדַבָּר שְׂאִינוֹ נוֹגֵעַ לַעֲצֻמוֹתוֹ, כְּבִהִיכָא שְׂמוֹנְעִים מְמַנּוּ נַחַת רוּחַ לְגִרְשׁ אֶת אֲשֶׁתּוֹ אוֹ לְהַקְנוֹת דְּבַר פְּלוּנִי לְפְלוּנִי, וְכֵן בְּלִהְבִּיאַ לוֹ קְרוּבֵי שִׁירָאֵם, בְּכֹל כְּגוֹן דָּא שִׁיעֲרוּ חֲז"ל שְׂאִי מִלּוּי רְצוּנוֹ אִינוֹ יִכּוּל לְהַבִּיאַ לִידֵי סַכְנָה שֶׁל מְמַשׁ, וַיִּכּוּל רַק לְגַרוּם לְהַרְעָה בְּמַצֵּב רוּחוֹ וְצִלְיֹת דַּעְתּוֹ בְּמַצְבוֹ, וּמְשׁוּם כֶּךָ לֹא הִתִּירוּ בְּשֶׁם כִּי אִם לַעֲבוּר עַל אִיסוּרֵי שַׁבַּת. וְבִהִיכָא שְׂרוּאִים שְׂאִי מִלּוּי רְצוּנוֹ גַּם בְּשֶׁם תְּבִיאַ לִידֵי פִיקוּ"נ = פִּיקוּחַ נֶפֶשׁ = כּוֹתֵב בְּאִמְתָּ גַּם בְּשֶׁם הַעֲרוּה"ש בְּאו"ח שֶׁם, דָּאֵם הַרוּפָא אוֹמֵר שִׁישׁ סַכְנָה אִם לֹא יִקְיִימוּ דְּבָרֵינוּ הִרִי הוּא כְּכֹל חוּלָה שִׁישׁ בּוֹ סַכְנָה ע"ש, וְלִזָּה אוֹלֵי הַמְכוּוֹן גַּם בְּפֶרֶם"ג שֶׁם בְּאו"א סַקִּי"ח בְּמ"ש עַל הַאִי דִּינָא בְּשֶׁם בְּלִשׁוֹן: כֹּל פִּיקוּחַ נֶפֶשׁ שְׂרִי אַף בְּד"ת כ"ש בְּמִידֵי דְּרַבְנָן עֵיין שֶׁם.

(ב) וּבְמָה שְׂאוּסֵר הַעֲרוּה"ש הַנ"ל שִׁיעֲשֵׂה הַיִּשְׂרָאֵל בְּעַצְמוֹ מְשׁוּם הַחֲשַׁשָּׁא שֶׁל טִירוּף דַּעְתּוֹ אֲפִילוֹ אִיסוּר שַׁבַּת, אִין הַדְּבַר בְּרוּר כ"כ, וְהִרִי בְּגִיטִין / ע"ז / וּב"ב שֶׁם / קנ"ו / הִתִּירוּ ע"י יִשְׂרָאֵל. עֵיין בְּרַא"ש בְּגִיטִין שֶׁם סִי' ב' וְקנ"נ ע"ש. וּמְצִינוּ לְהַגְאוּן בְּעַל שׁוּאֵל וּמְשִׁיב מֵהַדוּ"ג ח"ב סִי' ק"פ שְׁנִשְׂאֵל מֵאַחַד שְׁבָא לוֹ יִדְעָה שְׂאֲשֶׁתּוֹ תַקִּיף לֵה עֵלְמָא אִם מוֹתֵר לְנִסּוּעַ שְׂמָה בְּשַׁבַּת, וְהַשִּׁיב לְהִתִּיר בְּעַפ"י הַנִּפְסַק בְּסִי' ש"ו הַנ"ל, וְהוֹסִיף לְבַאֵר דָּאֵף דְּשֶׁם אִינוֹ רַק אֲמִירָה לַעֲכוּ"ם שַׁבַּת וְכַאֵן הַיִּשְׂרָאֵל יִסַּע בְּשַׁבַּת, מ"מ הַא רְכִיבָה בְּשַׁבַּת ג"כ אִינוֹ רַק שַׁבַּת וְכו' דְּכֹל שֶׁהוּא צוּרֶךְ הַחוּלָה מִתִּירִין כֹּל שַׁבַּת ע"ש. הִרִי דְּפִשְׁיטָא לִיהַ לְהַשׁוּ"מ לְהִתִּיר בִּזָּה גַּם ע"י יִשְׂרָאֵל כֹּל כִּמָּה שֶׁזֶה לֹא גוּבַל בְּחִלּוּל שַׁבַּת מַה"ת. [וַיַּעֲרוּ"ש בְּשׁוּ"מ מ"ש שְׁנַתָּן גַּם כְּתַב בִּידֵי הַשׁוּאֵל עַל הַהִיתֵר כְּדִי שְׁלֵא יִהְיֶה חִלּוּל הַשֶּׁם וְגַם צוּוּה עָלָיו שְׁבַעַת רּוֹכְבוֹ לֹא יִלְבֵּשׁ בְּדֶרֶךְ שִׁיכִירוֹ בּוֹ שֶׁהוּא יְהוּדִי כְּדִי שְׁלֵא יִהְיֶה חִלּוּל הַשֶּׁם, מְשׁוּם דְּאִטּוֹ יִרְאֶה לְכֹל הַהִיתֵר עֵיין שֶׁם. וַיִּשׁ אוֹלֵי סְבָרָא לוֹמֵר דְּבַאֲדָם שִׁידוּעַ לְשׁוּמֵר שַׁבַּת וְחֲזוֹתוֹ מוֹכִיחַ עָלָיו עַל כֶּךָ אִין לְחוּשׁ לְחִלּוּל הַשֶּׁם, כִּי חֲמִירָא בְּעֵינֵי הָעוֹלָם רְכִיבָה עַל סוּס בְּשַׁבַּת וְיִתְלוּ שְׁבַטָח רּוֹכֵב מְשׁוּם חוּלָה, עֵיין מ"ש קִצַּת בְּדוּמָה לִזָּה בְּשׁו"ת מַחְנֵה חַיִּים חֲאוּ"ח ח"ג סִי' כ"ג ד"ה סוּף דְּבַר עֵיין שֶׁם].

(ג) וּמְדַבְּרֵי הַשׁוּ"מ נִרְאֶה שֶׁהִתִּיר בְּנִידוּנוֹ גַּם כְּשֶׁהַחוּלָה לֹא דְרַשָּׁה זָאֵת, וְרַק עַפ"י הַשְּׁעָרָה שְׁבוּדָאֵי תִהְנֶה כְּשִׁיבּוּא

אליה בעלה, כי לא נזכר בשאלה מדרישה כזאת מצד החולה, וזו קולא גדולה.

ומצאתי שכבר כתב להשיג עליו על כך בספר שו"ת הרי בשמים מהדו"ת סי' קפ"ט, וכותב עליו שהוא נפלא להתיר בכזה דבכה"ג הא ל"ש החשש שלא תטרף דעתה ע"ש. וכפי הנראה גם השו"מ לא התיר בכזאת כ"א בגוונא של נידונו שכפי הנראה שכבה האשה בבי"ח מרוחק באין לה שם כל מכיר וגואל באופן שהיה ברור שכל כמה שלא ימהר בעלה לבוא אליה החשש מבוסס שתטרף דעתה עליו, ודבר זה יוצא מגוף דברי השו"מ במ"ש בהמשך דבריו שם בלשון ובפרט שהיא בכפר או בעיר שאין לה מכיר שמה דבוודאי תהנה אם יבא בעלה וא"כ ספק פיקוח נפש דוחה שבת כיעו"ש.

עוד כותב ההרי בשמים שם להשיג על השו"מ על מה שהתיר רכיבה על סוס, וכתב דדבר זר הוא לומר כן, דאפי' להרשב"ם ותוס' וא"ז שמתירין לקנות משכ"מ =משכיב מרע= בשבת אפי' במתנה במקצת שלא תטרף דעתו, הא ליכא רק חדא איסורא, משא"כ ברוכב ע"ג בהמה בשבת הא איכא משום שביתת בהמתו אם היא שלו, ומשום מחמר וכו', וגם משום משתמש בבע"ח =בבעלי חיים=, ושמא יחתוך זמורה וכו', וגם איסור תחומין, ואטו נימא דאם הותר איסור א' בשביל שלא תטרף דעתו יהיו נתירין כמה איסורין וכו' עיין שם, [ויעוין מה שהוסיף ההרי בשמים לכתוב בזה עוד במהדו"ג סי' נ"ה ע"ש] ולפי ההשערה האמורה בפיסקא הקודמת נראה שגם השו"מ מה שהתיר הוא מפני שחשב עובדא דיליה כגובלת כמעט עם ספק פיקו"נ =פקוח נפש=, ומשום כך מביא גם בסוף דברי תשובתו שם הוכחה כמה גדול כח שכיב מרע שחששו שלא תטרף דעתו מההיא דסי' שכ"ח שהתירו לשחוט לחולה שיב"ס אף אם יש נבילה מוכן וכו', דבר שההרי בשמים שם מתמה על הדמיון משם שהמדובר בלהאכילו משום פקו"נ כיעו"ש, אבל לפי הנ"ז מתיישב שפיר, וזה בדומה למ"ש ליישב לעיל באות א' דברי הפרמ"ג [שההרי בשמים שם כותב באמת גם להקשות עליו, אבל לדברינו מיושב. ויעו"ש בהרי בשמים שכותב עוד מקום לחלק בין היכא שברור דאיכא משום טירוף דעת אם לא יעשו רצונו אזי מתירין אפי' שבות דאית ביה מעשה, ובין היכא דאיכא רק חשש לטירוף דעת דאזי מתירין רק שבות דלית ביה מעשה עיין שם, ובדרך זו יכלנו גם ליישב דברי הערוה"ש שמדבר רק בחששא ויש להאריך].

(ד) וזאת שפיר התיר גם ההרי בשמים לנסוע ברכבת של נכרים כשהחולה המסוכן מבקש שיבואו אליו כיון דליכא רק משום תחומין וכו' ומה שמבערין הגחלים הא אינו בשביל ישראל כיון דגם אם לא יהיה סיעת בני"א =בני אדם= הולכים העגלות מדי יום ביזמו לזמנים הקבועים, וגם הא עכ"פ ברוב נכרים מותר עיין שם, וכפי הנראה לא מתיר ההרי בשמים עבור זה שהישראל ישכיר גוי במיוחד עבורו, ויוצא שאסור לשכור נכרי שיובילו במונית לבי"ח אל החולה שיב"ס שמבקש שיבוא אליו. ויעוין שם במפתחות הספר שמביא בשם ספר שו"ת מגדל השן סי' ב' שג"כ לא התיר בשביל להתראות ע"ש אך אבל נראה דהרוצה לסמוך בכגון דא על פשטות משמעות דברי השו"מ שמתיר, וכפי שהבין מדבריו גם ההרי בשמים, יש לו מקום לכך. ובפרט בנסיעה בכלי רכב שאינו מרותם לבהמה שבכגון דא הרי ליכא לחריפות השגותיו של ההרי בשמים, ובלבד כשישנם דברים ניכרים שדרישת החולה לכך היא רצינית והחשש של שמא תיטרף דעתו הוא מבוסס.

ויעוין בספר פתח הדביר על או"ח סי' ט"ו אות י"ז שהתיר לצוות לנכרי לכתוב מכתב בשבת בכתב שלהם עבור חולה שביקש להודיע מיד לאחיו ממחלתו המסוכנת שיתפלל לרפואתו בכדי ליישב דעתו של החולה דהוה תקיף ליה עלמא טובא והיה מצטער הרבה על כך, וגם דאפשר יהי' שעת רצון ויקובל תפלת אחיו והלימוד והצעקה, והצדקה ושב ורפא לו עיין שם. ולדעתי אם באפשרי להשתמט מהחולה שלא ירגיש שלא הודיעו יש להנדיז טובא אם להתיר רק משום תועלת התפלה והצעקה /והצעקה/ והצדקה, וכבר כתבתי דברים בזה לעיל בפ"ח אות ז'. וגם כהדבר /כשהדבר/ נוגע לישוב דעתו של החולה נאמר בזה כהדברים שמסיים ההרי בשמים שם: אולם ענין זה מסור להמורה להורות כפי צורך השעה שלא להקל בדבר למען לא יזלזלו ההמון בקדושת שבת ח"ו...

(ח) והנה בשו"ת הרי בשמים שם במפתחות הספר מעתיק עוד בשם ספר שו"ת מגדל השן שכ' לענין אם חולה מסוכן שולח אחר אביו בעניני רפואה יש מקום להתיר ליסע בשבת דהרי מצינו בה' שבת סי' ש"ל ביולדת דמדליקין לה הנר כדי ליישב דעתה משום דחיישי' שמא תתפחד והפחד יגרום לה סכנה ע"ש, ואין הספר מגדל השן תח"י לעיין בגופן של דברים, אבל ראיתי בספר

ארחות חיים על אר"ח בסי' ש"ו אות י"ג שהעתיק בשם שו"ת מגדל השן שם, שהנידון היה בחולה שיש בו סכנה ששלח לעיר אחרת שישלחו לו רופא עכו"ם, והתיר שם לישראל ליסע בשבת עם הרופא ולא סגי אם שוכר עגלה ומושיב הרופא על העגלה ושולחו להחולה דחיישינן שמא לא יזרז ואולי יארע לו איזה עסק בדרך שיהיה מעוכב ע"י מי שימצאהו בדרך ויתעסק עמו וישהה שם שזה דבר מצוי הוא. וגם בשולח מעיר לעיר ליקח הרפואות באפטיק /מבית מרקחת/ ושולח עכו"ם מותר לישראל לישב ומחויב הוא, ועפ"ז התיר שם למי שהיה חולה מסוכן ושולח אל האפטיק רחוק ב' פרסאות ושם היה דר אביו ושולח שאביו יבוא ג"כ תיכף, והתיר כיון שהשליח היה עכו"ם והוא מוליך הרפואות ויש לחוש שיתעסק בדרך ולא ימהר כ"כ ולכן התיר לאביו שיסע עם העכו"ם שמוליך הרפואות עכ"ד האר"ח. העתקתי דבריו באשר הלכות גדולות המה, וגם נלמד מזה דה"ה כשהולכים להזמין רופא ישראל דג"כ מותר לו לשליח ליסע אתו, ואולי גם מחויב בכך דזיל בתר טעמא, דאם יסע לבד יש לחוש לשמא לא יזרז כ"כ וגם אולי פן יעכבוהו בדרך בשביל עסק אחר, כאשר מצוי הדבר. ודוחק לחלק בזה בין רופא עכו"ם לבין רופא ישראל, ולומר דרופא ישראל שאני שמכיר יותר בטיב האחריות, ובפרט שכמעט רובא דרופאי ישראל של זמנינו אינם שומרי דת, וע"כ ספק נפשות להקל. [ויעוין מ"ש בספרי שו"ת ציץ אליעזר ח"ו סי' מ' פ"א לענין אי מותר בשבת להלוות לנסיעה עם מילדת כדי שלא יעברו על איסור יחוד ע"ש, וכעת ראיתי גם מ"ש בזה בספר שו"ת עמק שאלה חאר"ח סי' י"ד עיין שם ואכמ"ל יותר].

תרומת הדשן סימן קמח

שאלה: אשה שילדה בשביעי בתשרי, שרי להאכילה ביום הכיפורים אפילו לא אמרה צריכה אני או לאו? תשובה: יראה דאין להאכילה בכה"ג אם לא אמרה צריכה אני. דגרסינן בפ' מפנין, חיה שלשה שבעה ושלישים, תוך

שלשה בין אמרה צריכה אני בין לא אמרה צריכה אני מחללין, משלשה עד שבעה אמרה לא צריכה אני אין מחללין, הא סתמא מחללין כו', התם קאי על חילול שבת. ונראה דה"ה בשיעורין הללו, לענין ביטול עינוי יוה"כ יש לחלק ג"כ בין תוך ג' לאחר ג'. ונראה דתוך שלשה לא חשיב להו מעת לעת, כענין שאילתינו, ילדה שבעה בתשרי בערב שיאכלה /שמא צ"ל: שתאכל/ ביוה"כ בחצות היום, דעדיין תוך שלשה הוא מעל"ע = מעת לעת = /שמא צ"ל: מעל"ע הוא/. אלא הנך שלשה חשבינן לפי סדר הימים, ומיד כשנכנס יום רביעי ללידתה מיקרי לאחר שלשה. ואף על גב דאשירי פ' מרובה כתב לפי פירוש דה"ג סבירא להו שרי אמירה לנכרי אפי' במלאכה דאורייתא לצורך מילה. ומותבינן עלה מההוא עובדא דפ' הדר /ערובין סז ע"ב/ דההוא ינוקא דאשתפך חמימי. ותירץ אשירי ההוא קושיא דבעי מעל"ע. בתוס' פ"ק דגיטין /ח' ע"ב ד"ה אף על גב/ לא רצו לתרץ הכי, וכתבו דדוחק הוא לומר דבעינן מעל"ע. וא"ת ונימא דכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא בספק נפשות להקל, והכי פסיק תלמודא בפ' מפנין /שבת קכט ע"א/ בפלוגתא דמר זוטרא ורב אשי, וכן פסק אשירי במס' יומא בפלוגתא דרבוותא. כיון דאשירי לא כתב דבעי מעל"ע אלא כדי ליישב הלכות גדולות דלעיל, ואהא פליגי רב אלפס ור"י כדאיתא באשירי פ' ר"א דמילה. וכתב מהר"ם במרדכי פ' נערה דנוהגין לפסוק כרב אלפס בדבר שלא נחלקו עליו התוס', וכ"ש היכא שהתוס' שוין לו, והתם הוא נמי לאפוקי ממונא מן המוחזק, ואף על גב דקי"ל ספק ממונא לקולא למוחזק, וכיון דליתא לה"ג נתרועע היסוד של פסק האשירי דבעינן מעל"ע. ואף כי אשירי גופיה תירץ ההיא דה"ג בענין אחר פ' המילה. ואף על גב דפ' הערל /יבמות ע"א עמוד א' /מסיק דיום הבראתו של תינוק בעינן מעל"ע, אלמא מידי דהבראת הגוף חשבינן מעל"ע. י"ל דיש חילוק בין חולי הגוף מחמת הלידה ובין חולי הגוף דעלמא.

שבת קכח:

משנה

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכח עמוד ב

משנה. אין מילדין את הבהמה ביום טוב, אבל מסעדין. ומילדין את האשה בשבת, וקורין לה חכמה ממקום למקום, ומחללין עליה את השבת, וקושרין את הטיבור. רבי יוסי אומר: אף חותכין. וכל צרכי מילה עושין בשבת.

תוס' תוספות מסכת שבת דף קכח עמוד ב

ברה"ר ולעיל קתני דאפי' בחצר לא ולספרים דגרסי אין עוקרין בהמה חיה ועוף בחצר אתי שפיר. קמ"ל איתובי מיתבא דעתה - אף על גב דבפרק בתרא דיומא (דף פג.) אמר חולה אין מאכילין אותו ביוה"כ אלא ע"פ מומחה והכא שריא משום יתובי דעתא היינו שיותר יכולה היולדת להסתכן על ידי פחד שתתפחד שמא אין עושין יפה מה שהיא צריכה ממה שיסתכן החולה ברעב.

ש"ע ש"ל, א

שינוי - בין יולדת לחולה שיש בו סכנה

מגיד משנה הלכות שבת פרק ב

וכל שאפשר לשנות משנין וכו'. שם מבואר השנוי הזה ואמרו כמה דאפשר לשנויי משנין. וכתב הרמב"ן ז"ל ושמעינן מינה דכל צרכי חולה אף על פי שיש בו חולי סכנה היכא דאפשר למעבד לה למלאכה בשנוי שלא יתחלל בה שבת משנין ואין מחללין והוא שלא יתאחר צרכו של חולה כלל בשנוי זה, ותנן נמי גבי מילה (שם דף קל"ג) ונותנים עליה אספלנית וכמון לא שחק מערב שבת לועס בשינוי ונותן לא טרף יין ושמן נותן זה בעצמו וכו'. וש"מ אף על פי שסכנה היא לו אין מחללין את השבת לעבור על דברי תורה אלא עושין המלאכות בשינוי בדבר שהוא משום שבות ובלבד שיעשה כל צרכו של חולה בזריזות עכ"ל. ומלשון רבינו ז"ל נראה שאין חולה שיש בו סכנה בכלל השנוי אלא החיה וזהו שכתב הרי היא בסכנת נפשות ולא הזכיר השינוי בחולי שיש בו סכנה וכתב למעלה כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים וכו'. והטעם בזה נראה מפני שכאב היולדת וחבליה הם כדבר טבעי לה ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה ולפיכך החמירו לשנות במקום שאפשר ולא החמירו בחולה. ודין המילה הוא לפי דעת רבינו מפני טענה אחרת מפני שהן מכשירין שהיה אפשר לעשותן מערב שבת כמו שהזכיר רבינו פרק שני מהלכות מילה:

שלושה ימים ראשונים, שבעה, שלושים

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכט עמוד א

אמרי נהרדעי: חיה שלשה, שבעה ושלושים. שלשה, בין אמרה צריכה אני ובין אמרה לא צריכה אני - מחללין עליה את השבת. שבעה, אמרה צריכה אני - מחללין עליה את השבת, אמרה לא צריכה אני - אין מחללין עליה את השבת. שלושים, אפילו אמרה צריכה אני - אין מחללין עליה את השבת, אבל עושין על ידי ארמאי. כדבר עולא בריה דרב עילאי, דאמר: כל צרכי חולה נעשין על ידי ארמאי בשבת. וכדבר המנונא, דאמר רב המנונא: דבר שאין בו סכנה - אומר לנכרי ועושה.

ש"ע תר"ז, ד [לעניין יום כיפור]; ביאור הגר"א שם

ש"ע ש"ל, ד; מ"ב

מדורה ליולדת

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכט עמוד א

מר רב יהודה אמר שמואל: עושין מדורה לחיה בשבת (בימות הגשמים). סבור מינה: לחיה - אין, לחולה - לא. בימות הגשמים - אין, בימות החמה - לא. (ולא היא, לא שנא חיה ולא שנא חולה, לא שנא בימות הגשמים ולא שנא בימות החמה - מדאתמר) +מסורת הש"ס: [איתמר] + אמר רב חייא בר אבין אמר שמואל: הקיז דם ונצטנן - עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז.

רש"י שם (ורא"ש שם).

רמב"ם שבת פ"ב הי"ד; מ"מ שם.

שו"ע ש"ל, ו; מ"ב שם.

ש"ל, ג - מאימתי נקראת יולדת לחלל עליה את השבת

שבת שכט.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכט עמוד א

מאימתי פתיחת הקבר? אמר אביי: משעה שתשב על המשבר. רב הונא בריה דרב יהושע אמר: משעה שהדם שותת ויורד. ואמרי לה: משעה שחברותיה נושאות אותה באגפיה.

ש"ל, א - יילוד גויה בשבת

שו"ע ש"ל, ה - מתה בלידה (חיתוך בסכין להוצאת הוולד)

שו"ע ש"ל, ז-יא (סוף הסימן) - הטיפול בתינוק בשבת

ש"ל, ח - שאיבת חלב בשבת

האם מותר להכניס עצמו

למצב שבו יצטרך לחלל שבת בגלל פיקוח נפש?

דברים אלו משמעותיים לכל אדם, אולם, במיוחד לאנשים שידועים שהם עתידים להימצא במציאות של פיקוח נפש. דברים אלו קיימים בעיקר אצל יולדת או אצל כוחות הביטחון. האדם יולדת צריכה להיות בשבת הסמוכה ללידה קרוב לבית החולים? האם יכולה לנסוע להיות במקום אחר הרחוק מבית החולים? האם חייל שידוע שיש סיכוי גבוה שיוקפץ בשבת, צריך להישאר ביחידה בשבת? האם להעיר את השכן אם הדבר ימעט בפיקוח נפש (למשל אם יש לו בשר מבושל ולא נצטרך לבשל)?

- א. **שבת יט.** "תנו רבנן אין מפליגין... עד רדתה אפילו בשבת". מדוע אין מפליגין תוך שלושה ימים לשבת? תוס' (ד"ה אין); רבנו חננאל (על הדף, ד"ה הא דתנו); הר"ף בקושיתו על רבנו חננאל וביטתו של הר"ף עצמו; בעל המאור ד"ה והא (השני) – זהו הפירוש החשוב לענייננו [רמב"ן (בריטב"א שם ד"ה והנכון)].
- ב. **רמב"ם**, שבת פ"ל ה"ג; שו"ת הריב"ש סימן י"ז; שו"ת מהר"י בן לב ח"ב סימן נ"ג; שו"ת הרדב"ז ח"ד ע"ז.
- ג. **שבת קלד: משנה; בעל המאור שם** (נג. באלפס ד"ה "כתב הר"ף ז"ל בהלכות, מרחיצין..."); רמב"ן שם במלחמות (ד"ה אבל).
- ד. **שולחן ערוך** או"ח רמ"ח, א, ד; הגהות חכמת שלמה רמ"ח, ס"ק ד; מגן אברהם שם ס"ק יד; ומשנה ברורה וביאור הלכה שם.
- ה. **גרש"א** (בשש"כ ל"ב, הע' קד); **ספר חסידים** תתנ"ה; **משנה ברורה** ש"ל ס"ק א; **שער הציון** שמ"ד ס"ק ט; **שש"כ** ל"ב, לד; **שו"ת אגרות משה** או"ח ח"א קל"א; **שו"ת מנחת שלמה** ח"א סימן ז' (חלקו הראשון).

ר"ף (ז. באלפס):

יש מי שאומר הא דתניא אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת בזמן שהספינה גוששת ואין במים עשרה טפחים ומשום גזירת תחומין גזרו בה אבל למעלה מ' טפחים לא גזרו ומשום הכי נהגו העם להפליג בים הגדול והאי טעמא פריכא הוא דאי מהאי טעמא הוא דאין מפליגין הוה ליה למיתנא אין מפליגין בספינה קטנה אמאי תני ספינה סתם דמשמע בין קטנה בין גדולה ועוד מאי איריא ג' ימים אפי' טפי נמי ועוד לדבר מצוה אמאי שרי והא העמידו דבריהם במקום עשה כדתנן [פסחים צ"א ע"ב] אונן טובל ואוכל את פסחו לערב אבל לא בקדשים ואמרי' עלה [פסחים צ"ב ע"א] גבי פסח לא העמידו דבריהם במקום כרת גבי קדשים העמידו דבריהם במקום.

אלא היינו טעמא דאין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת משום בטול מצות עונג שבת דכל ג' ימים הויא להו שינוי וסת משום נענוע הספינה כדכתיב בהו יחוגו וינועו כשכור וגו' ולא יכלי למעבד עונג שבת ולאחר שלשת ימים הויא להו נייחא ובעי מיכלא ומקיימי מצות עונג שבת והיינו טעמא דלדבר מצוה שרי משום דפטירי ממצות עונג דאמר מר [סוכה כ"ה ע"א] העוסק במצוה פטור מן המצוה ותנן נמי [סוכה כ"ה ע"א] שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה ולהכי נמי אמרינן [סוכה מ"ד ע"ב] אסור להלך בערבי שבתות יתר על שלש פרסאות דאינון שנים עשר מיל משום דמבטיל ליה למצות עונג שבת כדמפרשא בהדיא והוא הדין שאין צרין על עיירות של נכרים פחות משלשה ימים קודם לשבת משום דלא מיתהני להו מיכלא ומשתיא תוך ג' ימים משום טרדא ופחדא דליבא ולבתר תלתא יומי פרח פחדיהו ומקיימי ליה לעונג שבת:

המאור הקטן מסכת שבת דף ז עמוד א

והא דתנו רבנן אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם לשבת פירש הרי"ף ז"ל בהלכות בספינה גוששת ואח"כ חזר בו בתשובה ופירש טעמא משום בטול עונג שבת ולי נראה טעם אחר בין בזו בין במה שאמרו אין צרין על עיירות של נכרים דכולהו מקום סכנה הוא וכל שלשה ימים קודם לשבת קמי שבתא מקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין דבר שעומד בפני פקוח נפש והוא הדין להפריש במדברות וכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת.

ש"ת הריב"ש סימן יז

עוד שאלת על היהודים שהולכים בשיירא בגמלים עם אורחת ישמעאלים במדבר הגדול והנורא. והכל יודעין שמאחר שאינם רוכבים על סוסים כי אם על הגמלים שהן צריכין לחלל שבת בפרהסיא לרכוב וללכת עם השיירא. כי מפני הסכנה לא יוכלו ליעכב במדבר לבדם בשבת. ולכן נסתפקת אם ראוי למחות בידם שלא יצאו בשיירא במדברות למען לא יבאו לחלל את השבת אף על פי שאין להם במה שיחיו כ"א = כי אם = בהליכה עם השיירות.

תשובה דבר זה מתורת הרי"ף ז"ל והר"ם ז"ל לא למדנו אלא מתורת הרב ר' זרחיה הלוי בעל המאור ז"ל למדנו. כי היא דגרסי' (בפ"ק דשבת יט) ת"ר אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת, הרי"ף ז"ל פירשה מפני עונג שבת. שהמפרש בים בספינה כל שלשה ימים אין דעתו מיושבת עליו וכדי שלא יצטער בשבת אסרו עליו בפחות משלשה ימים קודם השבת. כמ"ש זה בהלכות בארוכה. וכן פירשה הר"ם ז"ל (בפ"ל מה"ש). אבל הרב בעל המאור ז"ל כתב טעם אחר בין בזו בין במה שאמרו שם אין צרין על עיירות של כותים /שבת יט/ דכולהו מקום סכנה הוא וכל שלשה ימים קודם לשבת קמי שבתא מיקרי. ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש. והה"ד להפריש במדברות וכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת. ע"כ = עד כאן = כתב הר"ז הלוי ז"ל בספר המאור. ולפ"ז = ולפי זה = כל שיוצא מן הישוב בשיירא למדברות ביום ראשון ויום שני ויום שלישי מותר לפי שאלו הג' ימים מן השבוע מתיחסים לשבת שעבר ונקראי' בתר שבתא. ואין לו להמנע מלצאת מחמת השבת הבאה שאז אם יהיה לו סכנה ויצטרך לחללו מפני פקוח נפש מותר הוא ואין בכאן איסור. אבל ביוצא מן הישוב למדבר ביום רביעי ויום חמישי וע"ש = וערב שבת = אסור לפי ששלש ימים אלו מתיחסים לשבת הבאה ונקראים קמי שבתא, כדאיתא בסוף פרק מי שאחזו (עז) וכן בהלכו'. וא"כ נראה כנכנס בכונה למקו' הסכנה כדי שיחלל בו את השבת. ואף על פי שהרי"ף ז"ל והר"ם ז"ל פירשו הברייתא זו בדרך אחרת כמ"ש למעלה מ"מ הדין דין אמת וכן הסכים מורי

הרב רבי' נסים ז"ל בפרוש ההלכות שלו. גם מה שנהגו עתה להפליג בספינה אפי' בע"ש = בערב שבת = הוא ע"ד = על דרך = פירוש זה. כי אין לאסור מאחר שהספינה היא של ישמעאלים ומלחיה וחובליה ישמעאלים ואין הישראלים המפליגין בה עושין לעולם מלאכה בשב' כי אם המלחים ישמעאלי'. וגם הם אינם עושין בשביל ישראלים שבה שהם המעוט אלא בשביל הישמעאלים ההם שהם הרוב. וכדאמרין (שבת קכב) במסיבה שרובה כותים והדליק כותי את הנר שמותר לישראל שבה להשתמש לאורה. ואם כפירש הרי"ף ז"ל והר"ם ז"ל שפירשוה מפני עונג שבת בכל ענין היה אסור להפליג בספינה בפחו' משלש' ימים קודם השבת. ומ"מ בין מפני עונג השבת כפירש הרי"ף ז"ל בין מפני חלול שבת לפקוח נפש כפירש בעל המאור ז"ל אינו אסור להפליג בספינה בפחות משלשה ימים אלא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מפליגין. דבההיא דאין מפליגין וכולי מסיק בד"א בדבר הרשות אבל לדבר מצוה מפליגין /שבת יט/. וליוצאין בשיירא במדברות ג"כ כפי דרך הר"ז הלוי לדבר מצוה יוצאין אפי' בפחות מג' ימים קודם השבת אבל לדבר הרשות אסור. וזהו מה שנראה לי בשתי השאלות ששאלת וחתמתי שמי יצחק בר ששת זלה"ה.

ש"ת מהר"י בן לב חלק ב סימן נג

שאלני אחד מן הגדולים אשר בעיר קושטנדינ"ה על מה שכתב הרב רבי יצחק בר ששת פעמים שלש בתשובותיו [סי' י"ז, י"ח, ק"א] על היהודים ההולכים בשיירא עם אורחת ישמעאל במדבר הגדול והנורא והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת בפרהסיא כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר לבדם וכתב הרב הנזכר זלה"ה שהרשות בידם להפריש באותם המדברות אף על פי שהם יודעים שעתידין לחלל השבת מפני הסכנ' מההיא דתנו רבנן [שבת יט] אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת ופי' הר"ז ז"ל דהך וההיא דאין צרין על עיירות של גוים פחות משלשה ימים קודם השבת [שם] דתרווייהו מקום סכנה ניהו וכל שלשה ימים קודם השבת קמי שבתא מקרי ונראה כמתנה לדחות השבת מפני שאין לך

דבר שעומד בפני פקוח נפש והוא הדין להפריש במדברות ובכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת עד כאן. ושאל השואל אם זה הדין הוא מוסכם אליבא דכולהו רבוותא ואם יש לנו להחמיר בזה כיון דהרב הנזכר כך הורה הלכה למעשה והרב רבי דוראן שהיה בזמנו של הרב רבי יצחק בר ששת גם הוא הורה להקל הלכה למעשה וכמו שכתב הרב רבי יצחק בר ששת בתשובותיו [סימן ק"א] וזה לשונו עם היות שלמה שעשה לי רבי דוראן יותר הייתי חפץ דכאו מאשר חפצתי צדק עם כל זה לא אעשה תורתו פלסתר כי מה שהורה כדין הורה יעויין שם, והנה הנך תרין אריוותא הם בתראי דבתראי ומי לנו גדולים מהם בדורות האחרוני' ולכאורה היה נראה דיש לסמוך על דבריהם להורות ולהקל וכל שכן שנראה מדברי הריב"ש שהרב רבינו נסים בפירוש ההלכות הסכים לזאת הסברא ועוד כתב דאף על גב דהרי"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל פירשו ברייתא זאת בדרך אחרת כמו שכתבתי למעלה מ"מ הדין דין אמת ע"כ, נראה מדבריו דס"ל דאע"ג דהרי"ף והר"ן פליגי בפירושא דברייתא ופירשו לה משום עונג שבת מכל מקום בדינו של הר"ז"ה /אינו/ אינו חולקים ולכאורה קשיא דבהדיא כתב הרב האלפסי דהיכא דאיכא חילול שבת בודאי אפילו ביום ראשון אית לן למגזר שהרי כתב וזה לשונו יש מי שאומר הא דתניא אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת בזמן שהספינה גוששת ואין במים עשרה טפחים ומשום גזרת תחומים גזרו בה אבל למעלה מעשרה טפחים לא גזרו ומשום הכי נהגו העם להפליג בים הגדול והאי טעמא פריכא הוא דאי מהאי טעמא הוא דאין מפליגין הוה ליה למתני אין מפליגין בספינה קטנה ואמאי תני ספינה סתם דמשמע בין גדולה בין קטנה ועוד מאי איריא שלשה ימים אפילו טפי נמי לדבר מצוה אמאי שרי הרי העמידו דבריהם במקום עשה עד כאן. הא קמן בהדיא דסבירא ליה לרב אלפסי ז"ל דאם באנו לחוש למטה מעשרה משום גזרת תחומין אפילו מיום ראשון היה לן למימר דאין מפליגין בספינה קטנה ועוד איכא לאקשוויי איפכא והוא דמילתא דפשיטא דמותר ללכת באותם השיירות אף על פי שעתיד לחלל את השבת דהא אמרינן אין צרין על עיירות פחות מג' ימים ואף על גב דלהוי טעמא משום עונג שבת וכמו שכתבו הרי"ף והרמב"ם מכל מקום לכולהו פירושי הא חזינן דמותר לצור על עיירות קודם השבת שלשה ימים ואף על גב שהם עתידים בודאי לחלל את השבת ונהי דמהיכא דאין

מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת אין להוכיח משם משום דמצינן לאוקמה בספינה של גוים, מ"מ מההיא דאין צרין מוכח בהדיא דמותר להפריש במדברות לכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל את השבת וכל דכן הוא דמילתא דפשיטא הוא למאי אצטריך ליה להריב"ש למימר דבר זה מתורת הרי"ף והרמב"ם ז"ל לא למדנו אבל מתורת הר"ז למדנו וכו', ואם אפשר לומר דהיינו דקאמר הריב"ש ואף על פי שהרי"ף והרמב"ם פרושו ברייתא זו בדרך אחרת כמו שכתבתי למעלה מ"מ הדין דין אמת וכן הסכים מורי הר"ן בפ"י ההלכות שלו עכ"ל. דאי מפשטא דברייתא מוכח בהדיא וכדאמרן לא הוה ליה להריב"ש למימר דבר זה מתורת הרי"ף והרמב"ם לא למדנו אבל מתורת הר"ז למדנו ומכל מקום הדין דין אמת וכו' ותו קשיא לי בדברי הר"ף במאי דקאמר ותו מאי איריא שלשה ימים אפילו טפי נמי והלא באין צרין על עיירות פחות משלשה ימים קודם השבת איכא נמי ודאי חלול שבת ושלשה ימים קודם השבת צרין על עיירות ומה שאפשר לתרץ כדי ליישב דברי הרב אלפסי דסבירא ליה דההיא דאין צרין על עיירות ליכא חלול שבת בודאי ואפילו ספק קרוב לודאי משום דאין מעצור להושיע בפתע פתאום ואפשר שתלכד העיר מיד ולא יצטרך לחלל את השבת ומשום הכי קאמר מטעמא אחריתי משום עונג שבת ובהכי סלקי יפה דברי הרי"ף ז"ל אבל בדברי הריב"ש עדיין הקושיא במקומה עומדת ולפי זה אפשר לומר דאפילו הרב רבינו זרחיה ז"ל לא הורה להקל בדבר דאיכא חילול שבת בודאי אלא בדבר שהוא ספק דאפילו שיש ספק קרוב לודאי ומאי דקאמר ולכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת על כרחך רצה לומר שהוא ספק קרוב לודאי לחלל את השבת וכך נראים הדברים דבספינה ואפילו שיהיו מלחיה וחובליה כולם יהודים כבר אפשר שינוחו ביום השבת באיזה נמל שלא יצטרכו לחלל את השבת וכן ההיא דאין צרין על עיירות של גוים כבר אפשר שילכדו קודם השבת את העיר שצרין עליה ואין מעצור לה' להושיע בפתע פתאום וכדכתיבנ' אלא כשהתחילו בפחות מג' ימים נראה כמתנה לדחות את השבת אבל אין הכי נמי דהיכא דאיכא חילול שבת בודאי כגון אלו היהודים ההולכים במדבר בשיירות הישמעאלים וכיוצא בו דעל כל פנים הם צריכים לחלל את השבת מפני הסכנה אפילו הר"ז"ה בכגון האי לא קאמר אלא מסתברא דכולהו אפיין שוין להחמיר ותו לא מידי: נאם הצעיר יוסף ן' לב:

ש"ת רדב"ז חלק ד סימן עז (אלף קמט)

(אלף קמט) שאלה שאלת ממני אודיעך דעתי במה שהתיר ריב"ש ז"ל בתשובה בשם ר"ז הלוי ז"ל שמותר לצאת בשיירא למדברות שלשה ימים קודם השבת אפי' שיודע בודאי שיחלל את השבת היש לסמוך על הוראה זו:

תשובה מעולם לא סמכתי על הוראה זו דנפיק מינה חורבה דא"כ העולים לארץ ישראל או הבאים משם יהיה מותר להם לכתחלה לצאת אפי' ביום ששי דהא תניא בברייתא בד"א לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מפליגין ואלו אנן אית לן דלא נקרא דבר הרשות אלא יוצא לטייל אבל מי שיוצא לבקש טרף לביתו לדבר מצוה חשיב וכל שכן העולים לא"י דחשיב לדבר מצוה ואם כן יהיה מותר לצאת אפי' בע"ש וזו קולא גדולה לא שמענו ואדרבא יש הסכמה בעזה שלא יצאו משם יום ד' משום דקרוב הדבר שיבוא לידי חלול שבת כ"ש בנדון דידן שהוא ודאי. ובעיקר ההוראה נ"ל כי רבים חלוקים על ר"ז הלוי ז"ל והרי לדברי הרמב"ן ז"ל שכל הבאים אחריו הסכימו לפירושו כתב שלא אסרו להפליג בספינה אלא בזמן שכל מלאכת הספינה נעשית בשביל ישראל וכן כתבה הר"ן והריטב"א ז"ל ואי איתא אפילו בזמן שרוב הספינה ישראל היה לנו להתיר לדבר מצוה אפי' בע"ש ממש דהא אם לא יעשו מלאכת המלחות ודאי יבואו לידי סכנה. וכי תימא אין הכי נמי ליתא שהרי כתב הריטב"א לפי שיטת הרמב"ן ז"ל וזה לשונו וכשנכנס שם בערב שבת אעפ"י שקבלנות היא מכל מקום כאלו ישראל מצוה לו לעשות מלאכה ונראה כאילו עושה מלאכה בקבלנות בביתו של ישראל שהוא אסור אבל בחמישי וברביעי מותר דלא מינכרא מלתא וכו' וכ"ת שגם הר"ז ז"ל מודה שאפי' לדבר מצוה אסור בערב שבת ליתא דהא לאו בהכי תלי טעמא אלא מפני ששלשה ימים הסמוכים לשבת מקרו מעלי יומא דשבתא. וכן נראה מדברי ריב"ש עצמו שכתב וז"ל וליוצאין בשיירא במדברות גם כן כפי דרך הר"ז ז"ל לדבר מצוה יוצאין אפילו בפחות משלשה ימים קודם השבת עד כאן. הרי שלא חילק בין השלשה ימים הסמוכים לשבת. ותו קשיא לן דא"כ צריך לפרש האי דאין צרין על עיירות של עכו"ם במלחמת הרשות דוקא ואף על גב דבהכי איירי קרא דכתיב עד רדתה מכל מקום הוה להו לפרושי דבמלחמת מצוה מותר כדפירשו בהך ברייתא במה דברים

אמורים לדבר הרשות אבל לדבר מצוה שפיר דמי. ותו קשיא לן וכי משום דבר מצוה התירו לו להכנס בודאי חלול שבת כל שכן לדעת האומרים כי לצאת לפרקמטיא לא נקרא דבר מצוה ובשלמא לצור על עיירות איכא ספיקא שמא יכבשו אותם או שמא שלום תענה קודם השבת אבל לצאת למדבר שודאי יחלל כמה שבתות לא שמענו זולת הר"ה ז"ל. עוד אני חושב שכמו שהודה ריב"ש ז"ל שחולקין הריא"ף והרמב"ם ז"ל על הר"ה ז"ל בפירוש הברייתא כן חלוקין עליו בדין מדיהבי טעמא כדי שיתיישב דעתם עליהם והאי טעמא לא שוי לכולהו אינשי דאיכא כמה בני אדם שרגילים בים שלא יארע להם שום צער ויורדי ימים יוכיחו. ואי איתא דאיתא להא דרז"ה הוה להו למנקט האי טעמא דשויה לכולהו. ותו דלא שבקינן טעמא דתלי' באיסורא ונקטינן טעמא דהוי משום עונג. ותו אם דינו של רז"ה ז"ל הוא מוסכם למה לא כתבוהו שום אחד מן הבאים אחריו להלכה אעפ"י שלא פירש כן הברייתא והרי הרמב"ן והרשב"א ז"ל והריטב"א והרא"ש ור"י בנו ורבינו ירוחם ז"ל ולא ראיתי פוסק שזיכיר אותו זולת הר"ן וגם הרי"ף לא הזכירו לומר שהוא סובר כמותו בדין אלא לדחות שאין פי' הברייתא מטעם תחומין ולא מטעם עונג אלא מטעם דמחזי כמכין עצמו לעשות כטעמו של הר"ז ז"ל וזהו שכתב הר"ן ז"ל ועל דרך זה התיר הרמב"ן ז"ל למפרשי ימים וכו' וטעמא דאין צרין בתוך שלשה ימים וכן אין מפליגין בספינה שרובה ישראל דהוי כמכין עצמו לחלל שבת אבל ספינה שרובה נכרים לדעתם עבדי ולא איירי הרמב"ן ז"ל שיכניס עצמו לודאי סכנה ויוכל לחלל את שבת. ואעפ"י שאני יודע בעצמי שאיני כדאי לחלוק על הריב"ש ז"ל וכל שכן שהוא היה בקי בדברי רבו הר"ן ז"ל אני באתי לקיים מנהגינו ושלא להקל בדבר שכבר נהגו בו איסור ומחמיר אני ואין לתפוס עלי בזה. ומהר"ר ישראל ז"ל בתשובותיו סי' מ"ה כתב אם מותר ללכת לעיר שאין מניחין שם יהודי על סמך שישנה את מלבושיו כדי שלא יכירוהו והעלה כי טוב הדבר להחמיר וכל שכן בנדון דידן שלא יכניס עצמו בודאי סכנה על סמך לחלל את השבת כללא דמלתא שאין אני רואה [לפי] הדור הזה לפרסם להם היתר זה אפילו לדעתו ז"ל כל שכן כי לדעתי אסור לדעת שאר הפוסקים. והנראה לע"ד כתבתי:

המאור הקטן מסכת שבת דף נג עמוד א

חמין כדי שאם תלד בליל שבת או בשבת
הרי המים חמין מזומנין ולא יחללו שבת.

כתב הר"ף ז"ל בהלכות מרחיצין את הקטן כדרכו בין לפני המילה בין לאחר המילה בין בחמין שהוחמו בשבת בין בחמין שהוחמו מע"ש ולא היה לו לומר כך אלא כך מרחיצין את הקטן כדרכו לפני מילה בחמין שהוחמו מע"ש ולאחר מילה אם נשפכו חמין שלו מחמין לו חמין אף בשבת מפני שסכנה היא לו והוא שנשפכו לאחר מילה אבל אם נשפכו קודם מילה המילה נדחית ואין השבת נדחה וראיה לדבר מההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה כדאיתא במסכת עירובין וכ"כ הר"ף ז"ל בסוף זה הפרק והיכא דאשתפוך חמימא דינוקא או דאיבדור סמנים בתר דאימהול עבדינן ליה בשבתא משום סכנה דשמעינן מיניה דאי אישתפוך חמימי מקמיה דאימהול תדחה מילה ולא תדחה שבת ואף על פי שמכשירין שלאחר שחיתת הפסח דוחין את השבת התם במכשירין שא"א לעשותם מע"ש אבל מכשירין של מילה כגון חמין לרחוץ בו שאפשר להחם לו מע"ש אינן דוחין את השבת אלא אם כן נשפכו חמין שלו לאחר מילה...

חכמת שלמה אורח חיים סימן רמח, ד:

היוצאים בשיירה במדבר וכו' והעולה לארץ ישראל וכו'.
נ"ב, עיין בהר"ן פרק רבי אליעזר דמילה [שבת נג, א ד"ה והיכא] מה שהביא שם פלוגתת הבעל המאור [שם] והרמב"ן [בחדושי שם קלד, ב ד"ה אבל] באם נשפך החמין שלאחר המילה אם מותר למול, כיון דעתה משכחת לה בהיתר ואח"כ פיקוח נפש הוא שדוחה שבת, או כיון דיצטרך אח"כ להיות מחלל שבת אסור. והנה לדעת המתירין שם אין להקשות מכאן דאוסר להפליג ג' ימים קודם שבת ולא אמרינן דעכשיו בהיתר הוא פורש ואח"כ הפיקוח נפש דוחה השבת, די"ל דבר מצוה שאני, דדוקא במילה התירו כן דהוי דבר מצוה וזמנו היום, מה שאין כן בדבר הרשות. ולהיפוך אין להקשות להאוסרים שם למול למה כאן לדבר מצוה מותר אפילו בערב שבת, די"ל חדא דשאני ערב שבת משבת עצמו. ועוד, דהתם ודאי שיצטרך אח"כ לחלל שבת, מה שאין כן בזה הוי רק ספק, שהרי פוסק עמו לשבות, וגם זולת זה אין סכנה מבוררת לכך שיצטרך לחלל שבת, לכך אינו דומה למילה שם, ודו"ק.

ספר חסידים (מרגליות) סימן תתנ"ה:

אשה הרה וכבר הגיע חודש התשיעי
להריונה בערב שבת עם חשיכה יטמין מים

ברופא אם מותר ליסע לבית החולים הרחוק ממנו בשבת וי"ט כ"א מרחשון תשט"ו. מע"כ ידידי הרה"ג מוהר"ר שמעון האנאווער שליט"א.

בדבר הרופא שמשמרתו הוא בבית החולים שרחוק הרבה מדירתו שאי אפשר לו לבא ברגליו אם מותר לו ליסע לשם בשבתות וימים טובים באויטא / באוטו, מכונית/ שלו באשר שתמיד יש לדאוג שם לספק פקוח נפש.

הנה פשוט שאף אם יש שם ודאי חולה מסוכן ורוצה דוקא ברופא זה שאם הוא כבר בביתו מותר לו ליסע לשם ולחלל שבת בכל הצריך למהר ביאתו לשם, מ"מ כשיודע הרופא מזה ערב שבת מחוייב הרופא להשאר ללון באיזה בית הסמוך לבית החולים שודאי אפשר להשיג מקום ללון ואף אם יצטרך לשלם דמי שכירות בעד הלינה אין להתיר לו לבא לביתו שיביאנו זה לחלל שבת למחר ליסע לבית החולים. ואף אם אין מקום סביבות בית החולים ללון שם הרי יכול ללון בבית החולים גופיה ואף שלא יהיה לו שם יין לקדוש וסעודה חשובה לכבוד השבת נמי היה צריך להשאר שם דמצות סעודת שבת וקדוש לא תדחה איסור מלאכה דשבת.

אך אף כשאין מקום ללון סביבות בית החולים ובבית החולים אין מניחים ללון, ולהשאר כל הלילה בחוץ נימא שאי אפשר משום שצריך הרופא כדי לידע איך לרפאות לישן בלילה במנוחה דלא גרע ממלמד שאסור לו להיות נעור בלילה משום שלא יוכל ללמד היטב כדאיתא ברמ"א יר"ד סי' רמ"ה וכ"ש שיש לחוש זה ברופא שנוגע לפקוח נפש וא"כ היה מוכרח לבא הביתה שלכן הרי יש להתיר לו ליסע אף שמחלל שבת כיון שאי אפשר לו לבא ברגליו וגם כדי למהר ביאתו לשם, מ"מ הוא רק כשיש שם חולה שרוצה דוקא שרופא זה ירפאנו ואף אם אין החולה מקפיד איזה רופא אבל נזדמן שקראו לרופא זה שיבא לרפאותו, שאז מותר אף כשיש רופא אחר שירפאנו מטעם שאיתא בר"ן וברא"ש נדרים דף מ"א בשם ירושלמי לפי שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות, וכדאיפסק בשו"ע יר"ד סי' של"ו סעי' א' שהמונע עצמו מלרפאות ה"ז שופך דמים ואפילו יש לו מי שירפאנו שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות וממילא פשוט שמחוייב גם לחלל שבת כשקראו לו. אבל כשיש רופא אחר ואין קפידא להחולה איזה רופא ירפאנו וגם לא קראו לו ודאי אסור לו לחלל שבת דמנא ליה שממנו יזכה להתרפאות ולא

מרופא אחר דאדרבה אולי דוקא מרופא אחר ואין נכנס זה בכלל ספק כיון דאין טעם ידוע שהוא עדיף. ולכן כיון שבבית החולים יש הרבה רופאים ורובא דרובא דהחולים אין מקפידין מי יהיה הרופא וגם אין קוראין לו ביחוד לכן לא רק שאסור לו ליסע אלא אף אם היה סמוך לשם אסור לו לעבוד שם בשבת וי"ט וצריך הוא להשתדל שיעבוד ביום אחר תחת יום השבת. ידו מוקירו, משה פיינשטיין.

שׂוֹרֵת מִנְחַת שְׁלֵמָה חֵלֶק א סִימָן ז

כתב בספר "שמירת שבת כהלכתה" בפל"ב סעיף סה: "ומותר להדליק את האור בשביל החולה שבסכנה, אף אם אצל שכנו ישנה מנורה דלוקה, אלא שהעמדתה לרשות החולה תגרום לשכן צער וסבל גדול, כגון ששכנו ישן ויש צורך להעיר אותו". ועוד כתב שם בסעיף עד: "מותר לבשל עבור חולה שבסכנה שדרוש לו אוכל חם או שתיה חמה, אף אם אצל שכנו ישנו אוכל חם ושתיה חמה, אלא שהעמדתם לרשות החולה תגרום לשכן צער וסבל גדול כגון ששכנו ישן ויש צורך להעיר אותו או שהלה יישאר ללא אוכל ושתיה חמים בשבת, וגם אין השכן או כל אדם אחר חייבים מעיקר הדין למסור בשבת את האוכל שהכינו לעצמם, כדי למנוע ביטול עבור החולה שבסכנה, אם ע"י מסירתם לחולה יישארו הם ללא אוכל חם בשבת". דינים אלה הובאו שם בשמי, והיות ששמעתי מגדולי תורה בכתב ובע"פ שלדעתם זה תמוה, וגם ערער ע"ז הגאון מוהר"פ אפשטיין ז"ל בסידור מנחת ירושלים שנדפס ע"י ידידי הר"ר ישעי' דבורקס הל"ו, וז"ל: "אינני מסכים עם זה, וגם השכן מחוייב לעשות להצלת נפשו של אחר, אף אם סובל קצת, וכי"ב כתב בשו"ת הרדב"ז סי' ס"ז וסי' ק"ל, הובא בארחות חיים להמהרש"ם סי' שכ"ח דאפילו היכי דהחולה בעצמו יכול לעשות העבירה מ"מ מותר לאחרים לחלל שבת עבורו כיון דכל אדם חייב להצילו עיין שם, וכ"כ מפורש באר"ה בדין פקו"נ ובאר"ר סי' שכ"ח עיין שם" עכ"ל, וכמו כן העיר על האמור שם בפרק מא סעיף כב: "חוטאי חשמל שנפלו ברחוב ויש חשש שיגע בהם אדם, מותר להזעיק את חברת החשמל על מנת להפסיק את הזרם, ואין חיוב מעיקר הדין לעמוד שם במשך כל השבת כדי להתרות בבני אדם לבל יגעו בחוטים ויבואו לידי סכנה" וכתב שם בזה"ל: "איני מסכים עם זה, אפשר להעמיד אדם שיזהיר או לתלות שלט מוכן באותיות: סכנה לנגוע, ואפילו ע"י

גוי כשהוא מיוחד לישראל, ג"כ אינו כדאי כשאפשר כדלעיל" עכ"ל. וכן העיר על הדין שבפרק מ סעיף עב שמותר לכל אדם לטלפן לאמבולנס ע"מ להעביר חולה שיש בו סכנה לבית החולים "ואין הוא חייב להטריד שכן בעל מכונית שומר שבת בהסעת החולה, אם יצטרך שכן זה להשאיר מנותק מבני ביתו במשך כל השבת, או אם יצטרך לקום משנתו בשביל נסיעה כזאת", וכתב ע"ז: "הרי בהצלת נפשות כל המקדים הרי זה משובח ומה בכך שישאיר מנותק מביתו וסובל קצת, ומה שאחר מחלל שבת ועובר עבירה בגרימתו בלא צורך הרי הוא גורם לו איסור" עכ"ל. אולם בדברים הנוגעים לפקו"נ אין חולקים כבוד, ואנכי בעניי על משמתי אעמודה שכנים הם הדברים וכן ראוי להורות, אשר על כן הנני לבאר טעמי הדברים ומתוך כך יתבארו בע"ה עוד דברים חשובים הנוגעים לפקוח נפש.

א. בשו"ע יו"ד סי' שע"ד ס"ב פסק הרמ"א לענין טומאת כהן לקבורת מת מצוה וז"ל "אם אינו מוצא שיקברוהו רק בשכר אינו חייב לשכור משלו אלא מטמא אם ירצה", והמקור הוא מהרשב"א והריטב"א והנמ"י במס' יבמות שכתבו דין זה כדבר פשוט שאין צריך כלל ראייה ולא מצינו מי שחולק על זה, ואף שהתוס' כתבו במס' נזיר מג ע"ב, בד"ה והאי, דאם יש לו לשכור אחרים לא יטמא, שאני התם דמיירי בבן על אביו דכיון שאף אם אביו עני והבן לא ירש ממנו כלום ג"כ נקטינן שמוטל על הבן להוציא ממון כדי לקבור את אביו כמבואר בב"ש אבה"ע סי' קיח סק"כ וכ"ש כשהוא גם יורשו ויכול לקבורו מהממון שירש, לכן גם כשחסר אבר מהאב אשר מדין קרוב אסור לו להטמא מ"מ חייב שפיר להוציא ממון ולשכור אחרים שיתעסקו בקבורתו ולא חשיב כלל מת מצוה הואיל והבן חייב בכך, משא"כ בסתם אדם שמצא מת מצוה כיון שאין ממנו משועבד לקבורתו ורק משום כבוד הבריות יש עליו מצוה לטפל בקבורתו, לכן אף אם כהן הוא אינו חייב להוציא ממון משלו ולשכור אחרים אלא הוא עצמו רשאי להטמא לו כדין מת מצוה. וכן מבואר באחרונים, עיין במשמרת שלום על שמחות באות מ' ס"ק צ"ג ובאות ק' ס"ק כ"ז, וכעין חילוק זה כתב שם הרשב"א עצמו ביבמות פט ב'. וז"ל: "ככהו אצל מת מצוה כשאין אחרים רוצים לקבור אלא בשכר שאין אתה מחייב את הכהן לשכור ושלא יטמא אלא מטמא הוא וא"צ לשכור, משא"כ באחותו בעולה או באשתו פסולה שהן

מוטלין עליהן לקבור בממונן וכיון שכן שוכר וקובר ואינו מטמא" עכ"ל.

הרי חזינן דאע"ג שפשוט הדבר שהמוצא מת מצוה אשר אי אפשר לקבורו אלא ע"י הפסד ממון דודאי חייב המוצאו להוציא עד חומש מנכסיו כדי לקבורו, שהרי קבורת מת מצוה דוחה לאוין ועשין חמורין שבתורה וכ"ש שצריך להוציא על כך לכל הפחות עד חומש, וקל וחומר הוא ממ"ש הרמ"א ביו"ד סי' שס"ח ס"ב שחייבין להוציא ממון להציל קברים מיד עכו"ם, ואפ"ה אם הכהן עצמו יכול לקבורו בגופו אמרינן דאינו חייב לבזבז משלו אפילו פרוטה אחת וקבורו בעצמו אף על גב שהוא כהן ועובר בלאו ועשה, וע"כ דכיון שהוא מת מצוה והתורה התירה אותו להטמא אין כאן שום עבירה, ואין צריך כלל לחפש עצות ולהפסיד ממון כדי להמנע מזה כיון שאין זו עבירה אלא מצוה, וכיון שכן גם לענין פקוח נפש אית לן למימר הכי דכיון שפקו"נ דוחה שבת אין זו עבירה ואינו חייב להפסיד כלום משלו, ומיהו אם חולה הוא בנו או אשתו שחייב להוציא ממון לרפואתם נראה שחייב להוציא ממון ולא לחלל שבת עבורם כיון שמעיקר הדין גם ממנו משועבד לרפואתם, ולכן מיד הוא מתחייב להוציא ממון ולא לחלל שבת כדי לחסוך מממונו, משא"כ באחרים שחיובם רק מחמת מצוה, הן אמנם שאם אי אפשר להציל אלא ע"י הפסד ממון חייבים ודאי לבזבז ממנום ולא לעבור על לאו דלא תעמוד על דם רעך, כמבואר בגמ' סנהדרין ע"ג א' ושו"ע חו"מ סי' תכ"ו שחייב גם להוציא ממון ולשכור אחרים, [בשו"ת חו"י סי' קמ"ו כתב "ולולי שכתבו הפוסקים פה אחת שמחויב לשכור מממונו להציל חברו - היה אפשר לומר שאינו מחויב לשכור משלו אם יודע שאין לחברו להחזיר לו דלא רבתה תורה רק לטרוח עבורו דוגמא לדבר כבוד אב משל אב"], אבל מ"מ בכדי למנוע חילול שבת שנדחה מחמת פקו"נ אין בזה משום לאו דלא תעמוד, ואפשר דמעיקר הדין אין חייבין להפסיד אפילו פרוטה אחת. ואף שעדיין יש לחלק מבין הקובר את אביו שחייב לשכור אחרים ולא להטמא בעצמו דשאני התם דכיון שהוא כהן כהן מיד משתעבד ממנו לקבורת אביו וכיון דבשכר הוא קורא ואחרים עונים תו לא חשיב כלל האב מת מצוה, משא"כ במי שאשתו חולה שיב"ס אף על גב שחייב להוציא ממון לרפואתה מ"מ אם הוא כילי ואינו רוצה להוציא ממון ומטפל בעצמו לרפואתה אפשר דעדיין דינו כמחלל שבת להצלת נפש ולא כמחלל שבת כדי לחסוך ממון, אך אין

זה מסתבר, ולכן אשה חולה והיא נדה שמותר לבעלה ליגע בה ולשמשו אם אין אחר שישמשנה, נראה דאם אפשר לשכור משרתת בשכר שפיר חייב בכך וכמ"ש בדר"ת יו"ד סי' קצ"ה ס"ק נ"ג עיין שם, והיינו מפני שהבעל מתחייב מיד גם בהוצאת ממון...

ואף שהלכות שבת הן כהררין התלויין בשערה וגם ענין זה שאנו דנים בו חמור מאד, מ"מ נלענ"ד דלגבי פקו"נ כיון שאמרה תורה "וחי בהם" ולא שימות בהם, לכן אף אם רק דחוויה היא ה"ז חשיב כהיתר גמור וכמו שבימות החול אין חייבין להפסיד ממון או לטרוח הרבה אם אפשר לבשל עבור החולה משלו כך גם בשבת [וקיל טפי מקבורת מ"מ ע"י כהן דאפשר שאסור לעבור על ל"ת משום הפסד תכריכין שלון] ואף אם נאמר דלענין קרבנות דטומאה דחוויה בצבור שאם אפשר לעשות בטהרה ע"י בזבז ממון דחייבין בכך, מ"מ הכא דכתיב "וחי בהם" נראה דקיל טפי, דאי לא תימא הכי תתחייב כל אשה מעוברת הנכנסת לחדש התשיעי להריונה לשכור חדר סמוך למקום הלידה ולהיות שם כל השבת כדי למעט בחילול שבת שהרי גם על ספק איסור חייבין לבזבז ממון

ואם היא עצמה עניה יתחייבו אחרים לבזבז ממון עבור כך כדי למנוע ספק חילול שבת כמו שחייבין ליתן מממוןם בשבת עצמה עבור כך [צ"ע הרי נפיש רבוואתי דסברי שלצורך הצלת אדם ממיתה חייב אדם לבזבז כל ממון, ראה במהרש"ם ח"ה סי' נ"ד ועכ"פ עד חומש חייבין ודאי לכו"ע ומעשים בכל יום שגם שומרי תורה לא זהירי בהכי], ומה שאמרו במעוברת שתכין כל מה שדרוש לה מלפני שבת נראה שאין זה ממש מעיקר הדין. גם לא שמענו על מי שאסור לו לצום ביוהכ"פ שיתחייב להוציא ממון עבור הזנה מלאכותית דרך הורידים כדי להמנע מלאכול ולשתות ביוהכ"פ, ואף על גב שהחולה עצמו ודאי חייב גם להוציא ממון, מ"מ רואים שלא הצריכו חכמים למיעבד טצדקי ולטרוח הרבה בפקו"נ. [צ"ע אם חיה וחולה מותרין בזמננו בנעילת סנדל ביוהכ"פ לרש"י ורמב"ם שסוברים דאסור מה"ת כיון דבזמננו אפשר שפיר בסנדל טוב שאינו של עור] ומצינן נמי בפסחים דף ע' ע"ב שאם מת הנשיא בערב פסח מצוה על כל ישראל להתעסק בו ואין חוששין למה שהפסח יעשה בטומאה גם למ"ד טומאה דחוויה בצבור.

